

**CAMİLERDE KULLANIMA YÖNELİK PROBLEMLERİN SAPTANMASI:
ANKARA ÇUKURAMBAR ÖRNEKLERİ**

Sariye YILDIZ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

TEMMUZ 2019

Sariye YILDIZ tarafından hazırlanan “CAMİLERDE KULLANIMA YÖNELİK PROBLEMLERİN SAPTANMASI: ANKARA ÇUKURAMBAR ÖRNEKLERİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Mimarlık Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi A. Yağmur TOPRAKLI

Mimarlık Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

.....

Başkan: Prof. Dr. Pınar DİNÇ KALAYCI

Mimarlık Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

.....

Üye: Prof. Dr. Soofia Tahira ELİAS ÖZKAN

Mimarlık Ana Bilim Dalı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

.....

Tez Savunma Tarihi: 17/07/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....

Prof. Dr. Sena YAŞYERLİ
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Sariye YILDIZ

17/07/2019

CAMİLERDE KULLANIMA YÖNELİK PROBLEMLERİN SAPTANMASI:
ANKARA ÇUKURAMBAR ÖRNEKLERİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Sariye YILDIZ

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Temmuz 2019

ÖZET

Camiler toplu yapılan ibadetlere mekan sağlamanın yanı sıra sosyal ve kültürel ihtiyaçlara da cevap veren yapılardır. İslamiyet'in doğuşundan günümüze kadar biçimsel değişiklikler geçirmiştir. Biçim üzerine algısal ve imgesel çalışmalar pek çok araştırmacı tarafından ele alınmıştır. Bu çalışma ile günümüz camilerinde kullanıcı deneyimleri araştırılarak cami yapılarının işlevsel olarak günümüzde hangi ihtiyaçları ne derece karşıladığı ya da hangi ihtiyaçlara cevap vermesinin beklendiği sorularına cevap aranmıştır. Çalışma kapsamında Ankara Çankaya İlçesinde Çukurambar, Kızılırmak ve İşçi Blokları mahallelerinde bulunan sekiz adet cami, gözlem ve görüşme yoluyla incelenmiştir. İncelemede cemaat, din görevlileri, dernek yöneticileri ve camilerin projelerini hazırlayan mimarlık ofisleri ile görüşülerek farklı perspektifler açısından değerlendirmeler alınmış, mimari projelerine ulaşılmış, camiler farklı zamanlarda incelenerek fotoğraflanmış ve gözlemler yapılmıştır. Çalışmanın sonunda elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Engelli erişiminin ve kadınlara ayrılan alanların kısıtlı olması, camilerin yeterli ve düzenli gelirlerinin olmaması buna bağlı olarak temizlik ve bakım hizmetlerinin aksaması, mimari proje ile uygulama arasında ciddi farklar olduğu gözlenen sorunların başlıcalarıdır. Camilerde kullanıcı memnuniyetine bina yeterliliklerinin yanı sıra din görevlilerinin ve dernek yöneticilerinin cemaatle ve birbirleri ile ilişkisinin de önemli olduğu görülmüştür.

Bilim Kodu	: 80116
Anahtar Kelimeler	: Türkiye’de cami mimarisi, İskan sürecinde değerlendirme, Kullanım sürecinde değerlendirme, Kullanıcı memnuniyeti
Sayfa Adedi	: 115
Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman Yağmur TOPRAKLI

DETERMINATION OF PROBLEMS FOR USE IN MOSQUE: ANKARA
ÇUKURAMBAR CASE

(M. Sc. Thesis)

Sariye YILDIZ

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

July 2019

ABSTRACT

Mosques are places that provide spaces for collective worship as well as social and cultural needs. Although it has undergone formal changes from the birth of Islam to the present day, perceptual and imaginary studies on form have been studied by many researchers. This study examines the user experiences in mosques and functional sufficiency of users for today's needs. Within the scope of the study, eight mosques in the Çukurambar, Kızılırmak and İşçi Blokları neighborhoods in Çankaya District of Ankara were examined by observation and interview methods. During the research process, the mosque community, the religious officials of the mosque (imam and muadhin), mosque building association, and architects of mosques are interviewed and different perspectives were detected. During the research phase architectural projects were obtained from the architects, mosques were visited and photographed at different times and comments from the users and participants of the project documented. The data obtained at the end of the study were summarized with tables. As a result of the study the main problems observed are, limited access to disabled people, lack of spaces for women, insufficient and regular income of mosques, unsatisfactory cleaning and maintenance services of mosques, major differences between the architectural projects and the final buildings. In addition to building incompetency, the relationship of users between the religious officials and the association managers of mosque was seen as an important topic on the user satisfaction of mosques.

Science Code : 80116

Key Words : Mosque architecture in Turkey, Post occupancy evaluation, User satisfaction

Page Number : 115

Supervisor : Asst. Prof. Dr. Abdurrahman Yağmur TOPRAKLI

TEŞEKKÜR

Henüz mimar olmadan önce dikkatimi çeken cami mimarisi, aldığım eğitimle birlikte artıları ve eksileriyle sıkça ilgilendiğim bir konuya dönüşmüştür. Bireysel deneyimlerim ve gözlemlerim ile çok sayıda cami projesinin mimari tasarım ve uygulama aşamalarında yer alarak öğrendiklerimle daha iyi nasıl olabilerin yanıtını aramak üzere yaptığım bu çalışma akademik ortama katkı sağlamanın yanı sıra bireysel olarak önemli gördüğüm bir konudur. Çalışma kapsamında görüştüğüm din görevlileri ve cemaatten pek çok kişi de camilerle ilgili iyileştirilmesi gereken birçok konunun olduğunu dile getirerek çalışmamda beni yüreklendirmiştir. Çalışma boyunca desteğini ve yardımını esirgemeyen başta danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman Yağmur TOPRAKLI olmak üzere, küçük yaşlardan itibaren bizlere çalışkanlıkları, azimleri ile örnek olan ve birikimleri yol gösteren babam Hasan Ali YILDIZ ve eniştem Doç. Dr. Rifat ATAY'a, staj ile başlayan tanışıklığımız sonrasında mimarlık ve hayata dair bana her konuda yol gösteren, ilgisini ve bilgisini cömertçe paylaşan çok değerli Yüksek Mimar Merih AYKAÇ'a, çalışmama sağladıkları katkılardan dolayı Ankara Müftüsü Mehmet SÖNMEZOĞLU'na, Şahin Mimarlık, A Tasarım Mimarlık ve Renktaş Mimarlık ofislerine, incelediğim camilerde görev yapmakta olan din görevlilerine, dernek yöneticilerine, tüm katılımcılara, hayatım boyunca maddi-manevi desteğini, sevgisini ve duasını esirgemeyen annem Şerife YILDIZ'a, kardeşlerim Abdurrahman ve Hasan Hüseyin YILDIZ'a ve tüm dostlarıma en içten teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xi
RESİMLERİN LİSTESİ	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xv
1. GİRİŞ.....	1
2. LİTERATÜR ÖZETİ.....	5
3. CAMİ MİMARİSİ	11
3.1. Cami Mimarisinin Oluşumu	11
3.2. Türkiye’de Cami Mimarlığı.....	13
4. KURAMSAL ÇERVEVE VE METODOLOJİ	19
4.1. İskan Sürecinde Değerlendirme.....	20
5. ALAN ARAŞTIRMASI.....	25
5.1. Araştırma Alanının Seçimi	27
5.2. Verilerin Toplanması.....	29
5.2.1. Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii	30
5.2.2. Firdevs Camii	39
5.2.3. Sebahattin Yıldız Camii	47
5.2.4. Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii	56
5.2.5. Zeynep Saleh Alp Camii	63

	Sayfa
5.2.6. İşçi Blokları Merkez Camii.....	71
5.2.7. Mahmut Torun Camii.....	75
5.2.8 Safa Camii.....	82
6. DEĞERLENDİRME.....	87
7. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	97
KAYNAKLAR	101
EKLER.....	107
EK-1. Yurt genelinde yapılacak cami projelerinde bulunması gereken asgari unsurlar ve müştemilatlar	108
EK-2. Cami inceleme fişi	109
EK-3. Cemaate uygulanan görüşme soruları.....	110
EK-4. Din görevlilerine uygulanan görüşme soruları.....	112
ÖZGEÇMİŞ	115

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1. Cami konusunda literatür taraması – İmgesel çalışmalar.....	7
Çizelge 2.2. Cami konusunda literatür taraması – Teknik çalışmalar	9
Çizelge 2.3. Cami konusunda literatür taraması – Sosyolojik ve işletmeye yönelik çalışmalar	10
Çizelge 3.1. Cami yapım sürecinde mevcut durum	14
Çizelge 3.2. Cami yapım sürecinde yapılması gerekenler	14
Çizelge 4.1. Proje süreç döngüsü	19
Çizelge 4.2. İskan Sürecinde Değerlendirme süreç modelleri	21
Çizelge 4.3. İSD süreç şeması.....	23
Çizelge 4.4. Tez sürecinde takip edilen İSD süreç akış şeması	24
Çizelge 5.1. Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii künyesi	33
Çizelge 5.2. Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii katılımcı gruplarına göre yorumlar	39
Çizelge 5.3. Firdevs Camii künyesi	42
Çizelge 5.4. Firdevs Camii katılımcı gruplarına göre yorumlar	47
Çizelge 5.5. Sebahattin Yıldız Camii künyesi	51
Çizelge 5.6. Sebahattin Yıldız Camii katılımcı gruplarına göre yorumlar	55
Çizelge 5.7. Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii künyesi.....	59
Çizelge 5.8. Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii katılımcı gruplarına göre yorumlar	63
Çizelge 5.9. Zeynep Saleh Alp Camii künyesi	66
Çizelge 5.10. Zeynep Saleh Alp Camii katılımcı gruplarına göre yorumlar	71
Çizelge 5.11. İşçi Blokları Merkez Camii Künyesi	74
Çizelge 5.12. İşçi Blokları Merkez Camii katılımcı gruplarına göre yorumlar	75
Çizelge 5.13. Mahmut Torun Camii künyesi	78

Çizelge	Sayfa
Çizelge 5.14. Mahmut Torun Camii katılımcı gruplarına göre yorumlar	82
Çizelge 5.15. Safa Camii künyesi	83
Çizelge 6.1. İncelenen camilerin özet künyesi	87
Çizelge 6.2. İncelenen camilerin kapasite karşılaştırmaları (Proje üzerinden ölçülen kapasiteler esas alınmıştır-İşçi Blokları Merkez Camii hariç)	88
Çizelge 6.3. İncelenen camilerin farklı namazlarda cemaat yoğunlukları (Din görevlisi tarafından beyan edilen cemaat yoğunluklarına göre)	88
Çizelge 6.4. İncelenen camilerin dış cephe ve harim fotoğrafları	89
Çizelge 6.5. Katılımcı gruplarına göre camilerde görülen genel eksikler	96

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 5.1. Çukurambar uydu görüntüsü – 2004	26
Şekil 5.2. Çukurambar uydu görüntüsü – 2018	26
Şekil 5.3. Çukurambar, Kızılırmak, İşçi Blokları mahalleleri cami haritası ve etki alanları	28
Şekil 5.4. Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii vaziyet planı	34
Şekil 5.5. Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii bodrum kat planı	35
Şekil 5.6. Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii zemin kat planı	35
Şekil 5.7. Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii 1. kat planı	36
Şekil 5.8. Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii mahfil kat planı	36
Şekil 5.9. Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii A-A kesiti	37
Şekil 5.10. Firdevs Camii vaziyet planı	43
Şekil 5.11. Firdevs Camii bodrum kat planı	43
Şekil 5.12. Firdevs Camii zemin kat planı	44
Şekil 5.13. Firdevs Camii mahfil kat planı	44
Şekil 5.14. Firdevs Camii A-A kesiti	45
Şekil 5.15. Sebahattin Yıldız Camii vaziyet planı	52
Şekil 5.16. Sebahattin Yıldız Camii bodrum kat planı	52
Şekil 5.17. Sebahattin Yıldız Camii zemin kat planı	53
Şekil 5.18. Sebahattin Yıldız Camii mahfil kat planı	53
Şekil 5.19. Sebahattin Yıldız Camii A-A kesiti	54
Şekil 5.20. Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii vaziyet planı	59
Şekil 5.21. Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii bodrum kat planı	60
Şekil 5.22. Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii zemin kat planı	60

Şekil	Sayfa
Şekil 5.23. Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii mahfil kat planı.....	61
Şekil 5.24. Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii A-A kesiti	61
Şekil 5.25. Zeynep Saleh Alp Camii vaziyet planı	67
Şekil 5.26. Zeynep Saleh Alp Camii bodrum kat planı	68
Şekil 5.27. Zeynep Saleh Alp Camii zemin kat planı	68
Şekil 5.28. Zeynep Saleh Alp Camii mahfil kat planı	68
Şekil 5.29. Zeynep Saleh Alp Camii A-A kesiti.....	69
Şekil 5.30. Mahmut Torun Camii vaziyet planı.....	79
Şekil 5.31. Mahmut Torun Camii 2. bodrum kat planı.....	80
Şekil 5.32. Mahmut Torun Camii 1. bodrum kat planı.....	80
Şekil 5.33. Mahmut Torun Camii zemin kat planı.....	81
Şekil 5.34. Mahmut Torun Camii A-A kesiti	81
Şekil 5.35. Safa Camii vaziyet planı.....	84
Şekil 5.36. Safa Camii 2. bodrum kat planı	84
Şekil 5.37. Safa Camii 1. bodrum kat planı	85
Şekil 5.38. Safa Camii zemin kat planı.....	85
Şekil 5.39. Safa Camii mahfil kat planı	86
Şekil 5.40. Safa Camii A-A kesiti.....	86

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 5.1. Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii.....	31
Resim 5.2. Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii a) abdesthane, b)tuvalet	32
Resim 5.3. Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii, harim	32
Resim 5.4. Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii giriş merdivenleri	38
Resim 5.5. Firdevs Camii	40
Resim 5.6. Firdevs Camii a) harim, b) mahfil	41
Resim 5.7. Firdevs Camii a) kütüphane, b) derslik	41
Resim 5.8. Firdevs Camii a) abdesthane, b) tuvalet	41
Resim 5.9. Firdevs Camii abdesthane ve tuvalet girişleri	46
Resim 5.10. Firdevs Camii kadınlar girişi ve ayakkabılık bölümü	46
Resim 5.11. Sebahattin Yıldız Camii	48
Resim 5.12. Sebahattin Yıldız Camii, a) tuvalet-abdesthane girişleri, b) kadınlar tuvaleti ve abdesthanesi	49
Resim 5.13. Sebahattin Yıldız Camii iç mekan fotoğrafları, a) harim, mihrap yönü, b) harim, mahfil yönü, c) mihrap nişi, d) kadınlar mahfili	50
Resim 5.14. Sebahattin Yıldız Camii a) giriş merdivenleri, b) ayakkabılık bölümü	55
Resim 5.15. Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii cephe fotoğrafları.....	56
Resim 5.16. Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii harim.....	56
Resim 5.17. Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii bay ve bayan abdesthane ve tuvaletleri	57
Resim 5.18. Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii hanımlar mahfili	57
Resim 5.19. Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii mahfil altı giriş bölümü	62
Resim 5.20. Zeynep Saleh Alp Camii.....	64
Resim 5.21. Zeynep Saleh Alp Camii, a) abdesthane, b) lavabolar	64
Resim 5.22. Zeynep Saleh Alp Camii, a) harim, b) mahfil	65

Resim	Sayfa
Resim 5.23. Zeynep Saleh Alp Camii bayan tuvalet/abdesthane girişı	70
Resim 5.24. İşçi Blokları Merkez Camii	72
Resim 5.25. İşçi Blokları Merkez Camii, harim.....	73
Resim 5.26. İşçi Blokları Merkez Camii, a) tuvalet/abdesthane girişı, b) tuvalet ve abdesthane	73
Resim 5.27. Mahmut Torun Camii	76
Resim 5.28. Mahmut Torun Camii, kadınlar bölümü.....	76
Resim 5.29. Mahmut Torun Camii, harim	77
Resim 5.30. Safa Camii, a) 1. bodrum kat geçici ibadet alanı girişı, b) 1. bodrum kat geçici ibadet alanı.....	83

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

ABB

Ankara Büyükşehir Belediyesi

ABD

Amerika Birleşik Devletleri

ÇŞB

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

DİB

Diyanet İşleri Başkanlığı

İSD

İskan Sürecinde Değerlendirme

İŞKUR

Türkiye İş Kurumu

KSD

Kullanım sürecinde Değerlendirme

ODTÜ

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

POE

Post-Occupancy Evaluation

RIBA

Royal Institute of British Architects

TDK

Türk Dil Kurumu

TDV

Türkiye Diyanet Vakfı

1. GİRİŞ

Ülkemizde cami üretiminin durmaksızın devam etmesi, yapım süreci ile ilgili bütüncül bir kanuni düzenleme bulunmayışı, proje ve uygulama aşamasında gerekli düzenlemelerden muaf tutulması camilerin sorunlu bir yapı grubu oluşturmalarına neden olmuştur (Oral, 2006). Yalnızca proje ve uygulama sürecindeki serbestliklerden kaynaklı olmayıp bazı ideolojik ve geleneksel saplantılar da camilerde sorunlara yol açmaktadır.

Cumhuriyetin ilanından sonra laik devlet anlayışı benimsenerek din ve devlet işleri ayrılmış, bu çerçevede kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı'na, İslâm dininin inançları, ibadet ve ahlâk esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek görevleri verilmiştir. Görev tanımından anlaşılabacağı üzere camilerin idaresi DİB'ye verilmişken cami yapımına ilişkin bir görev tanımı bulunmamaktadır. Gelişen ve büyüyen kentlerde yeni cami yapma ihtiyacı ya da ihtiyacı karşılamayan eski camilerin yeniden yapılması gerektiğinde kamu yapıları olmasına karşın görev yetkileri arasında olmadığından cami yapımıyla hiçbir kamu kuruluşu ilgilenmemiş, cami ihtiyacı halk çabalarıyla karşılanmak durumunda kalmıştır (Oral, 1993). Cansever konuyla ilgili olarak, Cumhuriyet ideolojisinin camilerin varlığını göz ardı etmesi camilerin halk içinde kendiliğinden ve varlıklarını göstermenin ifadesi olarak kale cami yapma fikri geliştiğinden bahsetmiş, ayrıca cami tartışmalarında yapılsın mı yapılmasın mı tabanlı tartışılırken caminin mimarisinin nasıl olacağı genellikle gündeme bile gelmediğini dile getirmiştir (Cansever, 1997).

Cami yapımının kişi ve toplulukların ihtiyacı ve inisiyatifi ile yapılıyor olması bu alanda başıboş bir yapılanma oluşmasına zemin hazırlamıştır. Camiler yaptıranların beğenisi, kültürü ve ekonomik geliri doğrultusunda şekillenmiştir. Proje ve inşaat denetimlerinde de belediyeler ve diğer ilgili kurumlar genellikle dini yapı olması ve hayır amaçlı yapılmasından dolayı 'zorluk' çıkarmamak adına bazı denetimlerden muaf tutmuştur. Tüm bu sürecin sonucu olarak günümüz cami mimarisi sorunları beraberinde getirmiştir.

Cami yapımında bütçenin sahibi olan kişi ve topluluklar yaptırdıkları cami ile ilgili her türlü konuda söz ve karar sahibi olmak istemektedir. Daha önceden yapılan çalışmalarda da görüleceği gibi, günümüzde en çok beğenilen ve talep gören cami üslubu klasik Osmanlı tipinde olanlardır. Ancak kopyalanan bu formlar bir zamanlar padişahların, büyük mimarların, para ve unvan sahibi, bilgi, kültür ve beğeni düzeyi yüksek kişilerin himayelerinde iken bugün kültürü,

bilgisi ve ekonomik düzeyi daha düşük profilli bir ‘cemaatin’ elinde kalmıştır. Cami yapımında kurum, kuruluş ve kişiler dini ve politik nedenlerle büyük maddi destek sağlamakla birlikte bilgi, yetenek ve kültür eksiklerinin maddi eksikliklerden daha zor elde edildiği, bu nedenle de elde edilen ürünlerin genel kültür ve mimari kültür boşluğunu dolduramadığı bir gerçektir (Oral, 1993).

Çalışmanın Amacı

Cami mimarisinde biçimsel olarak belli formların taklit ediliyor olması, mimarsız cami olarak anılan mimari proje çizilmeksizin, cami yapımı konusunda deneyim kazanmış ustalar vasıtasıyla üretiliyor olması gibi sebeplerle son yıllarda çeşitli araştırmacılar tarafından camilerde form ve biçim üzerine çalışmalar yapılmıştır. Camilerle ilgili kullanıcı algısı ve beğenisini ölçen pek çok araştırma bulunmaktadır. Literatür taramasında cami mimarisi konusunda daha çok imgesel ve sosyolojik araştırmaların yapılmış olduğu görülmüş, camilerde fonksiyona yönelik kullanıcı ihtiyaçlarını inceleyen bir çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. Bu çalışma ile biçimsel algılardan çok işlevsel yeterlilikler araştırılarak mevcut camilerin kullanıcı ihtiyaçlarına cevap vermede ne derece yeterli olduğunun ölçülmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmanın Kapsamı

Çalışmada caminin esas fonksiyonunun cemaatle namaz kılmak olması dolayısıyla namaza hazırlık mekanları olarak abdesthane ve tuvaletler, bay ve bayan cemaat için namaz kılma alanları ve bulunuyorsa sosyal alanları ele alınmıştır. Biçimsel olarak hala en kabul gören form olan klasik Osmanlı üslubunda yapılan çağdaş camilerin fonksiyonel olarak günümüz ihtiyaçlarını karşılayabilme durumları camilerin harim, abdesthane ve sosyal mekanları üzerinden ölçülerek değerlendirme yapılmıştır.

Çalışma kapsamında Ankara ili Çankaya ilçesinde benzer sosyo-ekonomik seviyede olduğu varsayılan ve incelenen örnekler bakımından inşa tarihleri, mimari dili ve özellikleri benzer olan camiler seçilmiştir. Bu kapsamda Mevlana Bulvarı, Dumlupınar Bulvarı ve 1071 Malazgirt Bulvarlarının kesişiminde kalan bölgedeki İşçi Blokları, Çukurambar ve Kızıllırmak Mahallelerinde bulunan camiler üzerinden saha araştırmaları yapılmıştır. İncelenen mahalleler gecekondü bölgesi iken kentsel dönüşüm geçirerek yeniden inşa

edilmiştir. Bölgede bağımsız yapı olarak kullanılan toplam 8 adet cami bulunmaktadır. İncelenen camilerin tamamı mahalle camisi olma özelliği taşımaktadır¹.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada proje yönetim basamaklarının sonuncusu olan ve mevcut yapıların incelenip analiz edilerek yeni yapılacak binaların çeşitli açılardan daha fonksiyonel ve verimli olmasını sağlayacak veri oluşturmayı amaçlayan İskan Sürecinde Değerlendirme literatüründen faydalanılarak incelenmiştir. İncelenen camilerde nesnel veriler her yapı incelenerek, cami görevlileri ve ilgili kurumlardan bilgi ve belge toplanarak elde edilmiştir. Kullanıcı görüşleri açık anlaşılır ve kısa şekilde hazırlanan görüşme soruları hazırlanarak din görevlileri, cemaat ve dernek yöneticileri ile yapılan görüşmelerden elde edilmiş, camilerin mimarları ile görüşülmüştür. İncelenen her cami için bina fişi hazırlanarak elde edilen veriler tablo haline getirilmiştir.

Çalışmanın Düzeni

Çalışmanın ilk bölümünde çalışmanın sınırları belirlenmiş, ikinci bölümünde cami konusunda yapılan çalışmalar incelenerek kısaca özetlenmiştir. Üçüncü bölümde cami mimarisinin oluşumu ve günümüz Türkiye’inde cami mimarisi ve cami yapım sürecinden bahsedilmiş, dördüncü bölümde çalışmada kullanılan yöntem olan İskan Sürecinde Değerlendirme anlatılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın beşinci bölümünde araştırma bölgesi ve incelenen örnekler tanıtılmıştır. Altıncı bölümde incelenen camilerden elde edilen bilgiler değerlendirilmiş, yedinci bölümde ise mevcut duruma ilişkin sonuç ve öneriler sunulmuştur.

¹Çukurambar Merkez Tuğba Altınok ve İşçi Blokları Merkez camileri isimleri ‘merkez cami’ olarak geçmekle birlikte, din görevlileri kapsam ve uygulama olarak araştırmada yer alan diğer camilerden farklı bir uygulama yapılmadığını belirtmiştir.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

Son yıllarda cami mimarisi pek çok kitle tarafından ilgi çekici bir konu olmuş, politik söylemlerde sıkça yer almasının da etkisiyle mimarlık, ilahiyat, sosyoloji, sanat tarihi gibi alanlarda sıklıkla gündeme gelmeye başlamıştır.

Ülkemizde cami mimarisinin sorunlarını inceleyen çalışmalardan Oral (2006) doktora çalışmasında, günümüz cami yapılarının nitelik kalitesinin düşmesinin ve simgesel değerinin yozlaşarak yitirilmesinin nedenlerini Konya ilinde araştırmış; mimarın yapım süreci ile bağlantısının yok denecek kadar az olduğu, genellikle yapı ruhsatı olmadan ve gerekli teknik kontroller yapılmadan tamamlandığı, plan şeması olarak her türlü denemeye kapalı olduğu, sembol ve biçim olarak geleneğe bağlı kalınsa da yapım sistemi olarak betonarme sistemin tercih edildiği, incelenen yapılarda iç mekanda itinalı süsleme görülmediği, cephelerde klasik oranlardan ve estetikten uzaklaşıldığı, genel olarak değerlendirildiğinde de nitelik ve niceliksel olarak yeterince olumlu bir görüntü vermediği sonuçlarına ulaşmıştır. Aynı yazar yüksek lisans çalışmasında (Oral, 1993), Cumhuriyet dönemi cami mimarisini Konya örneği üzerinden incelemiş, ele alınan camilerin klasik camilerde erişilmiş olan bütünlüğe sahip olmadıklarını, fonksiyonel olarak ihtiyaç olmadığı halde camilerde uygulanan bazı detayların bir yenilik getirmediği, günümüz malzeme ve teknolojilerini tanımadan uygulamalar yapıldığı gibi sorunlar tespit edilmiştir. Benzer şekilde Uzun (2010), günümüz cami mimarisinin eksiklerinin oluşmasındaki nedenleri araştırmak üzere seçilen örnekler üzerinden biçimsel, işlevsel ve teknolojik açılardan inceleyerek değerlendirme yapmıştır.

Karaelmas (2014), Ankara camilerinde siyasi ideolojilerin mimariye yansımalarını incelemek amacıyla 1950-2010 arasında Ankara'da yapılan camileri, 1950-1980 ve 1980-2010 periyotlarında, Çankaya, Altındağ ve Pursaklar ilçelerinden seçilen örnekler üzerinden siyasi tercihlerin cami mimarisine etkisini analiz etmiş, değişen siyasi iktidarlar ile cami mimarisinin varlığının biçiminin farklılaştığına, ideolojik sembol olarak kullanılıyor oluşuna dikkat çekmiştir. Ankara camileri ile ilgili bir diğer çalışma Haseki (2006) tarafından yapılmış, ülkemizde neden hala klasik üslupta cami yapma eğiliminin devam ettiği Ankara örnekleri üzerinden incelenmiş, sonuçta günümüz cami mimarisinin geçmişte kullanılan biçimlerin tekrarlandığı ve biçimsel denemelere kapalı olduğu, halkın beklentisinin bu yönde olduğunu belirtmiş, mimarlık fakültelerinde de cami konusunun proje olarak verilmeyip yalnızca mimarlık tarihi içinde hapsedildiğini vurgulamıştır.

Toplumsal cami algısını ve beğenisi ölçmeye yönelik olarak yapılan çalışmalardan Dural (Dural, 2017), cami mimarisi konusunda üslup tercihlerinin ve bir caminin sahip olması gereken özellikler konusundaki fikirlerin mimari eğitim seviyesi ile değişip değişmediğini araştırmak amacıyla kubbe ögesinin cami algısı oluşmasındaki etkiyi araştırmıştır. Mimarlık fakültesinde okuyan 1. ve 4. sınıf öğrencilerinden toplam 281 öğrenciye uygulanan anket sonucunda, kubbenin baskın bir cami elemanı olduğu, mimari eğitim seviyesi arttıkça çağdaş üsluptaki camilere daha ılımlı yaklaşıldığı ve cami kubbeleri ile farklı işlevlerdeki yapıların kubbeleri arasındaki mimari farklılığa hakim oldukları gözlenmiştir. Benzer bir şekilde Sarıhan (2015) çalışmasında, 16-77 yaş arasında 158 kişiye cami kullanıcısı olma durumları ve dinsel eğilimlerini ölçmek üzere anket uygulamış ve zihinlerindeki cami modelini çizmelerini istenmiştir. Çalışmadan kubbe ve minarenin cami imajında etkili olan iki unsur olduğu, klasik cami formlarının cami algısında ön planda olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Bir başka çalışmada genç cami kullanıcıları olarak görülen imam hatip lisesi öğrencilerinden 100 kişiye anket uygulanarak öğrencilerin cami algısı ve camilerden beklentileri Şahin Çelik (2013) tarafından araştırılmıştır. Bu çalışmada anket soruları camilerle ilgili genel düşünceler, beklentiler ve belirlenen camiler özelinde değerlendirmeler üzerine yoğunlaşmış olup, ankette cami kullanımında karşılaşılan sorunlara değinilmemiştir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre; minare camide en belirleyici öge, kadınlar mahfili camideki en gerekli öge ve gelenekselin yorumlandığı kubbeli cami tipinin diğer tiplere göre beğeni durumunun anlamlı fark oluşturacak şekilde ayrıştığı görülmüştür.

Topraklı ve Sedihemaiti (2018), klasik Osmanlı camilerinde ve klasik üslupta yapılanmış yeni bir camide simülasyon yöntemiyle tahliye analizi yapmış, incelenen klasik tarzda yapılmış bütün örneklerde tahliye süresinin uluslararası standartları sağlamadığı, çıkış kapı sayısı ve büyüklüklerinin yetersiz kaldığı sonuçlarına ulaşmıştır.

Cami konusu mimari ya da mekânsal incelemeler dışında Türkiye’de cami tartışmaları üzerinden de ele alınarak incelenmiştir. Bu alanda yapılan çalışmalardan Taşar (2015), cami mimarlığını tartışan ülke aydınlarının hangi argümanlarla ve söylemlerle baktıklarını/düşündüklerini anlamak/anlamlandırmak amacıyla yazılı basında çıkan haberler üzerinden bir söylem analizi yapmış, tartışmaların daha çok politik temelli olup, tarihsel referanslardan kopuk şekilde ilerlediğini belirtmiştir. Bir başka çalışmada da cami tartışmalarında aktörlerden biri olan mimarların konuya ilişkin değerlendirmelerini eleştirel bir gözle yorumlamıştır (Atlı, 2010).

Türkiye’de camilerinin çeşitli yönlerden özelliklerinin ortaya konması, cami grup ve sınıflandırmalarının yapılması ve görevli ihtiyaçlarının belirlenmesi amacıyla 2002 yılında Cami Bilgi Bankası veri tabanı oluşturulmak amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı bir çalışma yapılmıştır. Çalışma yılı itibarıyla Türkiye’de bulunan 76922 cami, hazırlanan Cami Bilgi Formuna göre bilgileri yerinde din görevlileri ve müftüler tarafından doldurulmuş, verilerin doğruluğu veri kontrolü ve yerinde yapılan incelemelerle teyit edilmiştir. Elde edilen veriler analiz edilmiş, çeşitli istatistiki sonuçlar ‘Türkiye’nin Cami Profili’ kitabında paylaşılmıştır (Onay, 2008).

Özel (2013), çalışmasında İstanbul’da 1950 sonrasında mimarsız camilerin (gecekondu camileri) sosyolojik ve mimari profilleri çıkarmayı amaçlayarak Eyüp’ün sekiz mahallesinden 1950 ile 2010 yılları arasında farklı zamanlarda yapılmış 15 camiden din görevlisi, dernek yönetici ve cemaatle görüşülmüştür. Sonuçlar camilerin toplumsal ve kentsel/mimari bağlamda rolü üzerinden değerlendirilmiştir.

Cami mimarisi ile ilgili bahsedilen etraflı çalışmaların yanı sıra cami yapıları ve kubbeli yapılarla ilgili akustik, termal konfor, süsleme gibi daha özel alanları inceleyen çalışmalar da yapılmıştır. Cami üzerine yapılan teknik çalışmalar içerisinde akustik incelemelerin ağırlık kazandığı görülmektedir. Çizelge 2.1’de cami konusunda yapılmış çalışmaların literatür taraması özet olarak verilmiştir.

Çizelge 2.1. Cami konusunda literatür taraması – İmgesel çalışmalar

	<u>Yazar</u>	<u>Yıl</u>	<u>Türü</u>	<u>Çalışmanın Adı</u>
İmgesel Çalışmalar	Mustafa Rafea TAHER	2018	Makale	A comparative analytical study of the form of minaret in contemporary mosque architecture
	Nesibe AKBULUT	2017	Y. L. tezi	Türkiye’de çağdaş cami mimarisi tasarımında yenilikçi yaklaşımlar
	Mesut DURAL	2017	Y. L. tezi	Çağdaş Cami Mimarisinde Kubbe Ögesinin Algısal Etkisinin Mimari Eğitim Seviyesine Göre Farklılaşması
	Tayyab AHMAD, Muhammad Jamaluddin THAHEEM, Amad ANWAR, Zia Ud DIN	2016	Makale	Implications of Stereotype Mosque Architecture on Sustainability

Çizelge 2.1. Cami konusunda literatür taraması – İmgesel çalışmalar (devamı)

İmgesel Çalışmalar	<u>Yazar</u>	<u>Yıl</u>	<u>Türü</u>	<u>Çalışmanın Adı</u>
	Mustafa GÜLEN	2015	Y. L. tezi	Van ve cami: Bir anlamlandırma denemesi
	Fatma Zehra SARIHAN	2015	Y. L. tezi	Türk Mimarisinde Cami İmajı Algısı (Biçim-Form Üzerinden Bir Yaklaşım)
	Emin Selçuk TAŞAR	2015	Y. L. tezi	Aslında Neyi Konuşuyoruz: Türkiye'de Cami Tartışmalarına (2009-2013) Yönelik Bir Söylem Analizi
	Esra UYSAL	2015	Y. L. tezi	Camilerde Mimari Akustik Tasarım Kriterleri ve Bir Örnek Çalışma: Hasan Tanık Camii
	Yusuf CİVELEK	2014	Makale	Mescid ve Mimari
	Elif KARAELMAS	2014	Y. L. tezi	Mosques Of Ankara: Objects Of Ideological Representation Since The 1950s
	Esra ŞAHİN ÇELİK	2013	Y. L. tezi	Çağdaş Cami Tasarımlarına Yönelik Kullanıcı Algısı
	Mehmet Kerem ÖZEL	2013	Makale	İstanbul'da Mimarsız Cami Mimarlığı
	Özgür ÜREY	2010	Y. L. tezi	Use Of Traditional Elements in Contemporary Mosque Architecture in Turkey
	Mehmet ATLI	2010	Y. L. tezi	90'Lardan Günümüze Türkiye'de Cami Mimarlığı Tartışmalarına Mimarların Katılımı
	Çisem UZUN	2008	Y. L. tezi	17-19.yy'larda İstanbul'da Caminin Kentsel ve Simgesel Dönüşümü
	Tolga KIRKIL	2008	Y. L. tezi	Adana Kent Merkezinde Cami Mimarisinin Geçmişten Günümüze Gelişimi
	Murat ORAL	2006	Dr. Tezi	Günümüz Cami Mimarisinde Kimlik ve Nitelik Sorunu – Konya Örneği
	Sezin HASEKİ	2006	Y. L. tezi	20.Yüzyıl Çağdaş Câmî Mimarisine Ankara Örnekleri Üzerinden Bir Yaklaşım
	Zerrin AKAR	2004	Y. L. tezi	Cumhuriyet Dönemi Camilerinin Mekan Analizi
	Ahmet Enis TÜFEKÇİOĞLU	2003	Y. L. tezi	Güncel Cami Yapılaşmasının Kullanıcıları Açısından Biçimsel ve İşlevsel Değerlendirilmesi
	Nazan DUYSAK	2000	Y. L. tezi	20. yy Türkiye'sinde Cami Tasarımı ve Geleneksel Cami
	Tolga IŞIKYILDIZ	2000	Y. L. tezi	Contemporary Mosque Architecture in Turkey
	Murat ORAL	1993	Y. L. tezi	Gelişim Süreci İçinde Cumhuriyet Dönemi Cami Mimarisinin İncelenmesi

Çizelge 2.2. Cami konusunda literatür taraması – Teknik çalışmalar

Teknik Çalışmalar	<u>Yazar</u>	<u>Yıl</u>	<u>Türü</u>	<u>Çalışmanın Adı</u>
	Simay ATAÖY	2018	Y. L. tezi	Camilerde Günışığı Aydınlığı ve Örnek İncelemeler
	Rabia KOCAER	2018	Y. L. tezi	Kılıç Ali Paşa Camii Akustik Mirası Değerlendirmesi & Modern Bir Cami İle Akustik Performans Karşılaştırması
	Meryem ODABAŞI	2018	Y. L. tezi	Türkiye'de Anonim Mekan Üretimi Örneği Olarak Beykoz İlçesi Mahalle Camilerinin Mimari ve İç Mekansal Analizi
	Saifuding SEDIHEMAITI, A. Yağmur TOPRAKLI	2018	Makale	Selimiye Camii'nin Acil Durum Tahliyesi Üzerine Bir Benzetim Çalışması
	İbrahim Hakkı YİĞİT	2017	Y. L. tezi	Klasik Dönem Osmanlı Cami Mimarisinin Akustik Yönden İncelenmesine Bir Örnek
	Ahmet Bircan Atmaca, Gülay ZORER GEDİK	2017	Makale	Dini yapıların ısı konfor ve enerji tüketimi açısından incelenmesi ve değerlendirilmesi: Marmara İlahiyat Cami ve Hz. Ali Cami örnekleri
	Leyla ETYEMEZ ÇIPLAK	2017	Dr. tezi	Understanding the construction technique of Mimar Sinan's buildings: The case of Lüleburgaz Sokullu Mehmed Pasa Mosque
	Ahmad Ridzwan OTHMAN, Che Muhammad HARİTH, Norhati IBRAHİM, Sabarinah Sh AHMAD	2016	Makale	The Importance of Acoustic Design in the Mosques towards the Worshipers' Comfort
	Zühre Sü GÜL, Mehmet ÇALIŞKAN	2013	Makale	Impact of Design Decisions on Acoustical Comfort Parameters: Case Study of Doğramacızade Ali Paşa Mosque
	Çağrı UZUN	2010	Y. L. tezi	Günümüz Cami Mimarisinin İşlev-Biçim ve Teknoloji Açısından Değerlendirilmesi
	Akel KAHERA, Latif ABDULMALİK, Craig ANZ	2009	Kitap	Design Criteria For Mosques and Islamic Centers
	Mutbul KAYILI	2005	Makale	Acoustic Solutions in Classic Ottoman Architecture
	Adel A. ABDOU	2003	Makale	Comparison Of The Acoustical Performance Of Mosque Geometry Using Computer Model Studies
	Levent TOPAKTAŞ	2003	Dr. tezi	Acoustical properties of classical Ottoman mosques simulation and measurements
	Evren YILDIRIM	2003	Y. L. tezi	Yeni Cami'nin Akustik Açından Performans Değerlendirmesi

Çizelge 2.3. Cami konusunda literatür taraması – Sosyolojik ve işletmeye yönelik çalışmalar

Sosyolojik ve işletmeye Yönelik Çalışmalar	<u>Yazar</u>	<u>Yıl</u>	<u>Türü</u>	<u>Çalışmanın Adı</u>
	Intan Salwani MOHAMED, Noor Hidayah Ab AZIZ, Mohamad Noorman MASREK, Norzaidi Mohd DAUD	2014	Makale	Mosque Fund Management: Issues on Accountability and Internal Controls
	DİB	2014	Kitap	Türkiye’de Dini Hayat Araştırması
	Yılmaz ESMER	2012	Kitap	Türkiye Değerler Atlası
	Ahmet ONAY	2009	Makale	Osmanlı’dan Cumhuriyete Camilerin Finansmanı
	Ahmet ONAY	2008	Kitap	Türkiye’nin Cami Profili (Fiziki ve Sosyolojik Bir Analiz)
	Ahmet ONAY	2007	Makale	Türkiye’de Camilerin Gruplandırılması, Sınıflandırılması Ve Görevli İhtiyaçlarının Belirlenmesine Yönelik Bir Çalışma
	DİB	2007	Kitap	Cami Projeleri İstişare Toplantısı (10-11 Temmuz 2006)

3. CAMİ MİMARİSİ

‘Secde edilen yer’ anlamına gelen mescit kavramının ve İslamiyet’ten önce de ibadethaneler için kullanıldığı bilinmektedir (Önkal, Bozkurt, 1993). Cami, ‘toplayan, bir araya getiren’ anlamındadır (TDK, 2019). İslamiyet’in ilk yıllarında Cuma namazlarının kılındığı camilere ‘Mescid’ül- cami’ denilmiştir. Cami, mescit ve musalla kelimeleri genel olarak tüm İslam namaz kılınan yer için kullanılmaktadır (Önkal, Bozkurt, 1993). Günümüz Türkçesinde cami, Cuma namazı kılınabilen, minber, mihrap, minare elemanlarını içeren bağımsız yapılar için, mescit, genellikle minaresiz küçük cami ve esas fonksiyonu farklı olan yapılarda namaz kılmak için ayrılan mekanlar için, musalla ise açık namazgah ve cenaze namazı kılınan yer için kullanılmaktadır (TDK, 2019).

Her dini inancın belli ritüelleri ve bu ritüelleri gerçekleştirmek için özelleşmiş mekanları, yapıları bulunmaktadır. İslam dinine göre yeryüzü inananlar için mescit kılınmıştır (DİB, 2013: II, 287), bu nedenle günde beş defa kılınan vakit namazları için özel bir mekan zorunluluğu olmamakla birlikte cemaatle kılınmasının daha faziletli olması (DİB, 2013: II, 187), Cuma ve bayram namazlarının ise cemaatle kılınmasının zorunlu olması mekan ihtiyacını meydana getirmiştir. Bu ihtiyaca cevap vermek üzere cami mimarisi oluşmaya başlamıştır.

3.1. Cami Mimarisinin Oluşumu

Kur’an-ı Kerim’e göre yeryüzünde insanlar için inşa edilen ilk evin (ibadet evi) Kabe olduğundan bilinmektedir (Kur’an-Kerim, 3:96). Hz. Peygamber yeryüzünde ilk mescidin Mekke’deki Mescid-i Haram, ikincisinin Kudüs’teki Mescid-i Aksa olduğunu ve aralarında 40 yıl olduğunu söylemiştir (Önkal, Bozkurt, 2013). Mescid-i Haram’a Allah’ın evi anlamına gelen Beytullah, Mescid-i Aksa’ya Kabe’ye bir aylık mesafede olmasından dolayı uzak mescid anlamına gelen Beytü’l-makdis denilmektedir.

Müslümanların Mekke’den Medine’ye hicreti sırasında yapılmış olan Kuba mescidi İslam dininin ilk mescididir ve kıblesi Mescid-i Aksa’ya doğrudur. 624 yılında inen ayetle kible Mescid-i Aksa’dan Mescid-i Haram’a çevrilmiştir (Kur’an-ı Kerim, 2:144). Hz. Peygamber Medine’ye geldiğinde yapılan Mescid-i Nebevi inşa edilmeye başlanmış ve daha sonra İslam’a katılanların artmasıyla kalabalıklaşan Müslümanlara hizmet verebilmek için pek çok

kez büyütülmüştür. İlk yapıldığı haliyle Mescid-i Nebevi Peygamberin evi, idare, eğitim ve öğretim merkezi gibi pek çok işlevi içinde barındıran bir yapı olarak gelişse de günümüzde caminin asıl fonksiyonu ibadet mekanı olarak algılanmaktadır.

İslâmiyet'te bütün yeryüzü mescit kabul edilmekle beraber namazların cemaatle camide kılınması, gerek sevap bakımından gerekse sosyal yönden büyük bir önem taşımaktadır. Hz. Peygamber döneminde Medine'de ve civar köylerde pek çok cami inşa edilmiş, ancak Cuma namazları Mescid-i Nebevi'de kılınması zorunlu tutulmuştur (Önkal, Bozkurt, 2013). Geleneksel İslam şehirlerinin cami merkezli gelişmesi, şehrin Cuma namazı kılınan büyük ve merkezi camisinin ulu cami, cami-i kebir, mescid-i Cuma gibi isimler alması bu camilerin Cuma kılınacak tek cami olarak belirlenmesinden kaynaklanmaktadır.

Cuma namazı, dini bir ritüel olmasının yanı sıra hutbe ile dini öğütlerle birlikte önemli olayların, siyasi, idari ve askeri olayların halka duyurulmasına – istişareye – vasıta olmuştur. Bu sebeple halife ve hükümdarlar hakimiyetlerinin ifadesi olarak adlarına hutbe okutmaya başlamışlardır (Karaman, 1993).

Bir binanın cami olabilmesi için İslam mezhepleri arasında bazı farklılıklar olmakla birlikte gerekli şartlar şu şekilde belirlenmiştir;

Hanefi fıkhnın temel eserlerinden Kitabu'l-Mebhut'un vakıf bahsinde, cami/mescit konularıyla ilgili olarak Serahsî şu bilgilere yer vermektedir: Bir kimse kendine ait bir araziye Müslümanların umumuna açık bir mescit yeri olarak belirleyip üzerine de mescit inşa ettikten sonra, orayı mülkünden ayırarak insanların namaz kılmalarına müsaade ederse, ezan okunup bir veya daha fazla vakit namaz kılınması durumunda o yer cami/mescit olur ve vakıf hükmündedir. Bir yerin mescit haline gelmesi için; İmam Ebu Yusuf, içinde namaz kılınmış olmasına bakılmaksızın, kişinin o yeri mülkünden ayırması ve insanlara orada namaz kılmaları için müsaade etmiş olması şartlarını arar. İmam Ebu Hanife ile İmam Muhammed, böyle bir yerde cemaatle namaz kılınmış olması şartını da gerekli görür; çünkü yeryüzünün her yerinde namaz kılınabilir ama mescitleri diğer yerlerden ayıran özellik, oraların cemaatle namaz kılmak için tahsis edilen yerler olmalarıdır. Yani, bir yerin mescit hükmünü alabilmesi için –diğer şartların yanında– içerisinde cemaatle namaz kılınmış olması da gereklidir (es-Serahsî, 1983: 12/34 vd.). Malikîlerden İbn Cüzey'e göre, bir kimsenin yapmış olduğu bir mescitte başkalarının da namaz kılmasına izin vermiş olması, orayı mescit olarak vakfetmesi demektir (İbn Cüzey, 2006: 273). Ancak Şafiî'lere göre, bir kimsenin bir yeri "cami olarak vakfettim" demesiyle orası cami olur (eş-Şirbinî, 1958: 2/383). Hanbelî'lere göre ise, bir kimse niyet etmemiş bile olsa, bir yeri cami/mescit yaptığına dair bir karine bulunması halinde orası cami/mescit olur (İbn Kudame, 1996: 7/565). (Onay, 2009)

Bursa Ulu Camii ortasında yer alan şadırvanın olduğu alanın yaşlı bir kadına ait olduğu ve kadının arsasını gönülsüz vermesinden dolayı buranın cami olarak kullanılamayacağına

hükmedilip şadırvan yapıldığı halk arasında anlatılmaktadır. Kaynağı kesin olmayan bir rivayet olmakla birlikte fıkhına göre vakfedilmeyen arsa ya da binanın cami olamayacağının temsili örneğidir.

Cuma namazının kılınabilmesi için dinin gerektirdiği bazı zorunluluklar bulunmaktadır. İslam Ansiklopedisi'nde bu şartlar şu şekildedir (Karaman, 1993):

1. Şehir: Cuma namazının şehir ve civarında kılınması şartı vardır. Şehir, bir yöneticisi bir de hakimi olan belde, civarı ise ezan sesinin duyulacağı saha olarak belirlenmiştir.
2. Cami: Cuma namazının devlet başkanının tahsis ettiği halka açık camilerde kılınması şarttır.
3. Cemaat: Farklı mezheplerde Cuma namazının kılınması için asgari cemaat sayısı ile ilgili 2, 3, 12, 40 kişi bulunması şartı aransa da Hz. Peygamber'in bir yerleşim yerinde dört kişi bulunsa bile Cuma namazının farz olduğunu bildirmesi dört kişilik cemaatin asgari sayı için yeterli görülmektedir.
4. Vakit: Cuma namazı öğle namazı vaktinde kılınır.
5. İmam: Cuma namazını devlet başkanı ya da devlet başkanının yetkilendirdiği bir imamın kıldırması zorunludur.
6. Hutbe: Cuma namazında hutbenin okunması zorunludur.

3.2. Türkiye'de Cami Mimarlığı

Cumhuriyetin kurulmasının ardından ülkede din hizmetlerinin yürütülmesi için 3 Mart 1924 tarihinde Diyanet İşleri Bakanlığı kurulmuştur. Görevleri 'İslam dininin itikat ve ibadet alanıyla ilgili işleri yürütmek ve dini kurumları idare etmek' şeklinde tanımlanmış olup (DİB, 2019), yetkileri arasında cami yapımı ve bakım hizmetleri yer almamıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cami inşası ile ilgili takip ettiği konu 'kıble tespiti' olup 1998'den yılından sonra 'istişari görüş bildirme' ve 'izin verme' görevleri eklenmiştir (Onay, 2008). Cami yapım ve bakım süreci uzun bir süre vakıf/dernek ve hayırseverlerin gayreti ve isteği ile yürütülmüştür. Halen camilerin büyük bölümü dernekler aracılığıyla yapılmakta olup, tasarım ve uygulama sürecinde bağlayıcı bir kontrol mekanizması bulunmamaktadır. Müftülükler EK-01'de verilen tabloya göre kendilerine başvuran dernek ve banilere yol gösterici olması amacıyla caminin büyüklüğüne ve yapılacağı yere göre asgari şartlar

çizelgesi oluşturmuştur. Yıldırım (2012)'a göre günümüzde cami yapım süreci (Çizelge 3.1) ve mevcut durumun iyileştirilmesi için yapılması gerekenler(Çizelge 3.2)'de verilmiştir.

Çizelge 3.1. Cami yapım sürecinde mevcut durum (Yıldırım, 2012)

1. Yer Tespiti	2. Yapım İzni	3. Projelendirme	4. Ruhsat
•Yasal düzenleme yok. Her alana her m ² 'de yapılabilir.	•Mülki idare amirleri	•Vakıflar Gn. Müd. tip projeler, DİB tip projeler, Mevcut cami kopyaları, Özgün projeler	•Belediyeler ve Valilikler
5. Yapım Süreci	6. İnşaat Denetim	7. İşletme, Bakım-Onarım, Koruma	
•Cami yaptırma ve yaşatma dernekleri, usta, kalfa ve taşeronlar, ihale yok.	•Yok.	•Diyanet İşleri Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü	

Çizelge 3.2. Cami yapım sürecinde yapılması gerekenler (Yıldırım, 2012)

1. Yer Tespiti	2. Yapım İzni	3. Projelendirme	4. Ruhsat
•3194 Sayılı imar kanunu usulleri ile.	•ÇŞB il müdürlükleri ve Müftülüklerin uygun görüşü ile Mülki idare amirleri	•Her cami için özgün proje.	•Belediyeler ve ÇŞB il müdürlükleri onayı ile.
5. Yapım Süreci	6. İnşaat Denetim	7. İşletme, Bakım-Onarım, Koruma	
•4734 sayılı ihale kanunu usülleri ile	•Yapı denetim firmaları, ÇŞB il müdürlükleri.	•Diyanet İşleri Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü	

Camilerin yapımı ile ilgili ilk kanuni düzenleme 1998 yılında 3194 sayılı İmar Kanunu'na bir ek madde eklenmesine dair 4380 sayılı kanun ile yapılmıştır. 2003 yılında çıkarılan 4928 sayılı çeşitli kanunlarda değişiklik yapılmasına ilişkin kanun ile *İmar planlarının*

tanziminde, planlanan beldenin ve bölgenin şartları ile müstakbel ihtiyaçları göz önünde tutularak lüzumlu ibadet yerleri ayrılır. İl, ilçe ve kasabalarda mülki idari amirinin izni alınmak ve imar mevzuatına uygun olmak şartıyla ibadethane yapılabilir. Cami yeri, imar mevzuatına aykırı olarak başka maksatlara tahsis edilemez. ' şeklinde imar kanununda yerini almıştır (Onay, 2008). 1950'li yıllardan itibaren hızlı bir cami üretimi olmakla birlikte 2003 yılında camilerin ilk kez imar kanununda yerini almış olması yaklaşık 50 yıl başboş bir cami üretimi olduğunu göstermektedir. Bu durum göz önüne alındığında günümüz camilerinin sorunlu bir yapı grubuna dönüşmüş olması garipsenmemelidir.

24.05.1985 tarihli 18763 sayılı "Camilerin Bakım Onarım Temizlik ve Çevre Tanzimi Yönetmeliği" ile de başta tarihi ve turistik eser niteliğindeki vakıf cami ve mescitler olmak üzere, diğer cami ve mescitlerin bakım, onarım, temizlik ve çevre tanzimi ve güvenlik hizmetleri ile ilgili esasları ve bu konuda kuruluşlar arasında yetki ve görev alanlarını düzenlemek ve koordinasyonunu sağlamak amacıyla çıkarılmıştır. Bu yönetmelik ile camilerin bakım, temizlik ve ihtiyaçlarını gidermede DİB ekipleri görevlendirilmiş olmakla birlikte, pratikte bu hizmetleri özellikle mahalle camilerinde cami dernekleri üstlenmiştir. DİB ve müftülüklerin bu ihtiyaçlarla ilgili maddi yardım ya da görevli personel desteği bulunmamaktadır.

Camiler imar planlarında yer almaya başlamış olması olumlu bir gelişme olması ile birlikte günümüzde de devam eden pek çok problemi bulunmaktadır. Halen bütüncül bir kanuni düzenleme olmayışı ve mevcut düzenlemelerin takibinin yeterince yapılmıyor oluşu, proje ve uygulama sürecinde gerekli kontrollerden muaf tutulması bu sorunların başlıcalarıdır. Cami yapımının vakıf/dernekler eliyle devam ettirilmesi, çoğu zaman 'hayır işi' olarak en hızlı ve kolay şekilde yapma isteği oluşturmaktadır. Mimari projeye ihtiyaç duyulmaksızın bu alanda tecrübeli ustalar vasıtasıyla ya da daha önceden hazırlanan projelerin aynen ya da küçük değişikliklerle uygulanması ile son derece plansız çoğu zaman topoğrafya ya da bölge iklimi ile uyumsuz camilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Biçimsel ve tasarım kararlarda emek ve kaynak sahibi olarak dernek yöneticileri ya da hayırsever isteklerinin ön planda olduğu gözlemlenmektedir. Burada ise profesyonel olmayan bir sürecin sonunda ortaya çıkan yapının da başarılı bir yapı olamayacağı ya da mimari tasarım kalitesinde ciddi sorunlar ortaya çıkması beklenmektedir (Topraklı, 2011). Kazmaoğlu ve Tanyeli (1986), 80'li yıllar Türkiye mimarlığında cami yapım sürecinden, kendi içinde örgütlenmiş bir oluşum olup, müşterinin genellikle dernek olması ve yapım için gerekli kaynağın başlangıçta

bulunmayıp zaman içinde tedarik edildiği ve uygulama sürecinin derneğin gücü doğrultusunda değiştiğinden bahsetmektedir.

Cumhuriyet döneminde ülkemizde geçmişe olan bağlılık dini bir gereklilik olarak görülmüş ve cami mimarisinde klasik üslup yaygınlaşarak devam etmiştir. Camilerin Osmanlı taklidi olması ya da çağdaşlaşamama sorununun uzun süredir gündemde olması ve ciddi bir ilerleme kaydedilememesinin en önemli nedeni Cebeci'nin (2008) bahsettiği gibi cami mimarisinde kullanıcı kaynaklı bir yenilik talebinin olmaması olarak görülebilir.

Camilerle ilgili taklit olarak niteliksiz üretilen camilerden duyulan rahatsızlık ve camilerle ilgili kriterlerin getirilmesi gerekliliği ilk kez 2006 yılında cami projeleri istişare toplantısında dönemin Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu tarafından açık bir şekilde dile getirilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı ile Dini ve Sosyal Hizmet Vakfı'nın birlikte düzenlediği toplantıya, kurum yetkilileri ile pek çok mimar katılmıştır. Daha sonra 2-5 Ekim 2012 tarihlerinde Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nin katkılarıyla 1. Ulusal Cami Mimarisi Sempozyumu "Gelenekten Geleceğe Cami Mimarisinde Çağdaş Tasarım ve Teknolojiler" başlığı ile İstanbul'da yapılmıştır. Toplumda ve ilgili kurum ve kuruluşlarda farkındalık oluşturmayı amaçlayan sempozyumun bildirileri Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları tarafından kitap olarak basılmıştır.

Uzun süredir pek çok platformda tartışılmış olan günümüz camilerinin sorunlarına çözüm getirmek yeni yapılacak camileri belli standartlarda yapabilmek için DİB ve ÇŞB tarafından Cami Planlama ve Tasarım Projesi başlatılmış, 2017 yılında projenin ilk çalıştayını yapmıştır.

Camilerle ilgili tasarım ve yönetim konuları başta olmak üzere pek çok problemin bulunduğu toplum ve yöneticiler tarafından gözlenmekte ve uzun süredir dile getirilmektedir. Camilerin günümüz şartlarında yeniden ele alınarak toplumun her kesimine hitap edebilen sosyal ve kültürel ihtiyaçları karşılayabilecek yapılar haline gelebilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Gazi Üniversitesi'nin katkılarıyla 'Cami Planlama ve Tasarım Projesi'ne başlanmıştır. 2017 yılında imzalanan protokolle Gazi Üniversitesi de akademik ve teknik destek sağlamak amacıyla projeye dahil edilmiştir.

Cami projelerinde ve yapımında uyulması gereken asgari kriterlerin, standartların belirlendiği ‘Rehber Kitap Hazırlanması’ ve kriterlerin bağlayıcı hale gelmesini sağlayacak mevzuat düzenlemesi yapılması projenin ana ilkeleridir.

Diyanet İşleri Başkanlığı’nca belirlenen hedefler şu şekildedir:

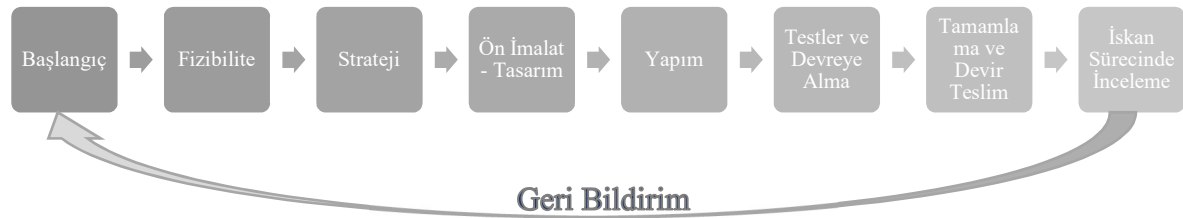
- Şehrin dokusuna uygun planlanması,
- Hizmet verdiği bölgenin ibadet ihtiyaçlarını yeterli oranda karşılaması,
- Mahallenin ibadet ihtiyaçlarının yanında sosyal ihtiyaçlarını da karşılayabilmesi,
- Günümüz koşullarına uygun projeler ile denetlenebilir yapılar olması,
- Deprem kuşağında bulunan ülkemizde, ilgili yönetmeliklere uygun yapılmış ve olası bir afet durumunda can kaybının yaşanmadığı güvenli yapılar olması,
- Günümüz teknolojisine uygun inşa edilmesi, yerli ve doğal malzemelerin kullanılması,
- Kültür ve medeniyetimize uygun, Çevre ve Şehircilik Bakanlığının yürütmekte olduğu Kimlikli Şehirler Projesine uygun ibadet mekanları olması,
- Kendi enerjisini üretebilen, kullanım suyu ve yağmur suyunun yeniden kullanılabilirdiği modern yapılar arasında yer almasıdır.
- Camilerimizin medeniyetimize yakışır ve günümüz ihtiyaçlarını da karşılayacak şekilde imar edilmesi amaçlanmaktadır. (Topraklı (ed.), 2019a: 8)

4. KURAMSAL ÇERÇEVE VE METODOLOJİ

Bu bölümde tezin kuramsal çerçevesini oluşturan tanımlar ve kavramlar açıklanmaya çalışılacaktır. Sistematik bir veri toplama ve analiz etme yöntemi olan İskan Sürecinde Değerlendirme (İSD)²'nin yöntem ve faydaları açıklanmıştır.

Proje yönetimi aşamalarının son bölümü olan İSD, projelerin sürdürülebilir olması bakımından son derece önemlidir. Bir ihtiyaç doğrultusunda başlanan projede için gerekli fizibilite çalışmaları yapıp uygun strateji seçildikten sonra, tasarım ve teknik detaylar çözülerek imalata başlanmaktadır. Proje tamamlandıktan sonra binanın tasarlandığı gibi çalışıp çalışmadığı kontrol edilip tamamlanan bina sahibine teslim edilmekte, kullanıma açılmaktadır. Projelerin iskan edildikten sonra belli yöntemlerle incelenmesi, gelecekte uygulanacak projelerde zamanın ve kaynakların etkili kullanılabilmesi ve performansın artırılması bakımından oldukça önemlidir (Blackwell, 2014). Proje yönetimi süreç döngüsünü gösteren Çizelge 4.1 incelendiğinde sürecin son aşaması olan İSD, yeni projeler için geri bildirim sağlamaktadır.

Çizelge 4.1. Proje süreç döngüsü (Blackwell, 2014: 5)

Kullanıcı gereksinimlerinin ve deneyimlerinin tasarıma girdi olarak eklenmesi 1960'lı yılların başlarında ortaya atılmıştır. İngiliz Kraliyet Mimarlar Enstitüsü tarafından 1962'de yayınlanan raporda (RIBA, 1962: 15), RIBA'nın kullanıcı gereksinimleri ve deneyimleri hakkında daha fazla bilgi toplaması ve yayması gerektiği belirtilmiştir (Cooper, 2001). 1965'te yayınlanan el kitabında ise mimarlara 'gelecekteki müşterilere hizmet sunmanın en uygun maliyetli yolu olarak' bina tamamlandıktan iki ya da üç yıl sonra müşterileri ile birlikte tamamlanmış binaları incelemelerini önerilmiştir (RIBA, 1965). Farklı meslek

² Tez kapsamında uluslararası literatürde Post-Occupancy Evaluation (POE) yöntemi, İskan Sürecinde Değerlendirme (İSD) şeklinde çevrilmiştir. Literatür taramasında yerli kaynaklarda Kullanım Sürecinde/Sonrasında Değerlendirme (KSD) olarak kullanıldığı görülmüş olmakla birlikte TDK Türkçe sözlükte yurtlandırma, yerleştirme anlamına gelen iskan sözcüğünün kullanılmasının daha doğru olduğu tez danışmanı tarafından önerilmiştir.

gruplarından araştırmacıların bir araya gelerek kurulan disiplinler arası mesleki birliklerin fiziksel çevrenin insan davranışları üzerine etkisine odaklanan çalışmalarla akademik olarak temellendirilmeye başlanmıştır (Cooper, 2001). 1980'li yıllarda İSD, artık net şekilde tanımlanmış, yöntemleri tartışılmaya, terimleri oluşturulmaya başlanmıştır (Presier, 1994).

İSD, İngiltere, ABD, Kanada, Avustralya gibi ülkelerde akademik olarak temellendirilme ve geliştirilmenin yanı sıra profesyonel bir hizmet dalı olarak kullanılmakta, hükümetler tarafından yapılan bina tesislerin değerlendirilmesinde kullanılmaktadır (Presier, 1994). Ülkemizde akademik araştırma konusu olarak çok sayıda araştırmacı tarafından incelenmekle birlikte henüz pratikte yaygın olarak kullanılan bir hizmet değildir.

4.1. İskan Sürecinde Değerlendirme

İskan sürecinde değerlendirme (İSD), binanın tamamlanıp bir süre kullanıldıktan sonra sistematik şekilde değerlendirilmesidir şeklinde tanımlanmaktadır (Presier, 1994). RIBA ise kullanılmakta olan binalarda mimara tasarladığı bina performansı hakkında bilgi vermek, bina sahipleri ve kullanıcılara da sahip olduklarını en iyi şekilde sunmayı amaçlayan sistematik bir çalışma olarak tanımlamıştır (RIBA, 1991: 191). Doğruların korunması ve geliştirilmesi, yanlışların saptanması ve çözüm yolu arayışında son derece etkili bir yöntemdir. İSD klasik deneme yanılma yönteminin bilimsel ve güvenilir halidir (Presier, 1994), İnsani ihtiyaçları, bina performansını ve tesis yönetimini araştırmalarını kapsayan sistematik bir süreçtir (Khadjri, Crozier, 2008). İSD çalışmaları, teknik performans değerlendirmesi yöntemi olmayıp, psikolojik ihtiyaçlar, organizasyonel değişiklikler, insan algısına odaklanan değerlendirmeler yapmayı amaçlar (Presier, 1994).

Her İSD çalışmasının çeşitli yararları ve kullanımları bulunmaktadır. Presier'e göre (1994) kısa, orta ve uzun dönemlerde sağlanan faydalar şu şekildedir:

Kısa dönem faydaları:

- Mekanda kullanıma ilişkin problemlerin belirlenmesi çözümü,
- Çalışanların verimini artıracak unsurların gözden geçirilip, mekanın verimli kullanılmasının sağlanması,
- Mekan kullanımı ve bina performansına ilişkin geri bildirimlerin edinilmesi,
- Değerlendirme sürecine katılan kullanıcıların görüşlerinin değerlendirilmesi,

- Bilgiye dayalı karar vermeyi ve tasarımın sonuçlarını daha iyi anlaşılmasının sağlanması,
- Bütçe sınırlamaları ile performans arasındaki ilişkinin kurulması.

Orta dönemli faydaları:

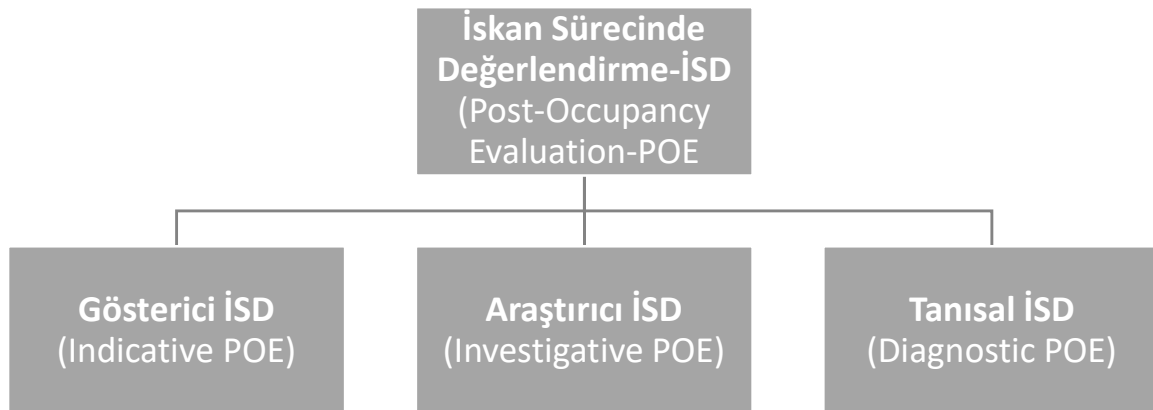
- Zaman içinde olabilecek değişimler için mekanın yeni işlevlere adaptasyonunun sağlanması,
- Binanın kullanım ömrü süresince ciddi maddi tasarruf sağlanması,
- Tasarımcılar ve bina sahipleri için bina performansının hesaplanabilir olması.

Uzun dönem faydaları:

- Uzun dönemde bina performansının geliştirilmesi,
- Tasarım veri tabanının, standart, kriter ve rehberinin geliştirilmesi,
- Niceliksel olarak bina performansının ölçülmesinin sağlanması.

Presier (1994), İSD uygulamalarını üç aşamalı olarak tariflemiştir. Bunlar arşiv ve doküman değerlendirmesi, soru sorarak bilgi toplama, fotoğraflama, gezerek bilgi toplama, mülakat yapmayı içeren ‘Gösterici İSD’, daha ayrıntılı araştırma içeren benzer binaların karşılaştırıldığı, daha güvenilir sonuçlara sahip ‘Araştırmacı İSD’, daha büyük ve değerli yapılar için denek sayısının fazla olduğu, daha uzun sürece yayılmış, fiziksel çevre ölçümlerinin yapıldığı ve uzman danışmanların da katkı sağladığı ‘Tanısal İSD’ olarak sınıflandırılmıştır. Çizelge 4.2’de İSD işlem modelleri verilmiştir.

Çizelge 4.2. İskan Sürecinde Değerlendirme süreç modelleri (Presier, 1994)

Tez çalışması kapsamında yapılan araştırmalar kapsam ve yöntem olarak ‘Gösterici İSD’ aşamasında yer almakla birlikte, aynı türde farklı binaların incelenmiş olmasından dolayı kısmen ‘Araştırmacı İSD’ aşamasında yer almaktadır.

Çizelge 4.3’te Blackwell’in (2014) oluşturduğu İSD süreç şeması detaylı olarak verilmiştir.

Çizelge 4.3. İSD süreç şeması (Blackwell, 2014: 313)

Bu çalışmada, camiler iskan sürecinde değerlendirilmektedir. Seçilen camiler tamamlandıktan sonra en az iki yıldır ibadete açık durumdadır. Mimari üslup, büyüklük bakımından da benzer olan sekiz örnek Ankara ili Çankaya ilçesi Çukurambar bölgesinden seçilmiştir. Seçilen örnekler görüşme ve yerinde incelenerek elde edilen bulgular çalışmanın beşinci bölümünde verilmiştir. İncelenen örnekler üzerinden altıncı bölümde genel değerlendirme yapılmış, saptanan sorunlara yedinci bölümde çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır. Çizelge 4.3'te Blackwell'in oluşturduğu çerçeve ile tez kapsamında takip edilen süreç akışı Çizelge 4.4'te verilmiştir.

Çizelge 4.4. Tez sürecinde takip edilen İSD süreç akış şeması

1. İSD Stratejisi

- Gösterici İSD kapsamında çalışma strüktürü hazırlandı.
- Cami inceleme fişi oluşturuldu,
- Cemaate yönelik görüşme soruları hazırlandı,
- Araştırma-inceleme takvimi belirlendi.

2. Karar Verme Yaklaşımı

- Belirlenen camilerin her biri yerinde incelendi,
- Cami inceleme fişleri dolduruldu,
- Rastgele seçilen üç camide cemaatle görüşme yapılarak soruların anlaşılabilirliği ve cevapların yeterlilik düzeyi test edildi,
- Camiler fotoğraflandı.

3. Özet Gelişimi

- Görüşme verileri değerlendirildi,
- Sonuçların yetersiz bulunması üzerine araştırma kapsamı din görevlileri, dernek yöneticileri ve camilerin proje müellifleri dahil edilerek genişletildi,
- Din görevlilerine (sabit kullanıcı) yönelik görüşme soruları hazırlandı.

4. Karara Ulaşım Planı

- Yedi caminin din görevlileri ile görüşme gerçekleştirildi,
- Dernek yöneticileri ile görüşüldü,
- Camilerin proje müelliflerine ulaşılarak mimari projeleri elde edildi.

5. Değerlendirme

- Elde edilen veriler tablolara aktararak düzenlendi,
- Cemaat, din görevlisi, dernek yöneticisi görüşleri elde edilen diğer verilerle birlikte değerlendirildi.

6. Rapor Hazırlanması

- İnceleme sonucu edinilen bilgiler tez formatına uygun olarak çalışmaya aktarıldı,
- Mevcut durum analiz edilerek sonuç ve öneriler belirlendi.

7-Eylem Sonucu

- Tez kapsamında ulaşılan sonuçlar raporlandı.

5. ALAN ARAŞTIRMASI

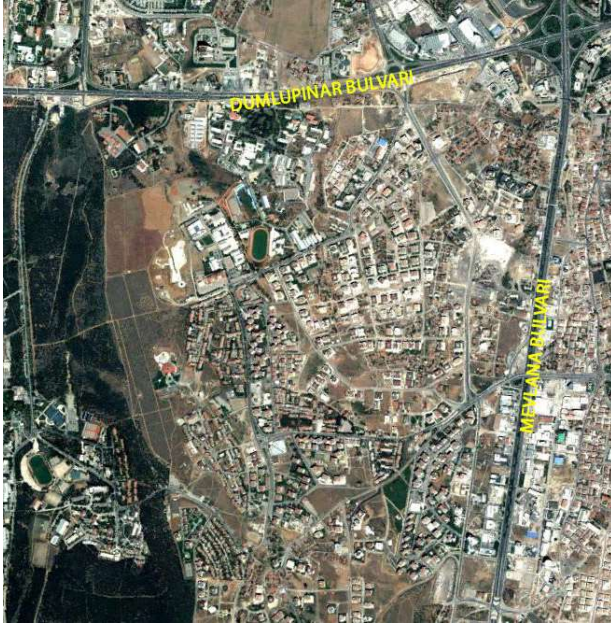
Çalışmada Çukurambar ve Yüzüncü Yıl semtlerinden seçilen Çukurambar, Kızılırmak ve İşçi Blokları mahallelerinde bulunan camiler incelenmiştir. Çukurambar ve Kızılırmak Mahalleleri bütün olarak Çukurambar, İşçi Blokları mahallesi de daha çok Yüzüncü Yıl semti olarak anılsa da son yıllarda özellikle halk arasında bölgenin tamamı Çukurambar semti olarak anılmaktadır.

Çukurambar bölgesi, 1960'lı yılların başında tarım arazilerinin de bulunduğu gecekondu bölgesidir. Elektrik, su ve kanalizasyon altyapısı, sağlık, sosyal ve eğitim hizmetleri bulunmayan bölgeye 1966 yılında bugünkü Ufuk Üniversitesi Hastanesi binasının olduğu yere Karayolları Genel Müdürlüğü'nün gelmesiyle elektrik verilmeye başlanmıştır. Bu tarihten sonra hızla gelişmeye başlamış, nüfus artmış ve tarımsal alandan kentsel alana doğru değişmeye başlamıştır. 1996 yılından itibaren gecekondu yapılar kentsel dönüşüm geçirmeye başlamış bölgede ilk kez gecekondu yıkılarak yapılan apartman 1999 yılında tamamlanmıştır. Sonrasında kentsel dönüşüm hızla devam etmiştir. Gecekondu sahipleri müteahhitler ile anlaşarak arsalarını yeni yapılan apartmanlarda daire karşılığı vermek üzere anlaşmıştır. Kullanıcıların bir kısmı semtte yaşamaya devam etmiş, bir kısmı da kendilerine verilen evleri satarak başka mahallere taşınmıştır. Bugün gecekondu sahiplerinden bölgede yaşayanlar bölge halkının yaklaşık %20'sini oluşturmaktadır. (Durmaz, 2014)

İşçi blokları Mahallesi adını veren İşçi blokları, S.S. Ankara İşçi Konfederasyonu Mensupları Kooperatifi tarafından dar gelirli işçi ailelere konut edindirmek için 1973 yılında yapımına başlanmıştır. Etaplar halinde yapılan kooperatifin ilk etabı 1977 yılında tamamlanmış, 1981 yılında adı Yüzüncü Yıl Sitesi olarak değiştirilmiş, 4906 konut, 1988 yılında tamamlanarak sahiplerine teslim edilmiştir (Köse, 2013). Günümüzde site sahiplerinin bir kısmı binalarda yaşamaya devam etmekle birlikte daha çok hemen yanında bulunan ODTÜ yerleşkesindeki öğrenciler tarafından talep görmektedir.

2002 yılından itibaren milletvekili lojmanlarının boşaltılması, milletvekillerinin halk içinde yaşamaya teşvik edilmesi ile bölgeye çok sayıda milletvekili, bakan ve bürokrat taşınmıştır. Yeni ev sahiplerinin yanı sıra arsalarına karşılık yeni yapılan apartmanlardan daire verilen arsa sahiplerinin de bir kısmı bölgede yaşamaya devam etmektedir.

Alanı yaklaşık olarak 4,7 km² olan (Google Earth ölçümü ile) bölgenin hızlı büyümesinde ve milletvekili/bürokratlar tarafından çokça tercih edilmesinde; Mevlâna Bulvarı ve Dumlupınar Bulvarı gibi en işlek iki ulaşım aksı arasında kalması, siyasi parti genel merkezlerine, ODTÜ yerleşkesine yakın olması, Çankaya Üniversitesi ve Ufuk Üniversitesi Balgat kampüslerinin bölge içinde yer alması, 2000’li yılların başından itibaren pek çok bakanlık ve resmi kurumların belirtilen akslara taşınmış olması etkili olmuştur (Durmaz, 2013).

Şekil 5.1. Çukurambar uydu görüntüsü – 2004 (Google Earth)

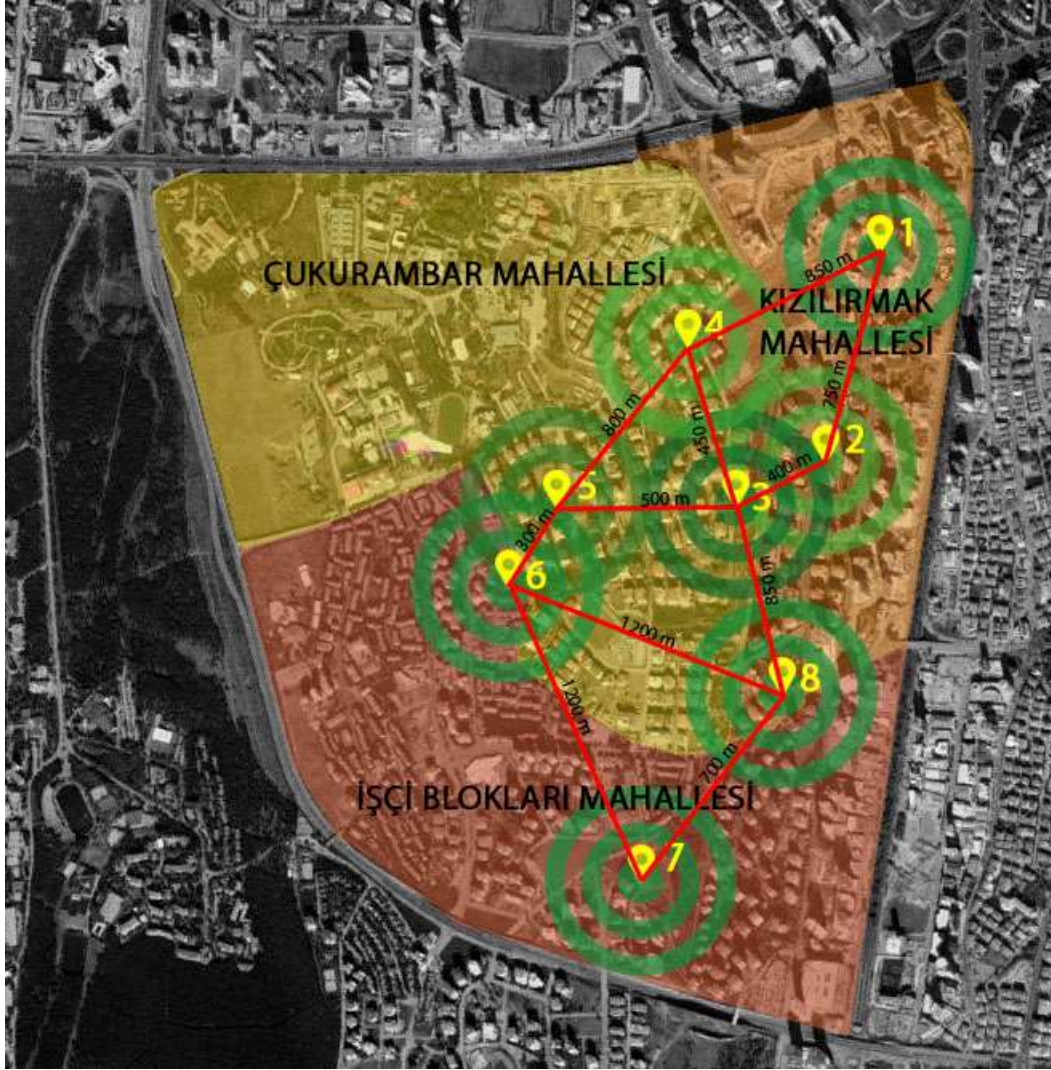
Şekil 5.2. Çukurambar uydu görüntüsü – 2018 (Google Earth)

Şekil 5.1 ve Şekil 5.2’de bölgenin 2004 ve 2018 yıllarına ait uydu görüntüleri verilmiştir. Görüntülerde 2004 yılında çok sayıda gecekondun bulunduğu ve 1071 Malazgirt Bulvarı’nın henüz açılmadığı, Mevlana Bulvarı üzerinde yüksek katlı binaların 2004 yılında bulunmadığı görülmektedir. Günümüzde bölgede az sayıda gecekondun halen bulunmaktadır.

5.1. Araştırma Alanının Seçimi

Bölgenin seçiminde; kent içinde önemli ve merkezi bir konumda yer alması, kentsel dönüşüm geçirmesiyle yeni yapılardan oluşması, cami yaşları, büyüklükleri ve mimari üsluplarının birbirine yakın olması etkili olmuştur. Ayrıca bölgenin sosyolojik ve planlama alanlarında da çokça araştırılmış olması bölge seçiminde etkili olan bir diğer unsurdur. Cemaat profilini gecekondun sahibi olup bölgede yaşamaya devam edenler (i), orta üst gelir seviyesindeki milletvekili, bürokratlar (ii), orta üst gelir seviyesindeki iş adamı ve esnaflar (iii), civar işyerlerinde çalışan işçi ve memurlar (iv) olmak üzere başlıca 4 gruba ayırmak mümkündür.

Şekil 5.3’te incelenen bölgenin mahalle sınırları, camilerin konumları ve camilerin etki alanları verilmiştir. Camiye yaya olarak gelecek cemaat için en fazla 350 m yürüyeceği varsayılarak (Topraklı (ed.), 2019b: 17) camilerin etki alanları Şekil 5.3.’te gösterilmiştir. 4-Sebahattin Yıldız Camii ve 5-Zeynep Saleh Alp Camii ve Sebahattin Yıldız Camii çevresindeki camilerin etki alanları ile kesişirken bölgede hiçbir caminin etki alanına girmeyen alanların olduğu görülmektedir.

Şekil 5.3. Çukurambar, Kızılırmak, İşçi Blokları mahalleleri cami haritası ve etki alanları

1. Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii (Ali Osman ÖZTÜRK, 2016)
2. Firdevs Camii (Mustafa ŞAHİN, 2009)
3. Sebahattin Yıldız Camii (Mustafa ŞAHİN, 2011)
4. Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii (Mustafa ŞAHİN, 2009)
5. Zeynep Saleh Alp Camii (Mustafa ŞAHİN, 2012)
6. İşçi Blokları Merkez Camii (Mimarı bilinmiyor, 1983)
7. Mahmut Torun Camii (Ercan TIRAŞ, Erol USTA, 2017)
8. Safa Cami (Mustafa ŞAHİN, Devam ediyor)

Kızılırmak Mahallesinde bulunan Safa Camii, kısmen kullanıma açılmış olmasına rağmen tamamlanmamış olması nedeniyle toplanan bilgiler çalışmaya eklenmiş fakat değerlendirme kısmında ele alınmamıştır.

5.2. Verilerin Toplanması

İncelenen camilerle ilgili kapasite, tuvalet abdesthane sayısı, kapasitesi, genel durumu gibi veriler her cami gezilerek din görevlileri, dernek yetkilileri ve cemaatle görüşülerek elde edilmiştir. Cami incelemelerinde edinilen veriler hazırlanan cami inceleme fişine işlenmiş (EK-02), iç mekan ve cephe fotoğrafları çekilmiştir. Cami incelemeleri Şubat-Mayıs 2019 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Görüşme sorularının hazırlanmasında Karasar (2013) ve Arslantürk (2016) önerdiği yöntemler göz önüne alınmıştır.

Camilerin mimari projelerini hazırlayan proje ofisleri ile görüşülerek, mimari projelerine ulaşılmış ve proje sonrasında uygulamadan sonra kendilerine olumlu ya da olumsuz ne tür dönüşler geldiği sorulmuştur.

Çalışmada ilk olarak hedef kitle cami cemaat olarak belirlenmiştir. Görüşme uygulanacak örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde Yazıcıoğlu ve Erdoğan (2004: 50) tarafından hazırlanan tablo esas alınmış, incelenen camilerin cemaat kapasiteleri 500-1000 kişi arası olduğundan 0.10 örnekleme hatası olabileceği varsayılarak her camiden yaklaşık 80 kişinin görüşlerinin alınmasının genel perspektifin algılanmasında yeterli olacağı düşünülmüştür. Sorularının hazırlanmasında, soruların anlaşılabilir kısa ve net olmasına özen gösterilmiş, soru sayısı olabildiğince az tutularak katılımcıların sıkılmadan sağlıklı şekilde cevap vermesine olanak sağlayacak ve tez açısından faydalı ve sağlıklı sonuçlar verecek şekilde hazırlanmaya çalışılmıştır. Soruların cemaate ulaştırılmasında Ankara Müftülüğü'ne başvurularak hem izin alınmış hem de soruların dağıtılması ve toplanması konusunda yardım istenmiştir. Görüşme sorularının yeterliliğini ve sonuçlarını test etmek üzere başta üç camide (Gülbüz Opşin Kızılırmak Camii, Firdevs Camii ve Sebahattin Yıldız Camii) uygulanmış, problem gözlenmesi halinde düzeltilerek diğer camilere de uygulanması planlanmıştır. Sorular, Ankara Müftüsü Mehmet SÖNMEZOĞLU tarafından belirtilen camilerin İmam Hatiplerine teslim edilerek en yoğun katılımın olduğu namaz olan Cuma namazında cemaate dağıtılması istenmiştir. Sonuçlar incelendiğinde, bazı katılımcıların yalnızca istedikleri sorulara cevap verdikleri, olumsuz görüş bildirmekten kaçındıkları, bir kısmının değerlendirme sorularının tamamına katıldıklarını belirttikleri görülmüştür. Olumsuz görüş bildiriminin camiye ya da din görevlisine ayıp ya da haksızlık olabileceği düşüncesi ile cemaatin her şeyden memnun olduğunu belirttiği de bilinmektedir. Bunun üzerine din görevlilerini aracı etmeden camileri ziyaret edilip cemaate ulaşılması denenmiştir. Fakat bu

yolla veri toplamanın daha zor olduğu denemeler sonucu görölmüştür. Cuma ve vakit namazları öncesinde ve sonrasında cemaatle görüşölmüş, yapılan çalışma anlatılarak değerlendirme sorularını cevaplayarak çalışmaya sağlamaları rica edilmiştir. Bu yöntemle de çok sayıda katılımcıya ulaşmak mümkün olmamıştır. Özellikle vakit namazlarında daha çok emeklilerden oluşan cemaat ile görüşölmeye çalışılmış, ancak cemaatin genel olarak yapılan çalışmaya katılmak istemedikleri gözlenmiştir. Camilerde erkek cemaatin egemen olduğu gözlenmiştir, bayan araştırmacı olmanın da negatif yönde etkisi olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Bütün bu denemeler ve gözlemler üzerine cemaat ile görüşmenin sağlıklı sonuç vermeyeceği kanaatine varılmıştır. Hedef kitle din görevlileri olarak değıştirilmiştir. Din görevlilerinin, caminin kullanıcısı olup aynı zamanda cemaat içinde sıradan bir kullanıcıya göre camide daha çok vakit geçiriyor olması ve konunun uzman gözlemcisi olduğu düşünölerek çalışmanın din görevlileri görüşleri alınarak daha sağlıklı sonuçlara ulaşılacağına karar verilmiştir. Yeni kullanıcı profiline göre sorular güncellenmiş, uzman perspektifi ile değerlendirilmiştir. Camiler tekrar ziyaret edilerek din görevlilerine hem hazırlanan görüşme soruları sorulmuş hem de sorular dışında da camilerle ilgili konular tartışılarak görüşleri alınmaya çalışılmıştır. Ayrıca din görevlileri dışında cami derneği yetkilileri ve katkı sunmaya istekli cemaatle görüşmeler yapılarak katkıları değerlendirilmiştir.

İncelenen camilerde beyan edilen ya da camilerde bulunan cami beratında belirtilen cami kapasitesinin yanı sıra mimari projeleri üzerinden alanları bulunup bir kişinin 0,66 m² alan kapladığı varsayılarak gerçek kapasitesi hesaplanmıştır. Mevcut kullanımda ön saftan başlayarak bir safin tam dolmasından sonra arka saflara doğru saf tutulmaktadır. Kullanım bu şekilde olduğu için bir kişi için yalnızca kullandığı alan hesap edilmiştir. Fakat Cami Planlama ve Tasarım projesi kapsamında gerekli tahliye koridorlarına yer açılabilmesi için bu oranın en az 0,90 alınması tavsiye edilmiştir (Topraklı (ed.), 2019).

5.2.1. Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii

Caminin bulunduğu arsa da daha önce Kızılırmak Camii bulunurken, caminin ruhsatsız, küçük ve eski olduğu için caminin kendisi yıkılıp minaresi bırakılmıştır. Eski cami 2011 yılında yıkıldıktan sonra Gürbüz OPŞİN tarafından tekrar yaptırılmış 2015 yılında yapımı tamamlanıp, 2016 yılında ibadete açılmıştır. Yapının mimarı Ali Osman ÖZTÜRK'tür.

Cami 1443. Cadde’de yer alır ve çevresinde çok sayıda işyeri bulunmaktadır. Caminin yığma taştan olan eski minaresi yapıdan bağımsızdır. Bodrum, zemin, harim ve mahfil katları bulunan caminin toplam kapasitesi 2500 kişiliktir.³ Bodrum katta da namaz için bir mescit bulunmakla birlikte bu kat depo olarak kullanıldığından caminin gerçek kapasitesi yaklaşık 1600-1800 kişi⁴ arasındadır. Cami tamamlandıktan sonra yol kotunun daha aşağı bir seviyeden tamamlanması sonucu cami girişi yoldan yukarıda kalmıştır, yapıya merdiven ve rampalarla ulaşılmaktadır.

Resim 5.1 Güzüçü Opşin Kızılırmak Camii

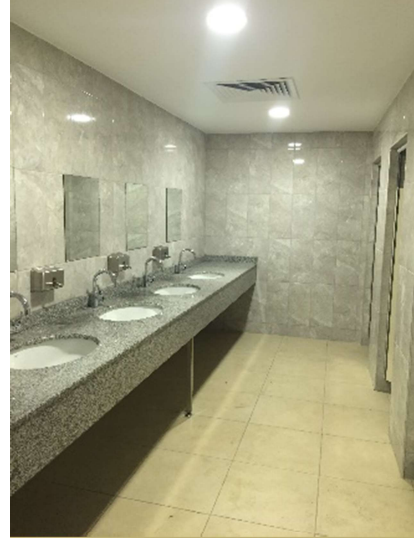
Zemin katta lojman, abdesthane, tuvalet, Kur’an kursu, toplantı odası ve namaz bölümü bulunmaktadır. Harim ve mahfil katları ısıtma giderlerini azaltmak için kış aylarında kapalı tutulmakta, yalnızca Cuma namazlarında caminin tamamı kullanılmaktadır. Kışın vakit namazları zemin kattaki namaz bölümünde kılınmaktadır. Abdesthane ve tuvaletler zemin katta harim alanının dışında yer alır. 7 adet bay, 3 adet bayan tuvaleti ile birer adet bay bayan engelli tuvaleti bulunur. Tuvaletler kontrol edildiğinde bayan engelli tuvaletinin kilitli olduğu görülmüştür. Camide şadırvan yer almamakla birlikte 19 adet bay, 3 adet bayan abdest alma yeri bulunmaktadır.

³ DİB tarafından verilen ‘Cami Açılış Beratı’nda belirtilen cami kapasitesi.

⁴ Din görevlileri tarafından belirtilen cami kapasitesi.

a

b

Resim 5.2. Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii a) abdesthane, b)tuvalet

Mahfil katta yaklaşık 250 kişilik kadınlar bölümü yer alır. Vakit namazlarında öğle namazı en kalabalık cemaat yaklaşık 50-60 kişi civarında olup diğer vakitler yaklaşık 20-30 kişi arasında değişmekte, Cuma namazında caminin tamamı dolmaktadır. Teravih namazlarında ortalama olarak caminin yarısı dolmaktadır.

Resim 5.3. Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii, harim

Cami kırma çatılıdır, cephesi taş kaplama olup, geniş giydirme cephelerin üzerine sekiz kollu yıldız desenli perfore metal kaplama yapılmıştır. İç mekanda süsleme unsuru olarak kabartmalı ve varaklı hat levhalar ve vitray bulunur. Mihrap, minber ve vaaz kürsüsü ahşaptır. Merkezi avize bulunmayan camide aydınlatma gizli ledler, spot ve apliklerle yapılmıştır.

Caminin ısıtma sistemi doğalgazlı yerden ısıtmadır, merkezi klima sistemi bulunmaktadır. Abdesthanede sıcak su sistemi bulunmakta ancak yalnızca Cuma günleri kullanıma açıktır.

Bir kişi caminin temizliği ve bakımını yapmak üzere cami derneği tarafından görevlendirilmiştir. Cami, abdesthane ve tuvaletleri temiz ve bakımlıdır. Kış aylarında ortalama 5000₺, yaz aylarında 1500₺ gideri bulunan caminin ayda bir toplanan bağış dışında düzenli geliri bulunmamakla birlikte, caminin banisi gider ve ihtiyaç ve bakımları ile yakından ilgilenmektedir. Camiye düzenli gelir sağlaması amacıyla cami arsası içinde dükkan yapılmakta, inşaatı devam etmektedir.

Camide Cuma akşamları ve Pazar sabahları katılım olması durumunda din dersleri yapılmakta, Ramazan ayında iftar organizasyonu düzenlenmektedir.

Cami avlusunda cami kütesinden bağımsız ve her biri yaklaşık 100 m²'lik 2 adet din görevlisi lojmanı bulunmaktadır.

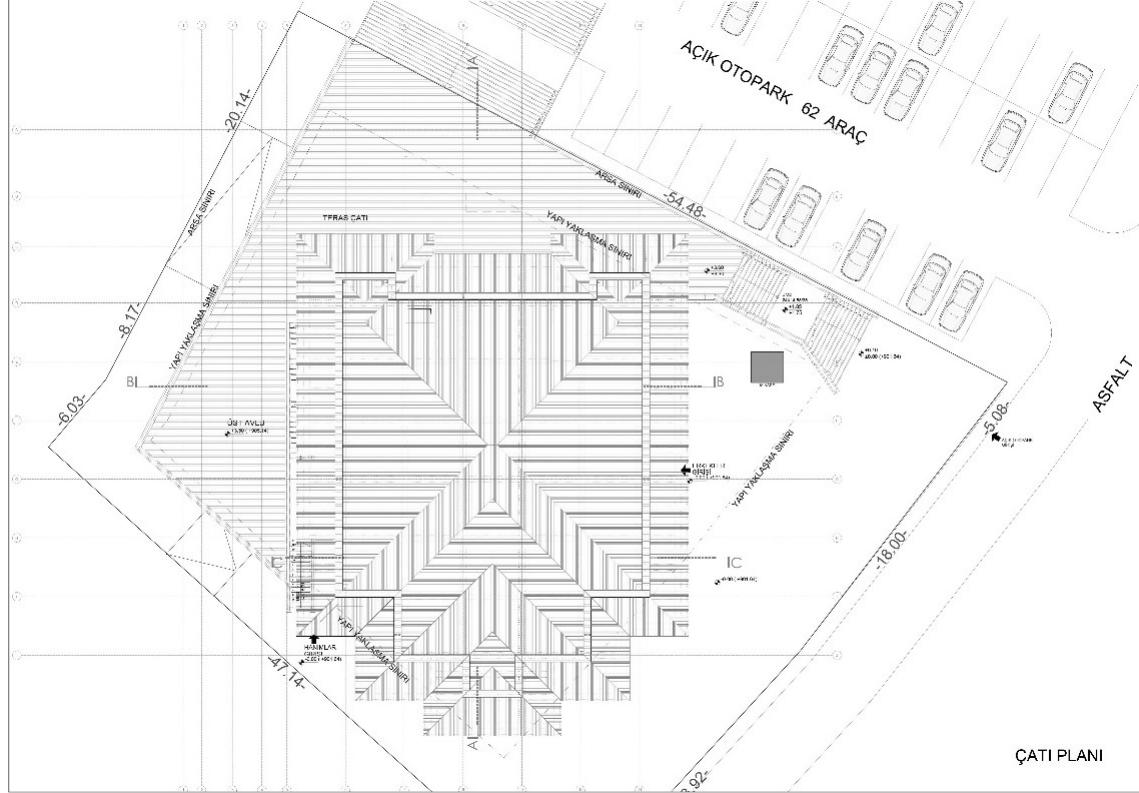
Çizelge 5.1'de verilen mimari proje incelendiğinde kat planları ile uygulama arasında ciddi farklılıklar olmadığı ancak yol kotlarının sonradan değişmesinden kaynaklı vaziyet planında değişiklik yapıldığı gözlenmiştir.

Çizelge 5.1. Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii künyesi

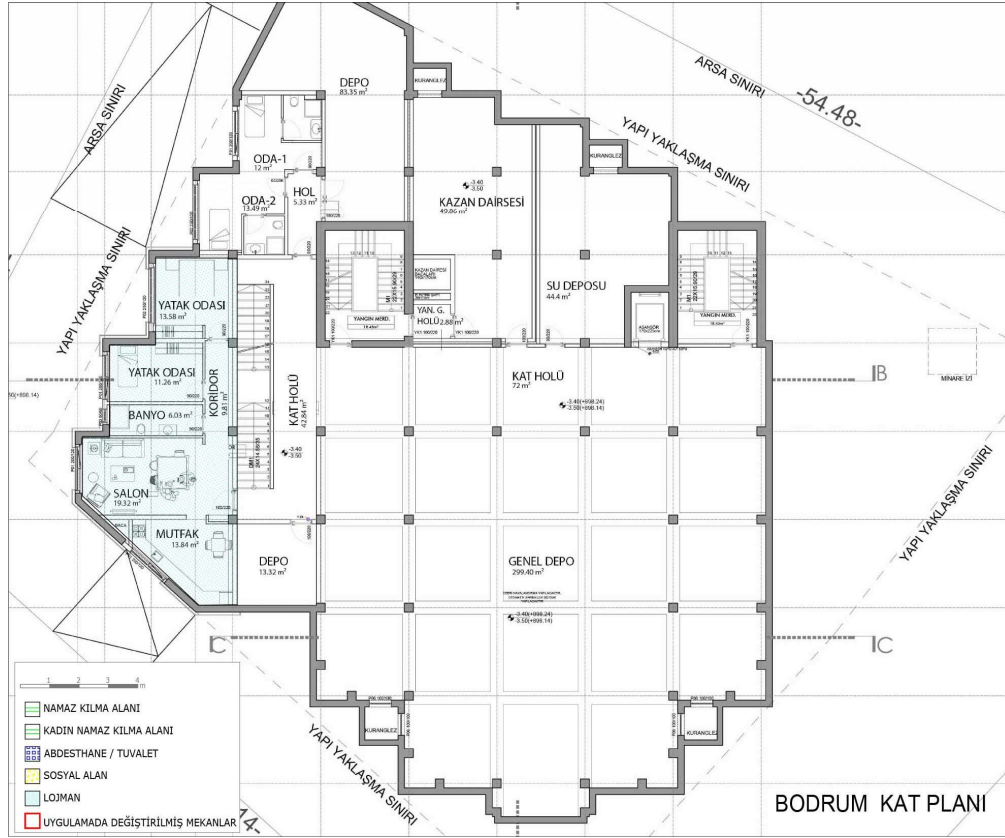
Cami adı	Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii
İbadete açılış tarihi	2015
Mimarı	Ali Osman ÖZTÜRK
Yaptıranı (Banisi)	Gürbüz OPŞİN
Üst örtü sistemi ve kaplaması	Kırma çatı
Minare sayısı	1
M ²	Harim:375 m ² , Mahfil:210m ² , 1.Bodrum:275m ² , 2.Bodrum:375m ² TOPLAM:1235m ²
Kişi/m ² (proje üzerinden hesaplanan)	1235/0,66=1870 kişi
Kapasitesi (beyan edilen)	2500
Çıkış kapısı sayısı	2
Engelli erişimi olan mahaller	Tüm mahaller
Abdest yeri sayısı	Bay: 19, Bayan: 3
Kişi/Abdest yeri	1870/22=85 kişiye 1 abdest yeri düşmektedir.
Tuvalet sayısı	Bay: 8, Bayan: 4
Kişi/Tuvalet	1870/12=155 kişiye 1 tuvalet düşmektedir.
Isıtma sistemi	Doğalgazlı yerden ısıtma
Soğutma sistemi	Merkezi iklimlendirme sistemi
Gelir getiren unsurlar	Düzenli geliri bulunmamaktadır, aylık toplanan bağışlar
Aylık ortalama gelir	2000-2500₺
Aylık ortalama gider	Kış: 5000₺, Yaz: 1500₺

Çizelge 5.2. Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii künyesi – devamı

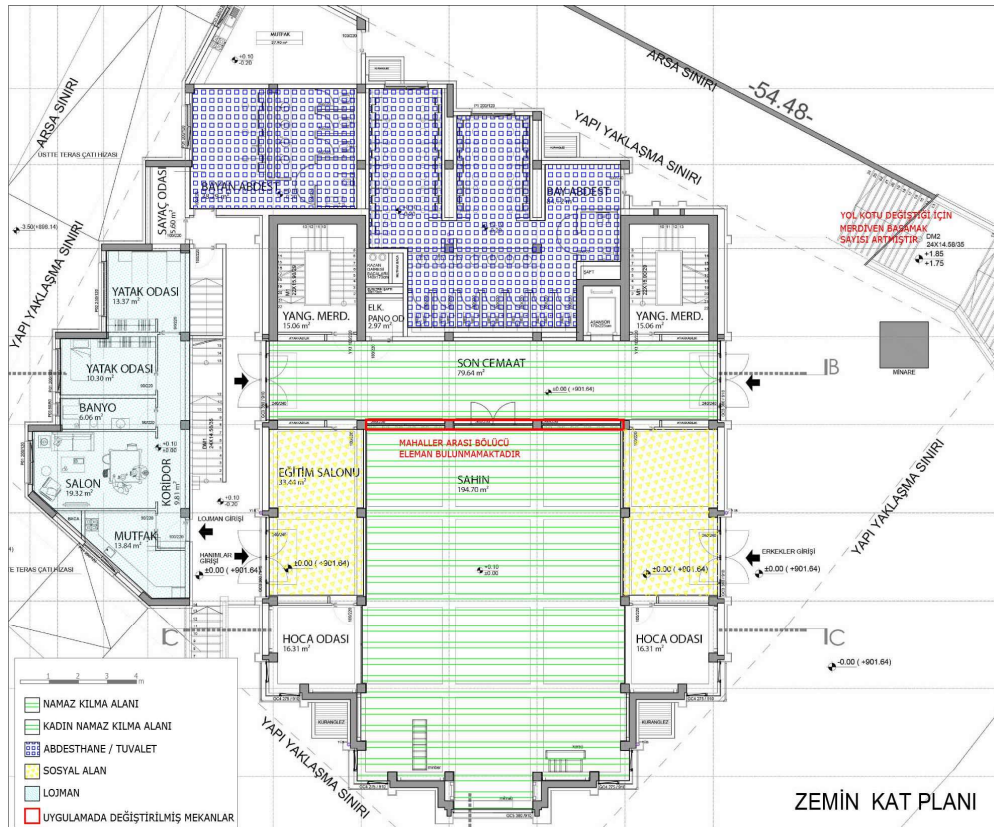
Cami temizlenme sıklığı	Günlük
Abdesthane-tuvalet temizlenme sıklığı	Günlük
Temizlik kim tarafından yapılıyor	Sabit temizlik görevlisi bulunuyor

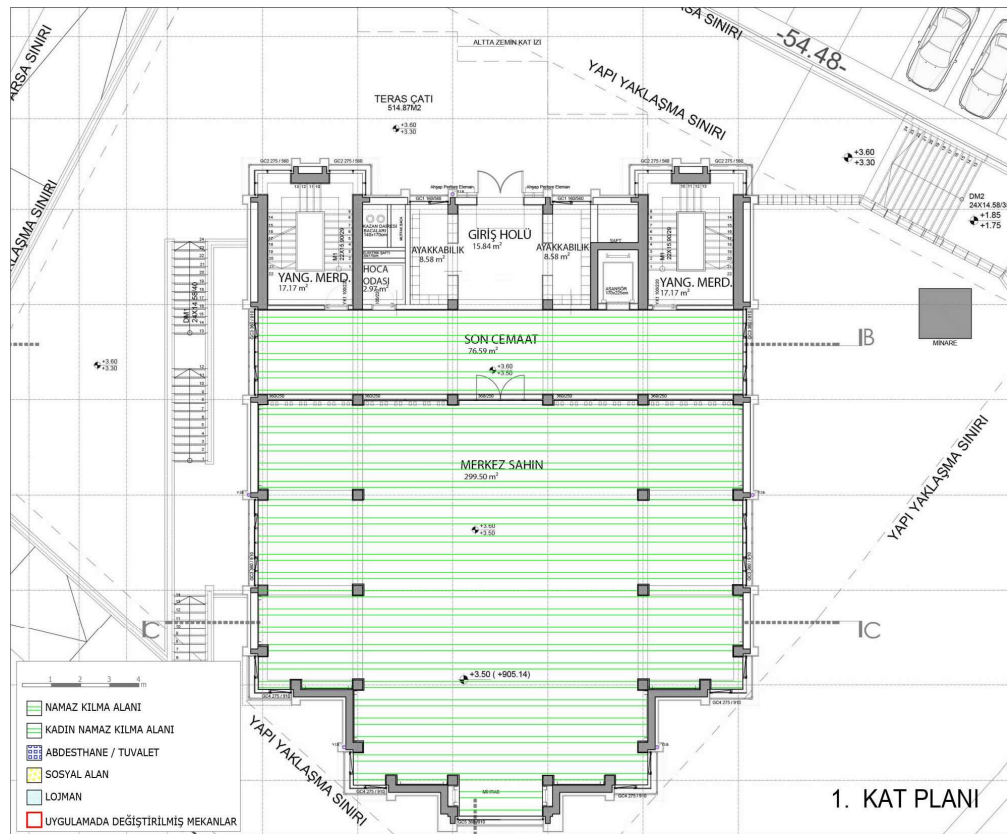
Şekil 5.4. Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii vaziyet planı

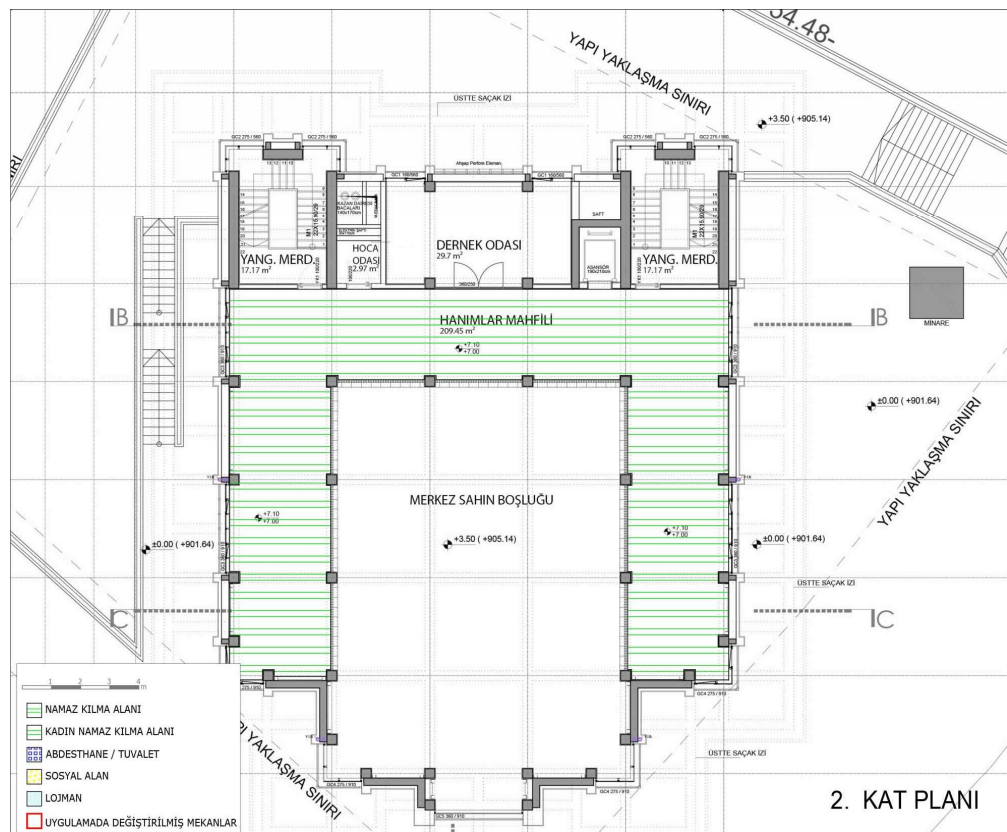
Şekil 5.5. Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii bodrum kat planı

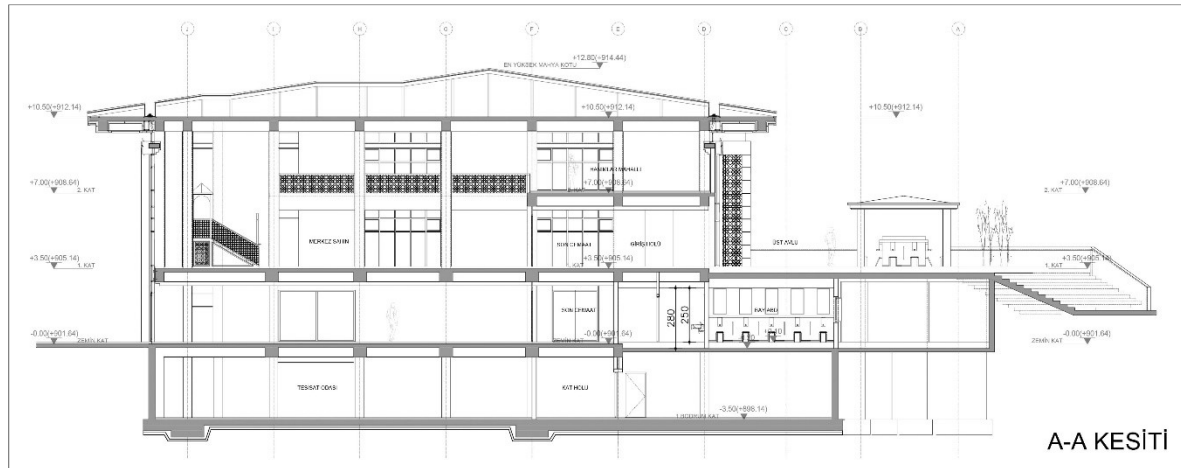
Şekil 5.6. Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii zemin kat planı

Şekil 5.7. Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii 1. kat planı

Şekil 5.8. Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii mahfil kat planı

Şekil 5.9. Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii A-A kesiti

Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii kullanıcı görüşleri

Cami kullanıcılarından imam hatip, müezzin kayyım, cami banisi Gürbüz OPŞİN ve cemaatten yaklaşık on kişi ile görüşülmüştür. Görüşmeler Şubat-Mart 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Cami cemaati vakit namazlarında daha çok bürokrat emeklileri, iş adamları civar işyerleri çalışanları ile caminin karşısında devam eden inşaat sahasında çalışan işçilerden oluşmaktadır. Cuma namazlarında her kesimden cemaat gelmektedir.

Camiye ait lojmanı olması, lojmanın cami avlusunda bulunması, büyüklük ve nitelik olarak din görevlilerin aileleri ile oturmaya uygun olması din görevlileri açısından büyük şans olarak değerlendirilmektedir. Lojmanın camiye yakın olması din görevlilerinin de camide daha çok zaman geçirmesini kolaylaştırdığı gözlenmiştir.

Din görevlileri vakit namazlarında cemaat sayısının az olmasının nedeni olarak hem cami etrafında mesken sayısının az olmasını hem de eski caminin 2011 yılında yıkıldıktan sonra mevcut cami tamamlana kadar yaklaşık 5 yıl caminin kullanıma kapalı kalmasının mevcut cemaatin en yakın diğer cami olan Firdevs Camii'ne alışmış olması ve cami açıldıktan sonra da cemaatin Firdevs Camii'ne gitmeye devam ettiğini belirtmişlerdir.

Kullanıcıların dile getirdiği problemlerin başında camiye çok sayıda basamaklı merdivenle ulaşılıyor olması gelmektedir. Zemin kata, yoldan rampa ile zemin kattan harim ve mahfil katlarına asansör ile ulaşılabilir. Ancak yaz aylarında ve Cuma namazlarında daha

çok harim katı kullanılmakta ve kullanıcıları bu kata yoldan merdivenle ulaşmayı tercih etmektedirler.

Resim 5.4. Gürbüz Opin Kızılırmak Camii giriş merdivenleri

Cami iinin, abdesthane ve tuvaletlerin temiz bakımlı ve kullanım açısından yeterli olması, caminin sade ve gsteriten uzak olması caminin olumlu yönleri olarak; ısınma ve soğutmanın zaman zaman yetersiz kalması, ayakkabılıkların sayıca yetersiz kalması olumsuz yönler olarak belirtilmiştir.

Kullanıcılar camiye mimari üslubunu modern olarak değerlendirmiş, mimari olarak çevresi ile uyumlu olduğunu belirtmiştir.

Çizelge 5.3. Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii katılımcı gruplarına göre yorumlar

Din Görevlileri (2 kişi)	•(+) Lojman bulunması •(+) Görevli odası bulunması •(-) Vakit namazlarında az cemaat olması
Dernek Yöneticileri (1 kişi)	•(+) Eksikleri ile bani ilgileniyor olması
Cemaat (10 kişi)	•(+) Tüm bölümlerin temiz ve bakımlı olması •(+) Caminin, çevresi ile uyumlu olması •(-) Girişinin çok basamaklı olması
Proje Müellifi (1 kişi)	•(+) Uygulama büyük ölçüde projeye uygun olması •(-) Yol kotunun değişmesi sonucunda yol kotundan yukarıda kalması
Gözlemci/Yazar (1 kişi)	•(+) Tüm mekanlara engelli erişimi bulunmaktadır.

5.2.2. Firdevs Camii

2009 yılında ibadete açılan cami Gözüm İnşaat ve Bedir İnşaat tarafından yaptırılmıştır. Mimarı Mustafa ŞAHİN'dir. Klasik Osmanlı üslubunda merkezi kubbeli ve iki minarelidir. Muhsin Yazıcıoğlu Caddesi ile 1435. Sokak kesişiminde yer alır. Çevresinde konut, işyeri ve ticari alan bulunmaktadır.

Resim 5.5. Firdevs Camii

Caminin kapasitesi, harim, mahfil ve bodrum katta bulunan mescit (kütüphane) toplamı 1500 kişidir. Cuma namazları dışında kadınlara ayrılan mahfil yaklaşık 100 kişiliktir. Cuma namazlarında kadın cemaat bodrum katta, Kur'an kursunda yer alan mescide yönlendirilmektedir. Vakit namazlarında ortalama 100-150 kişi cemaat bulunmaktadır. Cuma günleri cami yetersiz gelmekte, genellikle avluya taşmaktadır. Teravih namazlarında 500 kişi civarında cemaat olmaktadır. Kadın cemaat için ayrı giriş bulunmaktadır. Engelli erişimi avludan harime ulaşan rampa ile sağlanır, diğer mahallere erişim yoktur.

a

b

Resim 5.6. Firdevs Camii a) harim, b) mahfil

Caminin bodrum katında bulunan kütüphane salonu Cuma namazlarında veya ihtiyaç olduğunda mescit olarak kullanılmaktadır. Harimin sağında ve solunda iki derslik bulunmaktadır. Dersliklerden biri cam bölme ile bölünerek din görevlisi odası

oluşturulmuştur. Derslikler Kur'an kursu olarak kullanılmaktadır. Son cemaat yerinin bir kısmı kapatılarak cami derneği odası olarak ayrılmıştır. Islak hacimler caminin (harimin) altında bodrum katta yer almaktadır, 8 bay ve 1 bayan tuvaleti ile 12 bay, 2 bayan abdest yeri bulunmaktadır. Caminin arka tarafında yer alan şadırvan da 12 kişilik abdest yeri vardır. Engelli tuvaleti bulunmakla birlikte ıslak hacimler engelli girişine ve kullanımına uygun değildir. Islak hacimler harim alanının altında bulunmaktadır.

a

b

Resim 5.7. Firdevs Camii a) kütüphane, b) derslik

a

b

Resim 5.8. Firdevs Camii a) abdesthane, b) tuvalet

Camide süsleme unsuru olarak kubbe içlerinde kalem işi süslemeler yer alır ve kubbe altındaki yarım daire şeklindeki pencereler vitraydır. Duvarlar mahfil kat yüksekliğine kadar açık renk ahşap kaplanmıştır. Ahşap kaplamanın üzerinde şerit olarak hat levha bulunur. Ana kubbede endirekt olarak aydınlatılırken, küçük kubbelerde avize yer alır.

Camide ısıtma doğalgazlı yerden ısıtma sistemi ile, soğutma salon tipi klimalarla yapılmaktadır. Cami içinde ve dışında 8 adet güvenlik kamerası bulunmaktadır. Abdesthanede sıcak su sistemi bulunmaktadır.

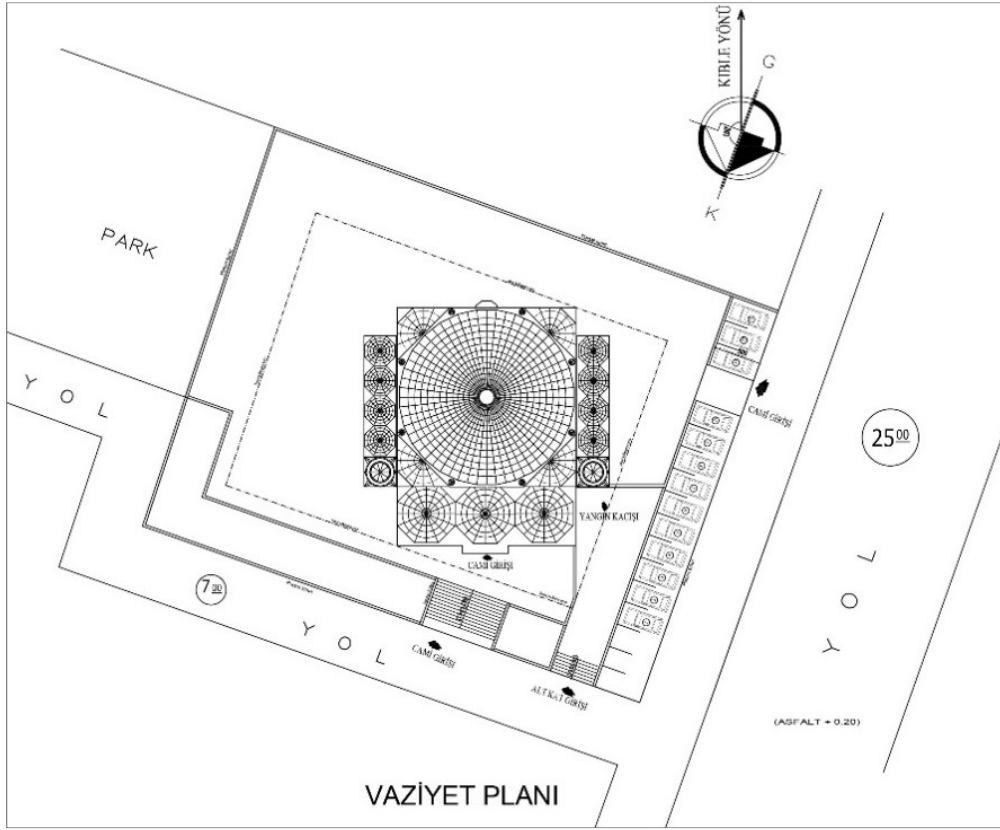
Cami derneği tarafından görevlendirilen bir kimse caminin temizliği ve günlük bakımı ile ilgilenmektedir. Abdesthane ve tuvaletler günlük olarak, cami içi haftada 1-2 defa temizlenmektedir. Ara ara Ankara Büyükşehir Belediyesi ve Çankaya Belediyesi ekipleri camiyi temizlemektedir.

Caminin elektrik, doğalgaz ve din görevlileri için lojman olarak kiralanan 2 apartman dairesi kirası esas gider kalemleridir, kış aylarında ortalama 10 000₺ gideri bulunduğu dernek yöneticileri tarafından beyan edilmiştir. Giderleri karşılayacak yeterli düzenli geliri bulunmamakla birlikte minarede bulunan baz istasyonu, ücretli otopark gelirleri ve aylık toplanan bağışlar ile karşılanmaya çalışılmaktadır.

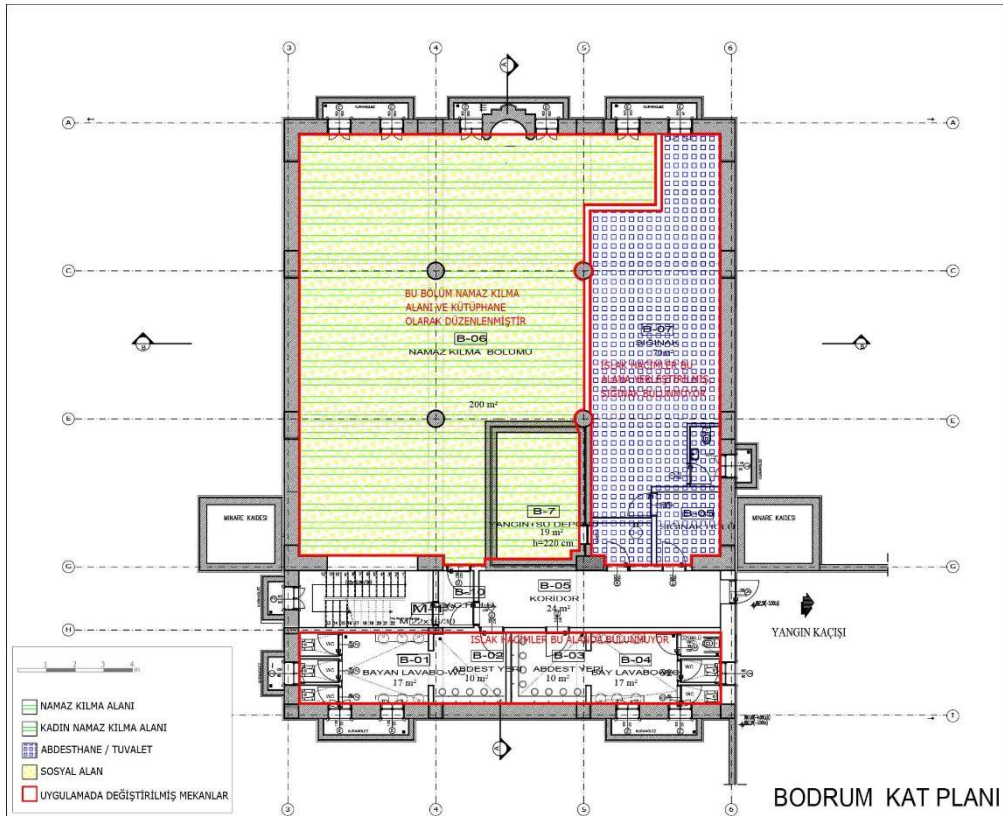
Camiye ait lojman bulunmamakta, dernek din görevlilerine cami yakınından daire kiralamaktadır.

Çizelge 5.4. Firdevs Camii künyesi

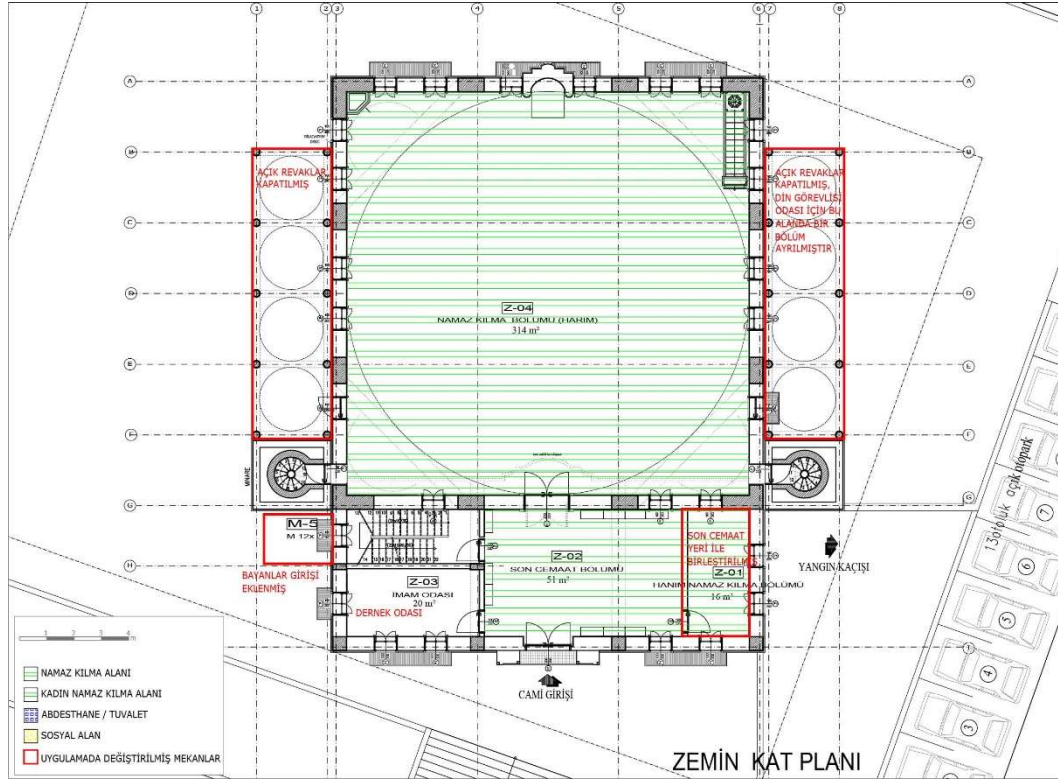
Cami adı	Firdevs Camii
İbadete açılış tarihi	2009
Mimarı	Mustafa ŞAHİN
Yaptırıcı (Banisi)	Gözüm İnşaat-Bedir İnşaat
Üst örtü sistemi ve kaplaması	Kubbe, kurşun kaplama
Minare sayısı	2
M ²	Harim:381 m ² , Mahfil:126m ² , Bodrum:200, TOPLAM:707m ²
Kişi/m ² (proje üzerinden hesaplanan)	707/0,66=1071 kişi
Kapasitesi (beyan edilen)	1500
Çıkış kapısı sayısı	2
Engelli erişimi olan mahaller	Zemim kat
Abdest yeri sayısı	Bay: 12, Bayan: 2, Şadırvan: 12
Kişi/Abdest yeri	1071/26=41 kişiye 1 abdest yeri düşmektedir.
Tuvalet sayısı	Bay: 8, Bayan: 1
Isıtma sistemi	Doğalgazlı yerden ısıtma
Kişi/Tuvalet	1071/9=119 kişiye 1 tuvalet düşmektedir.
Soğutma sistemi	Salon tipi klima
Gelir getiren unsurlar	Ücretli otopark, minarede baz istasyonu, bağışlar
Aylık ortalama gelir	3000-3500₺
Aylık ortalama gider	Kış: 10000₺, Yaz: 6000₺
Cami temizlenme sıklığı	Haftada 1-2 defa
Abdesthane-tuvalet temizlenme sıklığı	Günlük
Temizlik kim tarafından yapılıyor	Dernek görevlisi

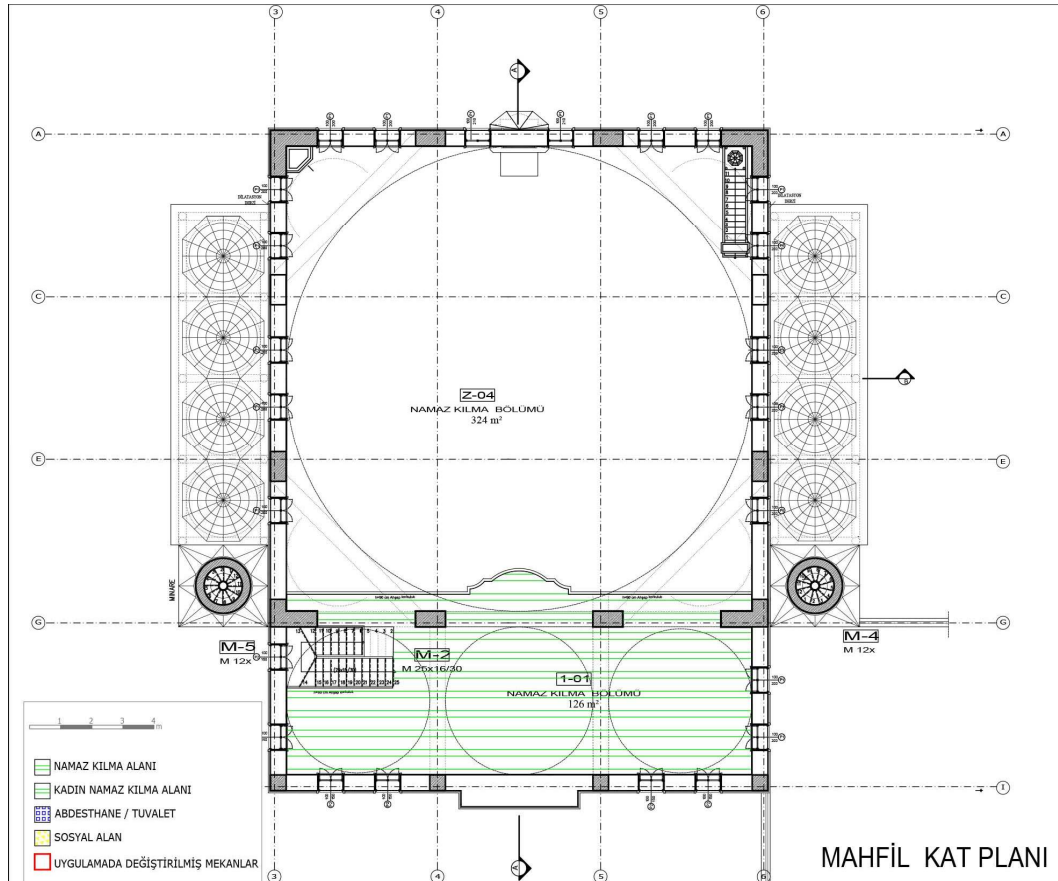
Şekil 5.10. Firdevs Camii vaziyet planı

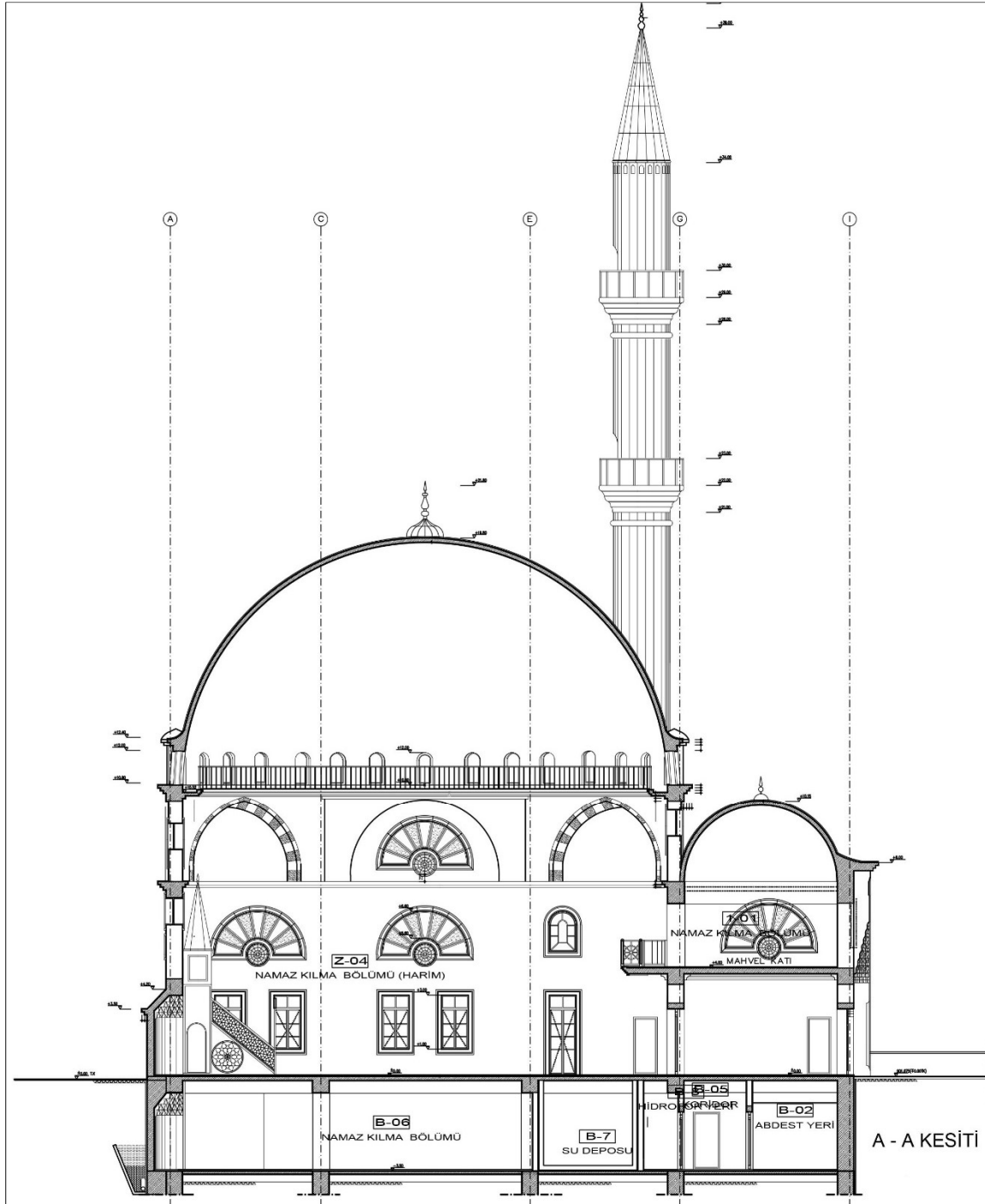
Şekil 5.11. Firdevs Camii bodrum kat planı

Şekil 5.12. Firdevs Camii zemin kat planı

Şekil 5.13. Firdevs Camii mahfil kat planı

Şekil 5.14. Firdevs Camii A-A kesiti

Firdevs Camii kullanıcı görüşleri

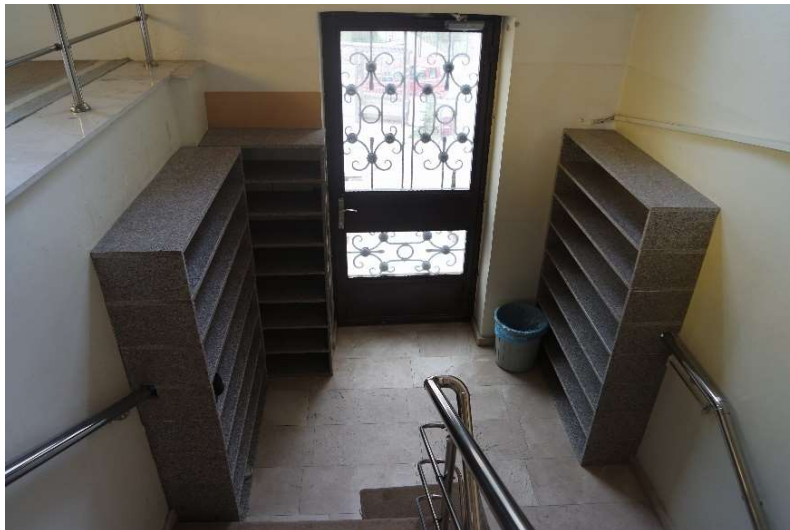
Cami cemaati vakit namazlarında daha çok emekli, bürokrat ve esnaf, Cuma namazlarında her kesimden kişilerden oluşmaktadır. Dernek üyelerinden iki kişi, din görevlilerinden iki kişi, cemaatten yedi kişi ile görüşülerek cami deneyimlerini paylaşmaları istenmiştir. Görüşmeler Şubat-Mart 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Abdesthane ve tuvaletlerin caminin en çok görünen cephesi olan Muhsin Yazıcıoğlu Caddesi'ne bakan yönde yer alması (Resim 5.9.), caminin lojmanı olmadığı için cami derneğinin toplanan bağışlar ile din görevlilerine lojman kiralaması hem din görevlileri tarafından hem de cemaat tarafından dile getirilen sorunların başında gelmektedir.

Resim 5.9. Firdevs Camii abdesthane ve tuvalet girişleri

Avludan mahfile çıkan giriş kapısının merdiven sahanlığına açılıyor olması kadın cemaat tarafından sorun olarak belirtilmiş, merdivenden indikten sonra ayakkabılıktan ayakkabı almak ve giymek için yeterli alan olmadığı, teravih gibi kalabalık namazlardan sonra yığılma olduğu gözlenmiştir.

Resim 5.10. Firdevs Camii kadınlar girişi ve ayakkabılık bölümü

Kullanıcılar cami iç mekanını gösteriştten uzak ve sade olarak değerlendirmiş, sakin ve huzur verici olduğunu belirtmişlerdir. Cami içinin ve abdesthane ve tuvaletlerin temiz olması, caminin merkezi bir noktada olması olumlu olarak belirtilen konulardır.

Din görevlileri ve cemaatten cami çevresinde çok yüksek katlı konutların olmasını uygunsuz olarak değerlendiren ve caminin mimari olarak çevresi ile uyumsuz olduğunu belirtmişlerdir.

Çizelge 5.5. Firdevs Camii katılımcı gruplarına göre yorumlar

Din Görevlileri (2 kişi)	•(+) Görevli odası bulunması •(-) Lojman bulunmaması •(-) Islak hacimlerin konumu •(-) Caminin çevresinde yüksek katlı binaların bulunması
Dernek Yöneticileri (2 kişi)	•(+) Giderlerin çok olması •(-) Lojman bulunmaması
Cemaat (7 kişi)	•(+) Caminin genel olarak temiz ve bakımlı olması •(+) Caminin huzur verici olması •(-) Yetersiz çıkış kapısı olması •(-) Caminin çevresinde yüksek katlı binaların bulunması
Proje Müellifi (1 kişi)	•Sorun bildirmemiştir.
Gözlemci/Yazar (1 kişi)	•(+) İç mekan süslemelerinin gösteriştten uzak olması •(-) Engelli erişimi oldukça kısıtlı olması

5.2.3. Sebahattin Yıldız Camii

2011 yılında ibadete açılan cami Yıldızlar Holding tarafından yaptırılmıştır, mimarı Mustafa ŞAHİN'dir. 1424. Cadde ile 1425. Cadde kesişiminde Ay Yıldız Parkı'nın köşesinde yer alır. Çevresinde konut, işyeri ve ticari alan bulunmaktadır.

Resim 5.11. Sebahattin Yıldız Camii

Klasik formda olan kubbeli camide, iki minare bulunur. Cami ana girişi 1425. Cadde üzerinden olup, Ay Yıldız Parkı tarafında daha çok bayan cemaatin kullandığı bir giriş kapısı daha bulunmaktadır. Altında dükkanlar bulunan cami yükseltildiğinden çok sayıda basamakla girişe ulaşılır. Girişin sol tarafında klasik formda şadırvan yer alır. Caminin arka tarafında cenaze namazı kılınabilmesi için musalla taşı yer alır. Din görevlisi, caminin banisin yakınları, akrabaları için ya da cemaatten istek gelmesi üzerine seyrek de olsa cenaze namazı kılındığını belirtmiştir. Engelliler, park tarafındaki rampadan camiye ulaşabilmektedir, harim dışında diğer mekanlara engelli erişimi yoktur. Toplam kapasitesi 1000 kişi olan camide, yaklaşık 150 kişi kapasiteli mahfil kadın cemaate ayrılmıştır. Mahfile ayakkabılık bölümünün solunda bulunan merdivenle çıkılır. Cami altında Kur'an kursu, 4-6 yaş çocuk yuvası, çay ocağı, berber, terzi ve emlak danışmanlık dükkanları yer almaktadır. Abdesthane ve tuvalet bodrum katta bulunur, 8 bay, 2 bayan tuvalet, ile 15 bay abdest yeri bulunmaktadır. Tuvaletler harim alanı altının dışında bir yerde konumlandırılmıştır. Bayanlar için abdest yeri olmakla birlikte, kullanıma uygun/kullanılabilir durumda değildir. Camiye sonradan ilave edilen şadırvanda 8 abdest yeri vardır.

a

b

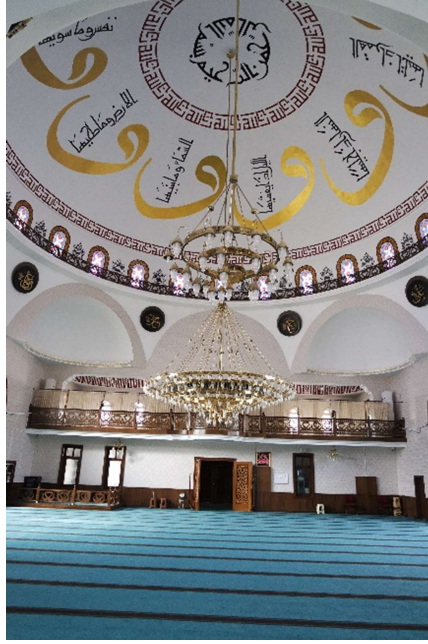
Resim 5.12. Sebahattin Yıldız Camii, a) tuvalet-abdesthane girişleri, b) kadınlar tuvaleti ve abdesthanesi

Vakit namazlarında ortalama 100 kişi cemaat bulunmakla birlikte, sabah namazlarında bu sayı 20-30 kişi arasındadır. Caminin çevresinde çok sayıda ticari alan bulunmasından dolayı, vakit aralarında da sürekli bay ve bayan cemaat bulunmaktadır. Cuma namazlarında kadınlar Kur'an kursuna yönlendirilmekte, tamamı dolan harim ve mahfil erkek cemaate ayrılmaktadır. Teravih namazları hatimle kılındığı için normalden daha uzun sürdüğünden talep diğer camilere göre daha az olmaktadır.

Cami içinde duvarlar kubbe başlangıcındaki sövelere kadar duvar kâğıdı kaplanmıştır. Kubbe içlerinde kalem işi ile hat yazıları bulunur. Arapça vav harfinin (و) camide süsleme unsuru olarak yoğun şekilde kullanıldığı görülmektedir. Kubbe içlerinde, mahfil, müezzin mahfili, kedi yolu korkuluklarında kemerli pencerelerin altında vav harfi süsleme unsuru olarak kullanılmıştır. Harimde duvarlar yaklaşık 90 cm seviyesine kadar ahşap etek kaplanmıştır. Mihrap, minber, vaaz kürsüsü, müezzin mahfili ve cami giriş kapıları ahşaptır. Aydınlatma kubbeden sarkan avizelerle yapılmaktadır.

a

b

c

d

Resim 5.13. Sebahattin Yıldız Camii iç mekan fotoğrafları, a) harim, mihrap yönü, b) harim, mahfil yönü, c) mihrap nişi, d) kadınlar mahfili

Camide ısıtma doğalgazlı yerden ısıtma sistemi ile, soğutma tekil klimalarla yapılmaktadır. Cami içinde ve dışında güvenlik kamerası bulunmakla birlikte camide sıcak su tesisatı bulunmamaktadır.

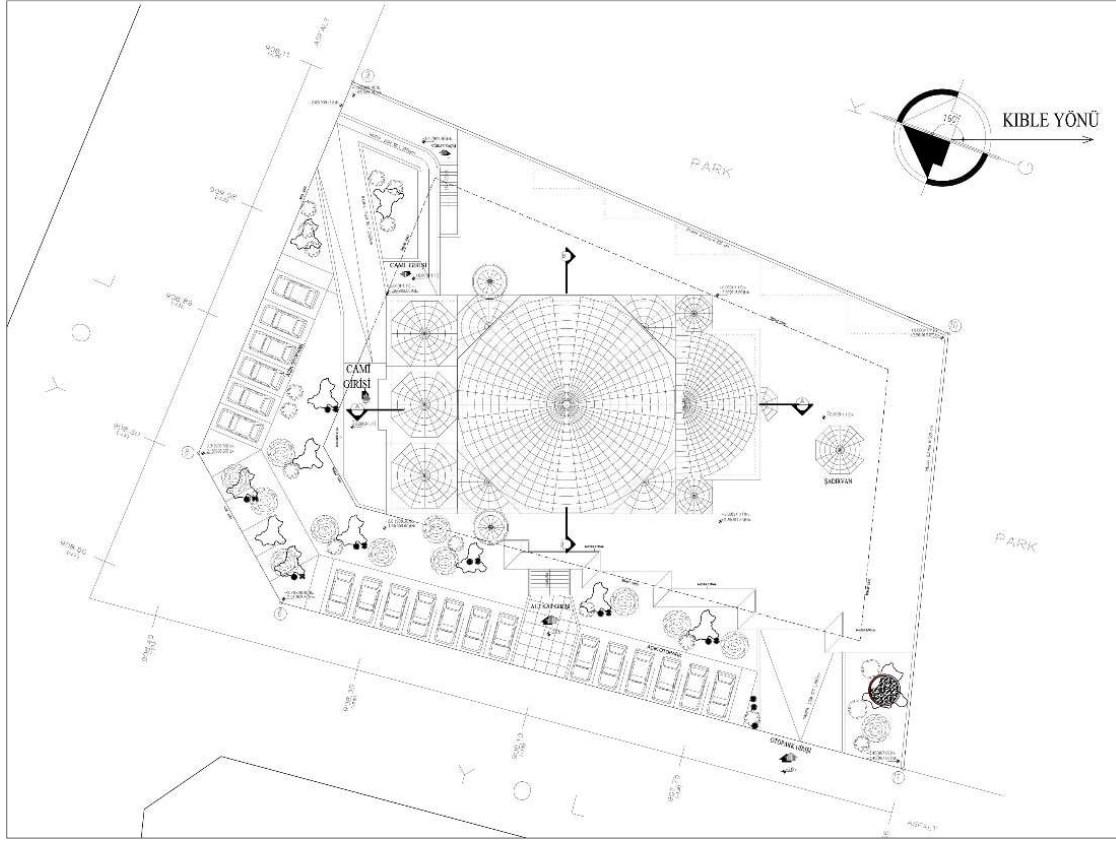
Cami ihtiyaçları ve temizliği ile cami derneği ilgilenmektedir. Caminin kış aylarında aylık ortalama gideri 5000 ₺'dir. Cami altında bulunan dükkanların kirası ile giderler karşılanmaktadır. Cami haftalık olarak gönüllüler tarafından ve ara ara ABB ve Çankaya Belediyesi tarafından temizlenmektedir. Abdesthane ve tuvaletleri de gönüllü bir vatandaş günlük olarak temizlemektedir.

Camiye ait resmi lojman bulunmamakla birlikte cami banisi tarafından görevli imam hatibe camiye yakın bir yerde daire tahsis edilmektedir.

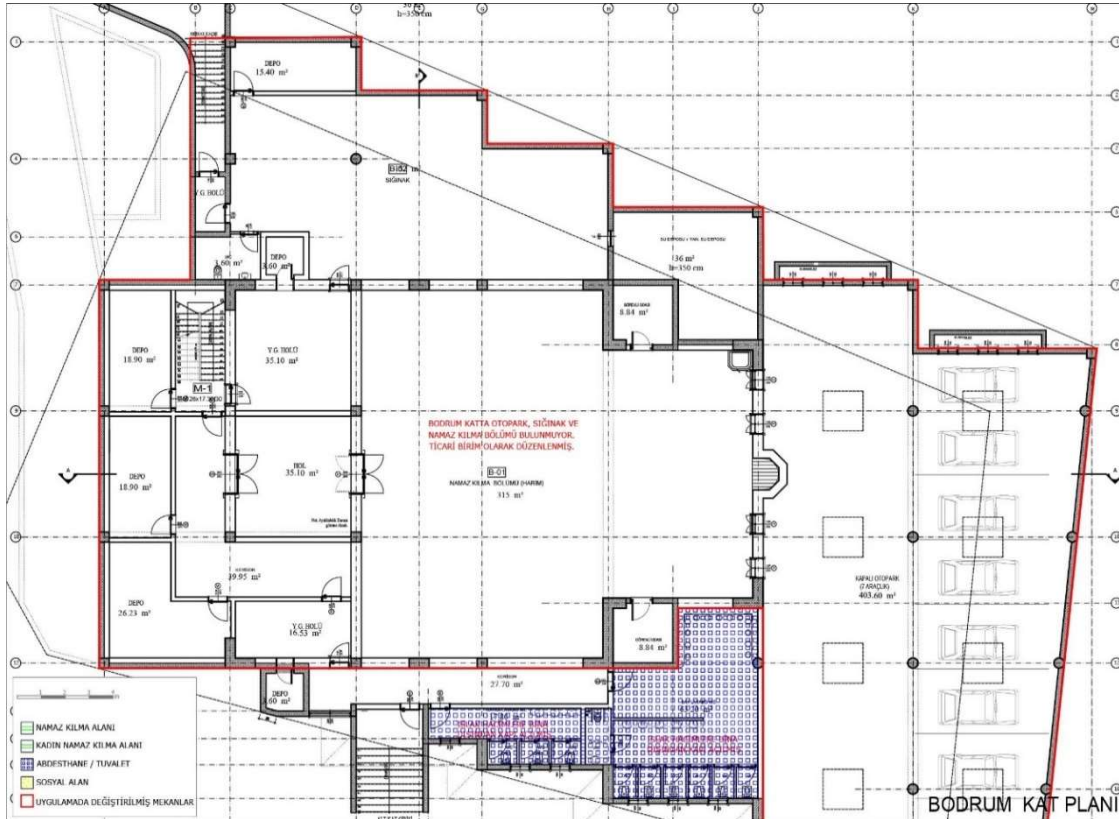
Cami mimari projesi incelendiğinde uygulamada bodrum kat tamamen değiştirilerek depo ve namaz kılma alanı olarak belirtilen birimlerin ticari birime dönüştürüldüğü ve zemin kattan mahfile çıkan merdiven projede iki kollu iken uygulamada tek kollu olarak yapıldığı görülmüştür.

Çizelge 5.6. Sebahattin Yıldız Camii künyesi

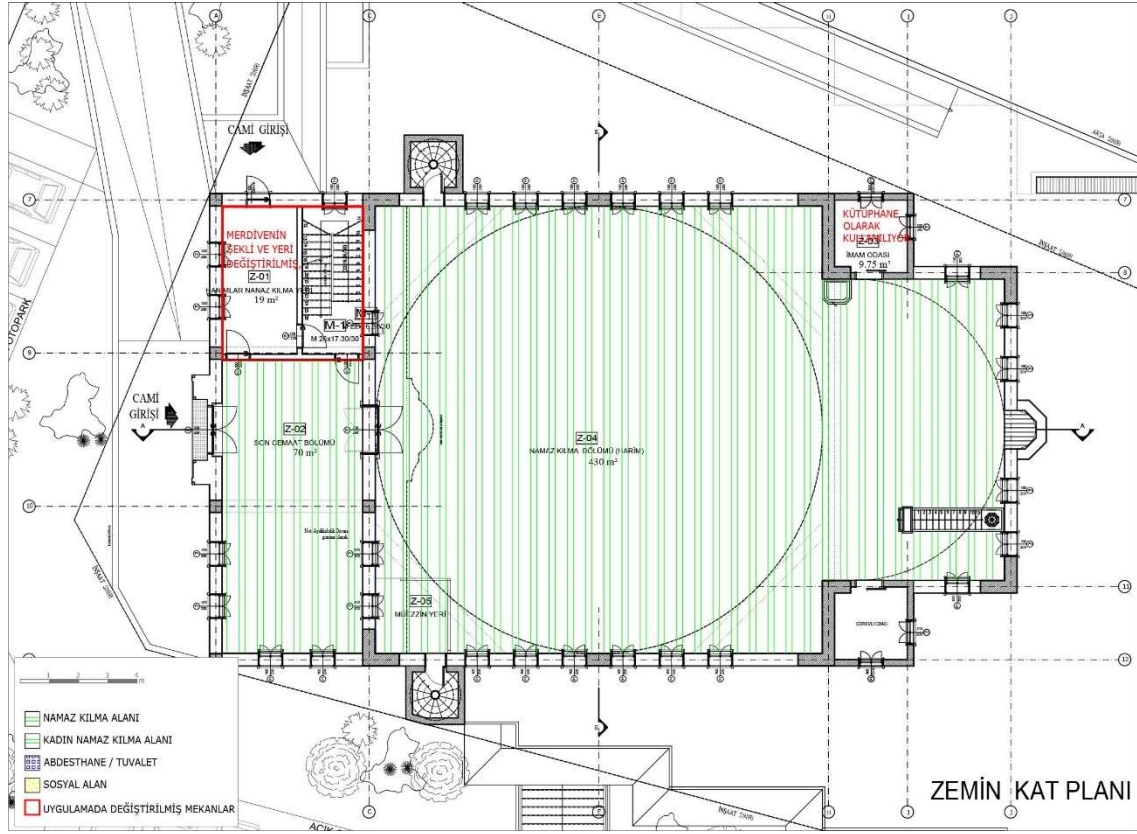
Cami adı	Sebahattin Yıldız Camii
İbadete açılış tarihi	2011
Mimarı	Mustafa ŞAHİN
Yaptırıcı (Banisi)	Yıldızlar Holding
Üst örtü sistemi ve kaplaması	Kubbe
Minare sayısı	2
M ²	Harim:500 m ² , Mahfil:160m ² , TOPLAM:660m ²
Kişi/m ² (proje üzerinden hesaplanan)	660/0,66=1000 kişi
Kapasitesi (beyan edilen)	1000
Çıkış kapısı sayısı	2
Engelli erişimi olan mahaller	Zemin kat
Abdest yeri sayısı	Bay: 15, Bayan: 2, Şadırvan: 8
Kişi/Abdest yeri	1000/25=40 kişiye 1 abdest yeri düşmektedir.
Tuvalet sayısı	Bay: 8, Bayan: 2
Kişi/Tuvalet	1000/10=100 kişiye 1 abdesthane düşmektedir.
Isıtma sistemi	Doğalgazlı yerden ısıtma
Soğutma sistemi	Salon tipi klima
Gelir getiren unsurlar	Cami altında bulunan dükkan kiralari, bağışlar
Aylık ortalama gelir	5000-6000₺
Aylık ortalama gider	Kış: 5000₺, Yaz: 1500₺
Cami temizlenme sıklığı	Haftada 1
Abdesthane-tuvalet temizlenme sıklığı	Günlük
Temizlik kim tarafından yapılıyor	Belediye ekipleri ve gönüllü görevli

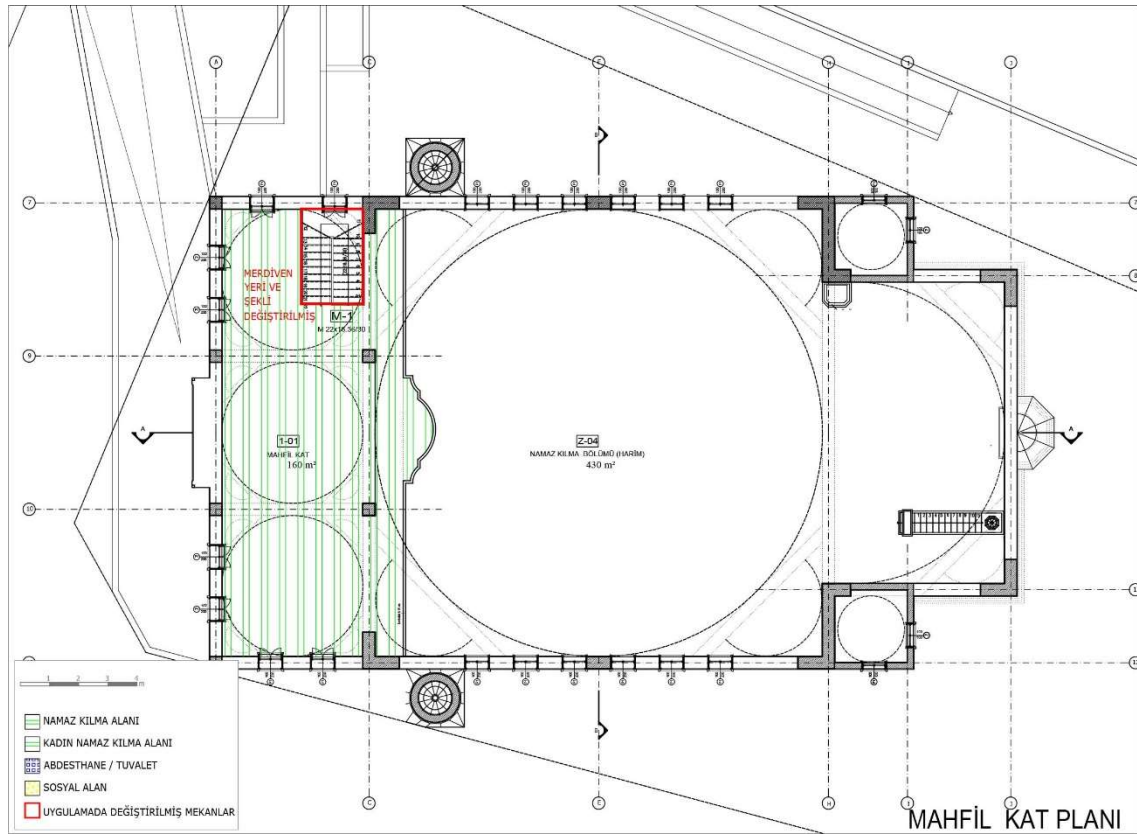
Şekil 5.15. Sebahattin Yıldız Camii vaziyet planı

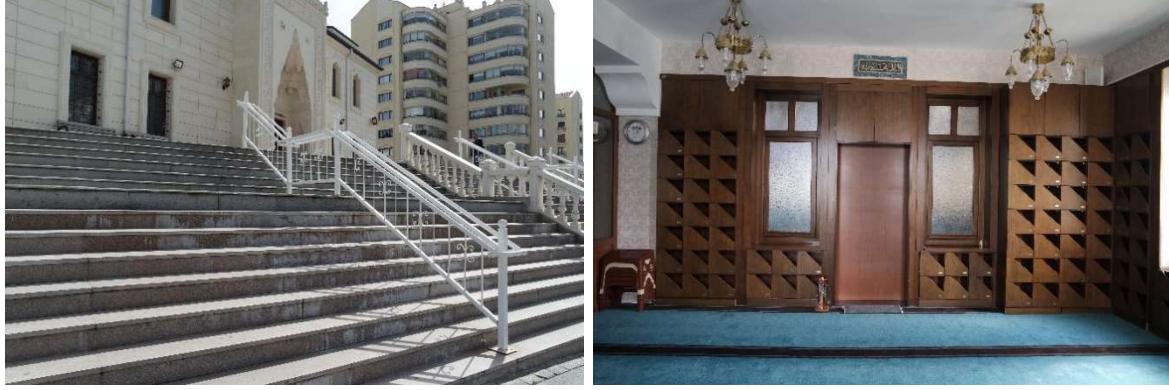
Şekil 5.16. Sebahattin Yıldız Camii bodrum kat planı

Şekil 5.17. Sebahattin Yıldız Camii zemin kat planı

Şekil 5.18. Sebahattin Yıldız Camii mahfıl kat planı

a

b

Resim 5.14. Sebahattin Yıldız Camii, a) giriş merdivenleri, b) ayakkabılık bölümü

Cami içinin (harim kısmının) temiz ve bakımlı olması, caminin merkezi bir noktada bulunması, ayakkabılık sayısının yeterli olması olumlu olarak belirtilen konulardır.

Çizelge 5.7. Sebahattin Yıldız Camii katılımcı gruplarına göre yorumlar

Din Görevlileri (2 kişi)	•(+) Görevli odası bulunması •(-) Dernek yöneticileri ile problemler •(-) Islak hacimlerin konumu
Dernek Yöneticileri	• Dernek yöneticilerine ulaşamamıştır
Cemaat (10 kişi)	•(+) Caminin genel olarak temiz ve bakımlı olması •(+) Ayakkabılıkların sayıca yeterli olması •(-) Islak hacimlerin yerinin ve kullanımının uygun olmaması
Proje Müellifi (1 kişi)	•Sorun bildirmemiştir.
Gözlemci/Yazar (1 kişi)	•(+) Çevresinin açık olup, kolay algılabılır olması •(-) Engelli erişimi oldukça kısıtlı olması

5.2.4. Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii

2009 yılında tamamlanan cami, 2008 yılında trafik kazasında hayatını kaybeden üniversite öğrencisi Tuğba Altınok'un anısının yaşatılması amacıyla ailesinin desteği ile yapılmıştır. Yerinde daha önce Çukurambar Merkez Camii bulunmakta iken yetersiz ve güvensiz olduğundan dolayı yıkılmıştır. Mimarı Mustafa ŞAHİN'dir. Ufuk Üniversitesi Caddesi ile 1424. Caddenin kesişiminde yer alır. Çevresinde yoğunlukla konut bulunur.

Resim 5.15. Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii Cephe Fotoğrafları

Resim 5.16. Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii, harim

Klasik formda kubbeli olan camide bir minare bulunur. Cami girişinde ayakkabılık bölümü ayakkabılık dolabı ile bölünerek bayan girişi ayrılmıştır. Bayanlar için namaz kılma alanı mahfildedir. Mahfile harim içinden bir başka merdivenle daha çıkılmaktadır. Cami girişinde

eğimi uygun olmasa da rampa bulunmaktadır. Zemin kat dışındaki birimlere engelli erişimi bulunmamaktadır.

Bodrum katta yer alan ıslak hacimlerde 4 bay, 2 bayan tuvaleti ile 7 bay, 2 bayan abdest yeri bulunmaktadır. Engelli tuvaleti ve şadırvan yer almamaktadır. Islak hacimler son cemaat yerinin altında yer almaktadır.

Resim 5.17. Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii bay ve bayan abdesthane ve tuvaletleri

Cami toplam kapasitesi yaklaşık 750 kişidir. Bayanlar mahfili yaklaşık 200 kişiliktir. Vakit namazlarında yoğunluk en az olduğu vakitler 20-25, yoğun olduğu vakitlerde ise 40-50 kişi arasındadır. Cuma namazlarında harim ve mahfil yetersiz kalmakta yaklaşık 100 kişi avluya taşmaktadır. Teravih namazlarında ilk günler yoğun olmakla birlikte ilerleyen günlerde yaklaşık 1/3' kadar cemaat olmaktadır.

Resim 5.18. Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii hanımlar mahfili

Cami içinde duvarlar kubbelerin başlangıç hizasına kadar mermer/traverten kaplanmıştır. Duvarlarda bulunan çini panolarda ve çiniden hat levhalar yer almaktadır. Kubbe içlerinde kalem işi süslemeler bulunur. Mihrap mermer, minber, vaaz kürsüsü, müezzin mahfili, korkuluklar ve kapılar ahşaptır. Aydınlatmada kubbelerden sarkan avizeler kullanılmıştır.

Camide ısıtma doğalgazlı yerden ısıtma sistemi ile, soğutma tekil klimalarla yapılmaktadır. Cami içinde ve dışında güvenlik kamerası bulunmaktadır. Camide sıcak su tesisatı bulunmaktadır.

Cami haftalık olarak, abdesthane ve tuvaletler günlük ya da gün aşırı olarak cami derneğinin topladığı para ile temizletilmektedir. Ara ara belediye ekipleri camide temizlik yapmaktadır.

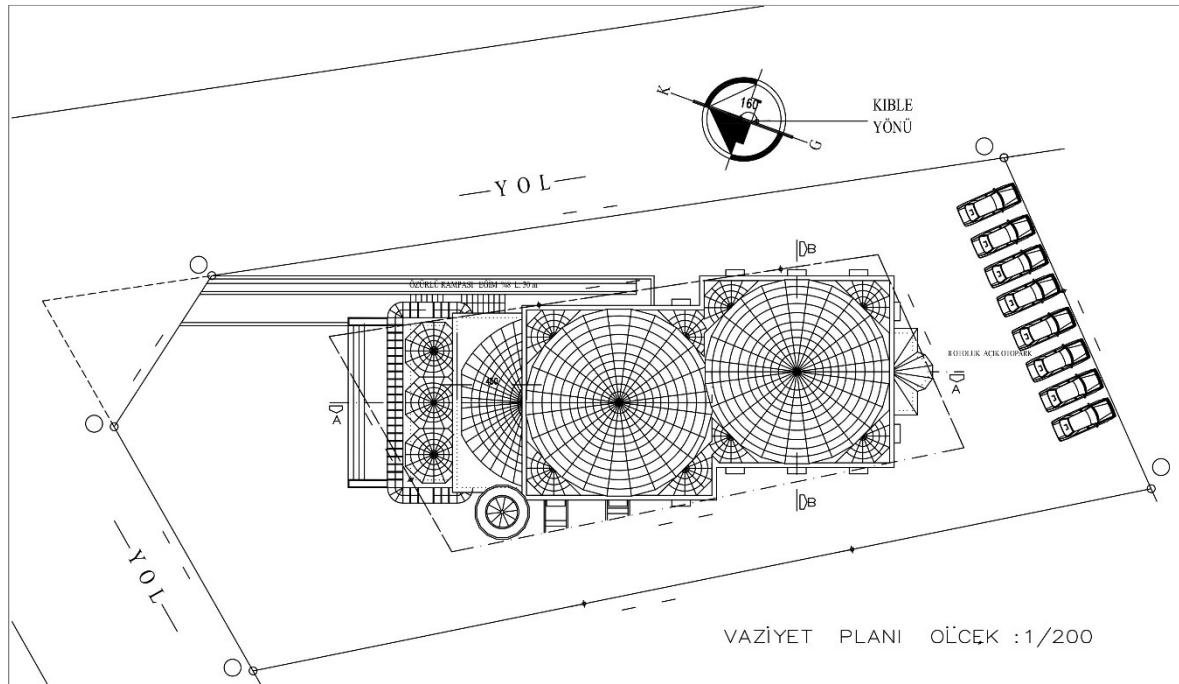
Camide namaz dışında dini etkinlik olarak kış aylarında akşamları ve Cuma sabahları dini dersler yapılmaktadır. Sosyal etkinlik olarak Ramazan ayında iftar programı düzenlenmektedir.

Caminin hemen yanında bulunan binada imam hatip için bir adet daire lojman olarak ayrılmıştır. Camide küçük bir din görevlisi odası bulunmaktadır.

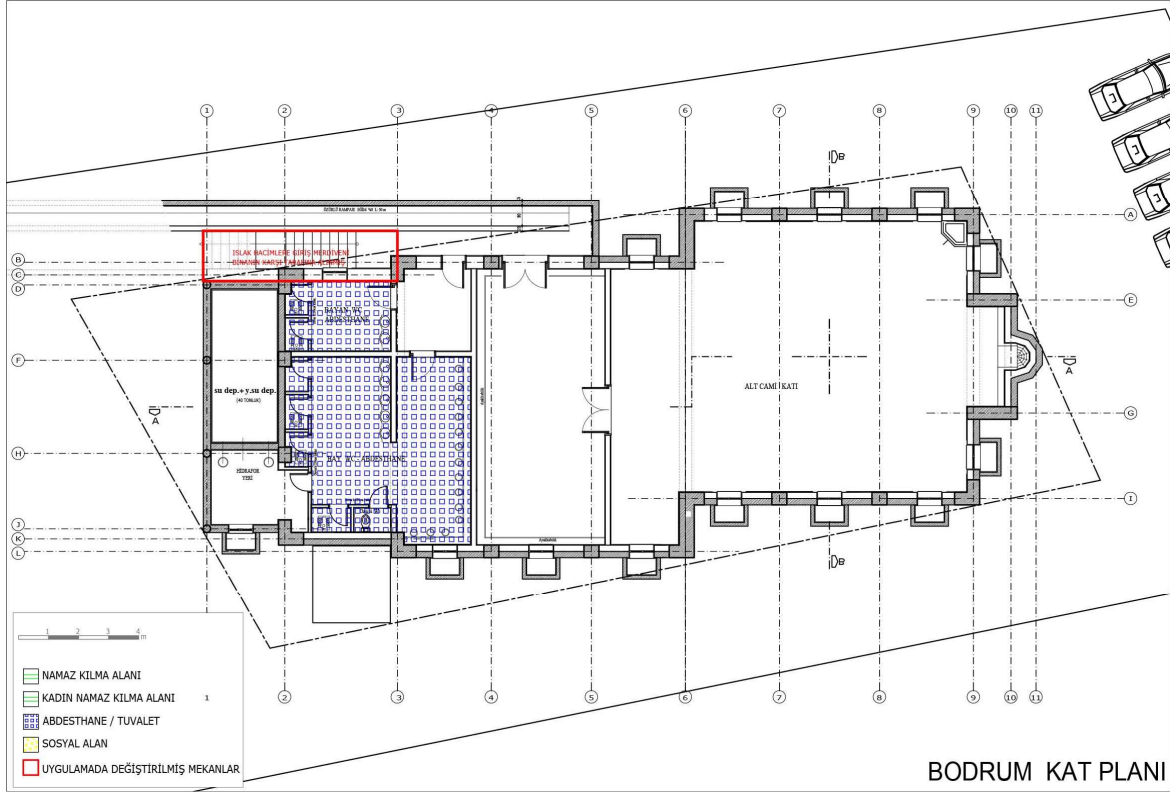
Cami mimari projesi incelendiğinde iki merkezi kubbe planlanmışken uygulamada mahfil katın üstünün büyük bir kubbe yerine 4 küçük kubbe ile örtüldüğü görülmüştür. Uygulamada değiştirilen diğer unsurlar ise bodrum kata iniş merdiveninin yerinin değiştirilmiş ve mahfil kata çıkan bir merdiven eklenmiştir.

Çizelge 5.8. Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii künyesi

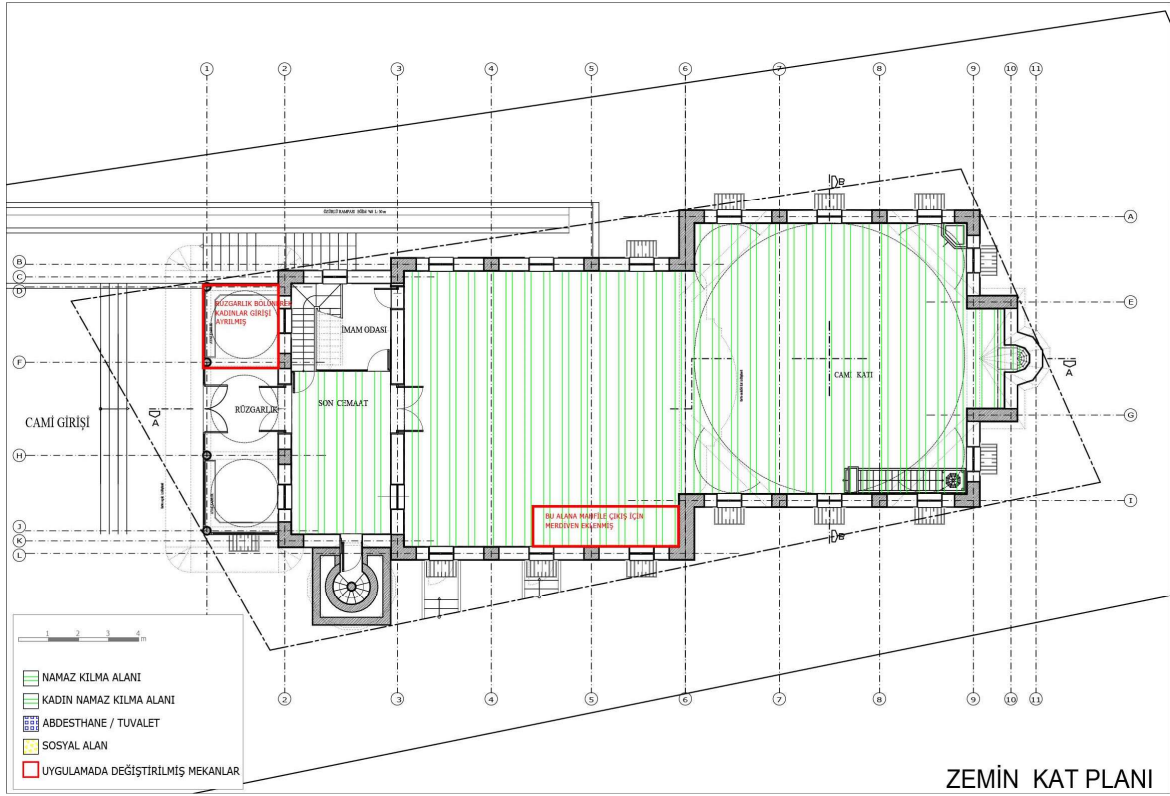
Cami adı	Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii
İbadete açılış tarihi	2009
Mimarı	Mustafa ŞAHİN
Yaptıranı (Banisi)	Altınok Ailesi
Üst örtü sistemi ve kaplaması	Kubbe ve tonoz
Minare sayısı	1
M ²	Harim:275 m ² , Mahfil:170m ² , TOPLAM:445m ²
Kişi/m ² (proje üzerinden hesaplanan)	445/0,66=675 kişi
Kapasitesi (beyan edilen)	600-700
Çıkış kapısı sayısı	2
Engelli erişimi olan mahaller	Zemin kat
Abdest yeri sayısı	Bay: 7, Bayan: 2
Kişi/Abdest yeri	675/9=75 kişiye 1 abdest yeri düşmektedir.
Tuvalet sayısı	Bay: 4, Bayan: 2
Kişi/Tuvalet	675/6=113 kişiye 1 abdesthane düşmektedir.
Isıtma sistemi	Doğalgazlı yerden ısıtma
Soğutma sistemi	Salon tipi klima
Gelir getiren unsurlar	Bağışlar
Aylık ortalama gelir	1000-1500₺
Aylık ortalama gider	Kış:3500₺, yaz:1000₺
Cami temizlenme sıklığı	Haftada 1
Abdesthane-tuvalet temizlenme sıklığı	Günlük
Temizlik kim tarafından yapılıyor	Belediye ekipleri ve dernek tarafından görevlendirilen personel

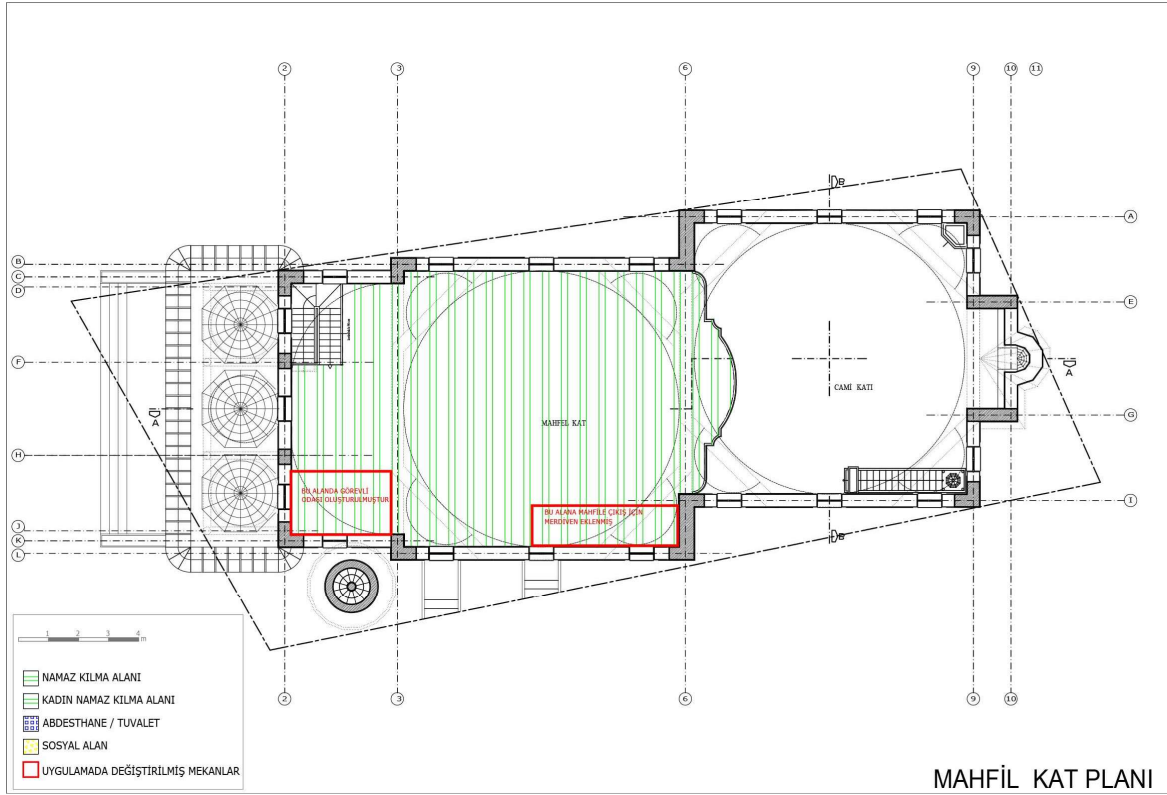
Şekil 5.20. Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii vaziyet planı

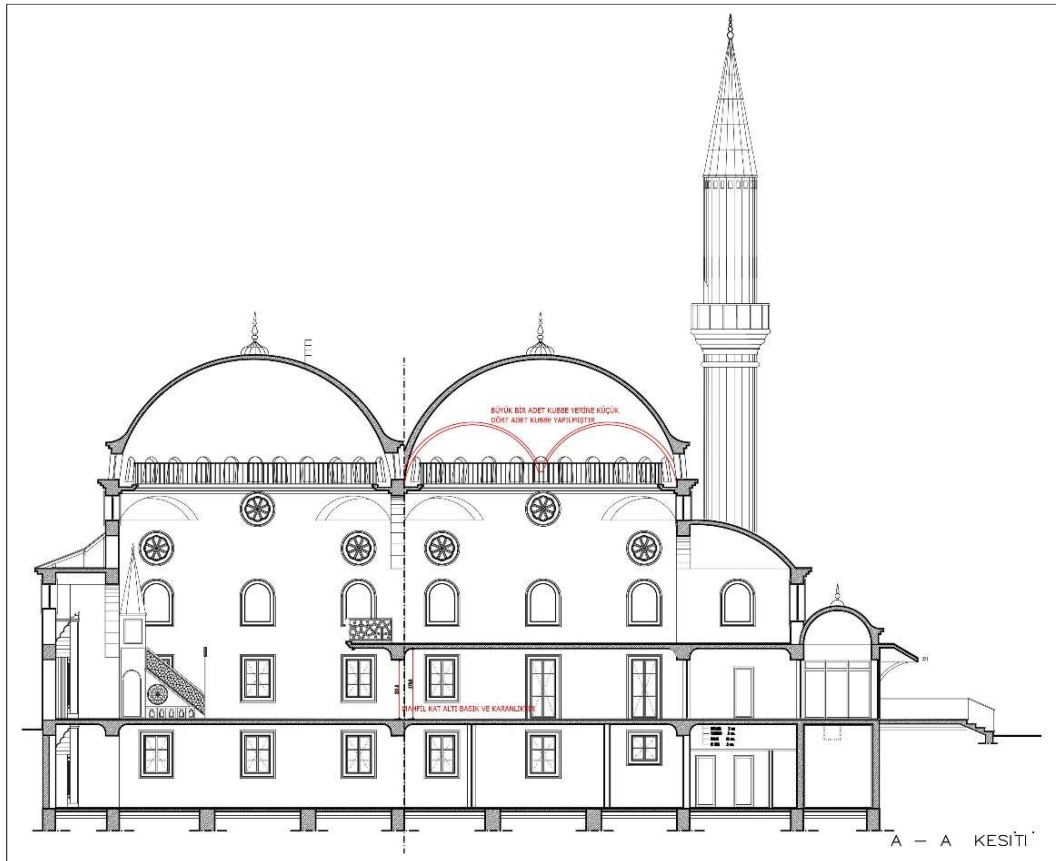
Şekil 5.21. Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii bodrum kat planı

Şekil 5.22. Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii zemin kat planı

Şekil 5.23. Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii mahfil kat planı

Şekil 5.24. Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii A-A kesiti

Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii kullanıcı görüşleri

Cami cemaatinde toplumun her kesiminden vatandaş bulunan camide bir din görevlisi ile cemaatten on kişi ile görüşülmüştür.

Mahfil katın kible yönünde geniş olması, mihrabın etrafında çok sayıda koyu renkli müzeyyen pencerelerin bulunması camiyi basık ve karanlık hale getirmiştir. Güneşli günlerde ve gündüz saatlerinde dahi cami içinde gün ışığı yeterli olmaması çok sayıda kullanıcı tarafından eleştirilmektedir.

Resim 5.19. Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii mahfil altı giriş bölümü

Cami içinin ve ıslak hacimlerin temiz ve bakımlı olması ve din görevlilerinin ilgili ve bilgili oluşu cami ile ilgili olumlu olarak belirtilen konulardır.

Çizelge 5.9. Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii katılımcı gruplarına göre yorumlar

Din Görevlileri (1 kişi)	•(+) Görevli odası bulunması •(-) Basık ve karanlık iç mekan
Dernek Yöneticileri	• Dernek yöneticilerine ulaşılammıştır
Cemaat (10 kişi)	•(+) Caminin temiz ve bakımlı olması •(-) Basık ve karanlık iç mekan •(-) Mahfile çıkışın yalnızca merdivenle sağlanması
Proje Müellifi (1 kişi)	•(-) Üst örtünün uygulama sırasında değiştirilmesi
Gözlemci/Yazar (1 kişi)	•(-) Basık ve karanlık iç mekan

5.2.5. Zeynep Saleh Alp Camii

2012 yılında ibadete açılan cami Çankaya Üniversitesi kurucusu Sıtkı ALP tarafından anne ve babası adına yaptırılmıştır. Mimarı Mustafa ŞAHİN'dir. 1425. Cadde ile 1464. Sokak kesişiminde yer alır. Çevresinde yoğunlukla konut bulunmaktadır.

Resim 5.20. Zeynep Saleh Alp Camii

Klasik formda kubbeli ve tek minarelidir. Kibleye dik olan karşılıklı iki kapı ile ayakkabılık/son cemaat yerine girilir. Buradan harime ve merdivenle mahfile ulaşılır. 1464. Sokak yönünden girişte bodrum katta bulunan ıslak hacimlere, Kur'an kursu ve 4-6 yaş çocuk yuvası bulunur. Islak hacimlerde 3 bay, 2 bayan, 1 engelli tuvaleti, 8 bay, 2 bayan abdest alma yeri bulunmaktadır. Islak hacimler harim alanının altında yer almaktadır. Bayan abdesthane ve tuvaleti temizlik görevlisi tarafından genellikle kilitli tutulmaktadır. Camide şadırvan bulunmamaktadır.

a

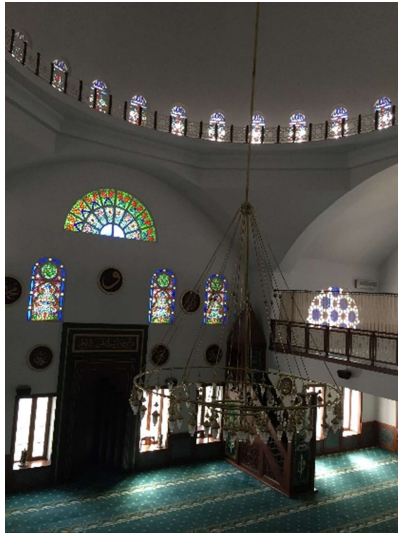

b

Resim 5.21. Zeynep Saleh Alp Camii, a) abdesthane, b) lavabolar

Toplamda yaklaşık 600 kişi, mahfil katı 200 kişi kapasitelidir. Vakit namazlarında yaklaşık 50 kişi cemaat bulunmaktadır. Cuma namazlarında harim ve mahfil erkek cemaat tarafından tamamen doldurulmakta, kadın cemaat için yer ayrılamamaktadır. Teravih namazlarında caminin yaklaşık %60'ı dolmaktadır.

Camide süsleme unsuru olarak kabartma hat levha, çok sayıda müzeyyen pencere bulunur. Duvarlar, kubbe ve tonoz içleri sade beyaz boyalıdır. Mihrap, minber, vaaz kürsüsü, müezzin mahfili, korkuluklar, kapılar ve harimde yaklaşık 90 cm seviyesinde dolanan etek, ahşaptır. Harimde ve mahfilde yaşlılar için sabit oturma elemanları vardır. Aydınlatmada kubbe ve tonozlardan sarkan avizeler kullanılmıştır.

a

b

Resim 5.22. Zeynep Saleh Alp Camii, a) harim, b) mahfil

Camide ısıtma doğalgazlı yerden ısıtma sistemi ile, soğutma tekil klimalarla yapılmaktadır. Cami içinde ve dışında güvenlik kamerası bulunmaktadır. Camide sıcak su tesisatı bulunmamaktadır.

Caminin aylık ortalama 2000₺⁵ gideri bulunmakta, düzenli geliri bulunmamakla birlikte ayda bir defa toplanan bağışlarla ve gönüllü hayırsever cemaat tarafından giderler karşılanmaktadır. Cami temizliği ve bakımı ile cami derneği ilgilenmektedir. Tuvaletlerin

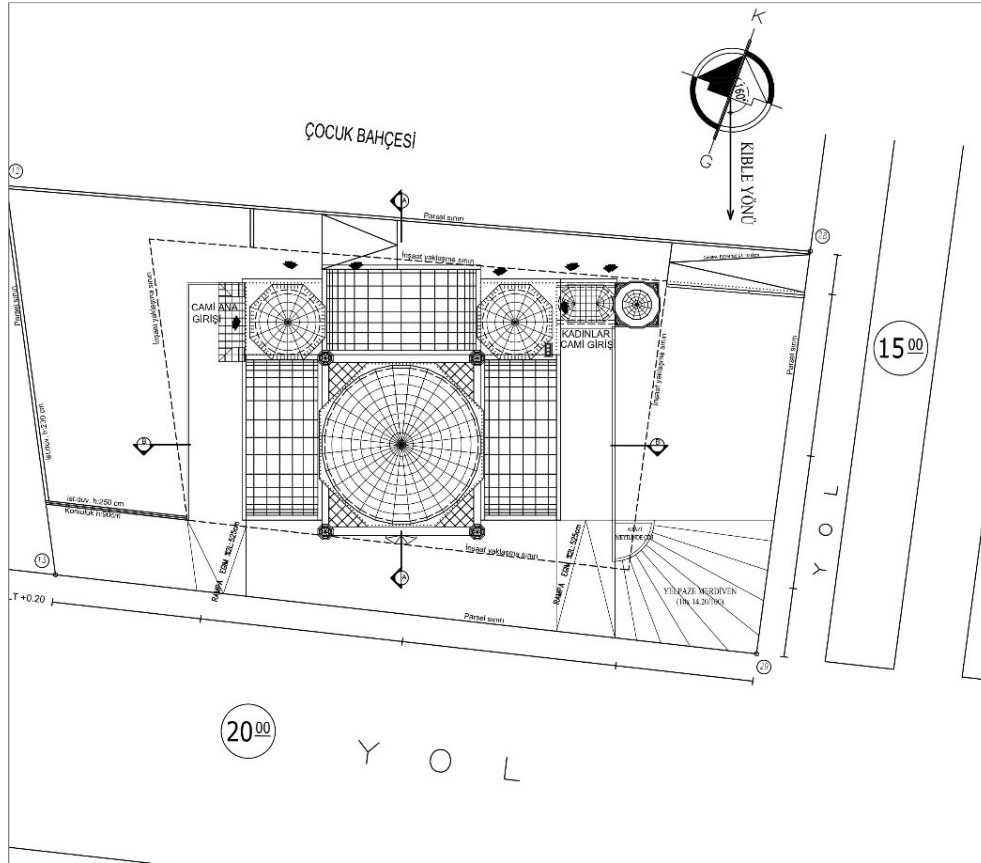
⁵ Din görevlisi tarafından ortalama gider yıllık 25000₺ olarak belirtmiştir, diğer camilerde aylık olarak belirtildiği için metin için aylık yaklaşık gideri verilmiştir.

temizliğinden sorumlu bir görevli dernek tarafından görevlendirilmiştir, günlük temizliği ve kontrolleri yapılmaktadır. Cami içinde temizlik ABB ve Çankaya Belediyesi temizlik ekipleri tarafından 3-4 hafta aralıklarla ve zaman zaman gönüllü cemaat tarafından yapılmaktadır.

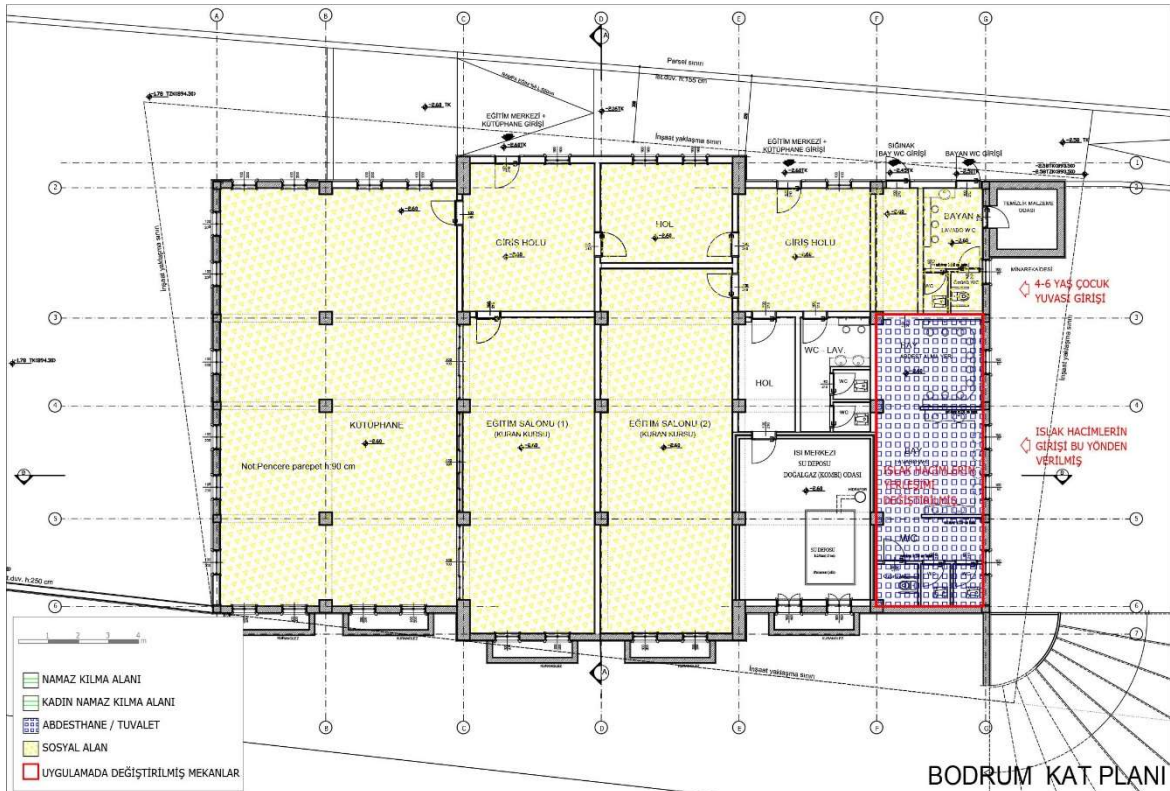
Camide namaz dışında dini ya da sosyal etkinlik düzenlenmemektedir. Cami içinde din görevlisi odası ve müştemilatında lojman bulunmamaktadır. Camide uygulama sırasında mimari projeden farklı olarak bodrum katta bazı değişiklikler yapılmıştır.

Çizelge 5.10. Zeynep Saleh Alp Camii künyesi

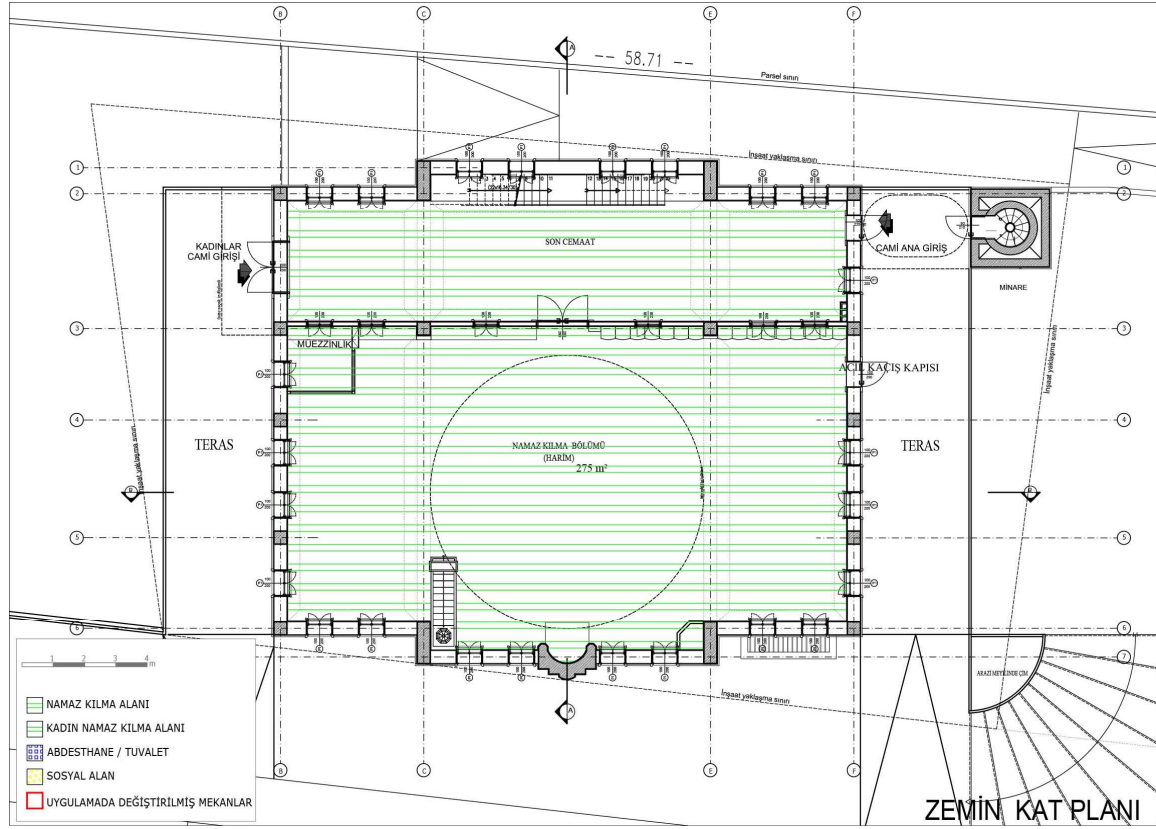
Cami adı	Zeynep Saleh Alp Camii
İbadete açılış tarihi	2012
Mimarı	Mustafa ŞAHİN
Yaptıranı (Banisi)	Sıtkı ALP
Üst örtü sistemi ve kaplaması	Kubbe ve tonoz
Minare sayısı	1
M ²	Harim:375 m ² , Mahfil:230m ² , TOPLAM:605m ²
Kişi/m ² (proje üzerinden hesaplanan)	605/0,66=917 kişi
Kapasitesi (beyan edilen)	700
Çıkış kapısı sayısı	2
Engelli erişimi olan mahaller	Zemin kat
Abdest yeri sayısı	Bay: 8, Bayan: 2
Kişi/Abdest yeri	917/10=92 kişiye 1 abdest yeri düşmektedir.
Tuvalet sayısı	Bay: 3, Bayan: 2
Kişi/Tuvalet	917/5=183 kişiye 1 tuvalet düşmektedir.
Isıtma sistemi	Doğalgazlı yerden ısıtma
Soğutma sistemi	Salon tipi klima
Gelir getiren unsurlar	Bağışlar
Aylık ortalama gelir	1000-1500₺
Aylık ortalama gider	Yıllık ortalama gider 25000₺
Cami temizlenme sıklığı	Haftada 1
Abdesthane-tuvalet temizlenme sıklığı	Günlük
Temizlik kim tarafından yapılıyor	Belediye ekipleri ve dernek görevlisi

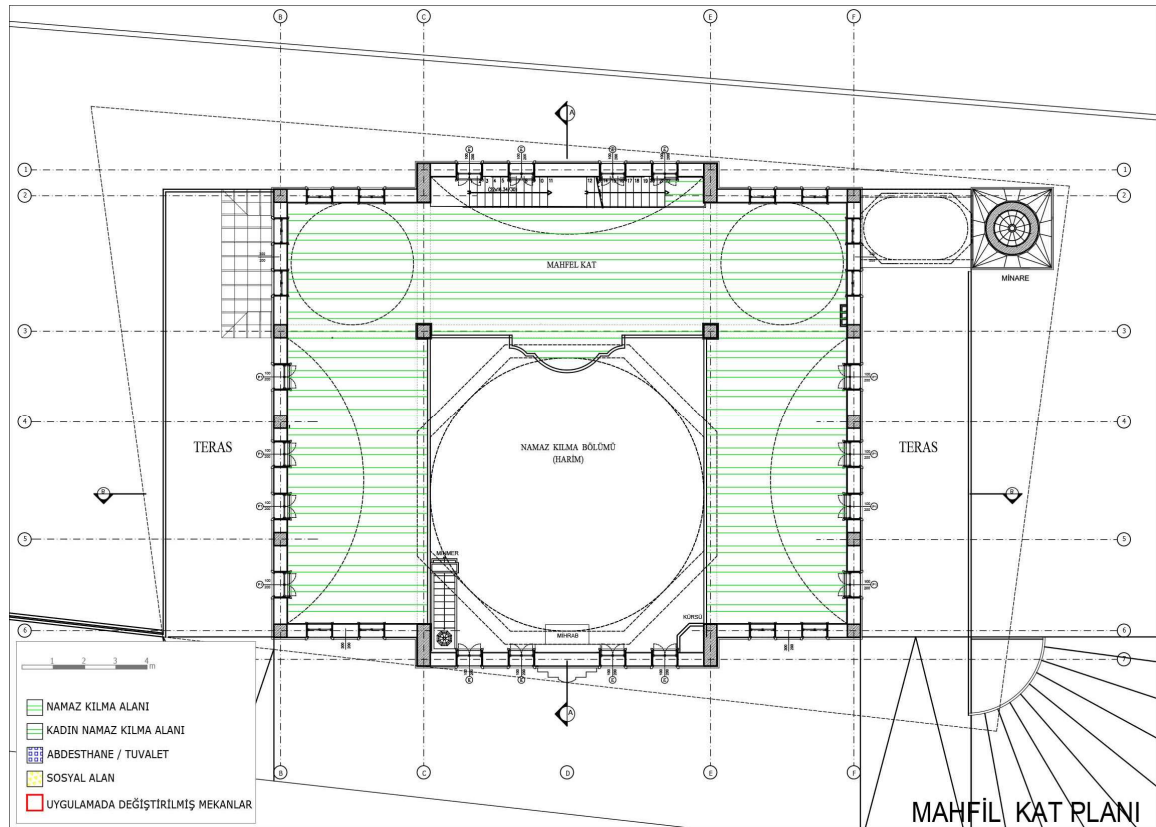
Şekil 5.25. Zeynep Saleh Alp Camii vaziyet planı

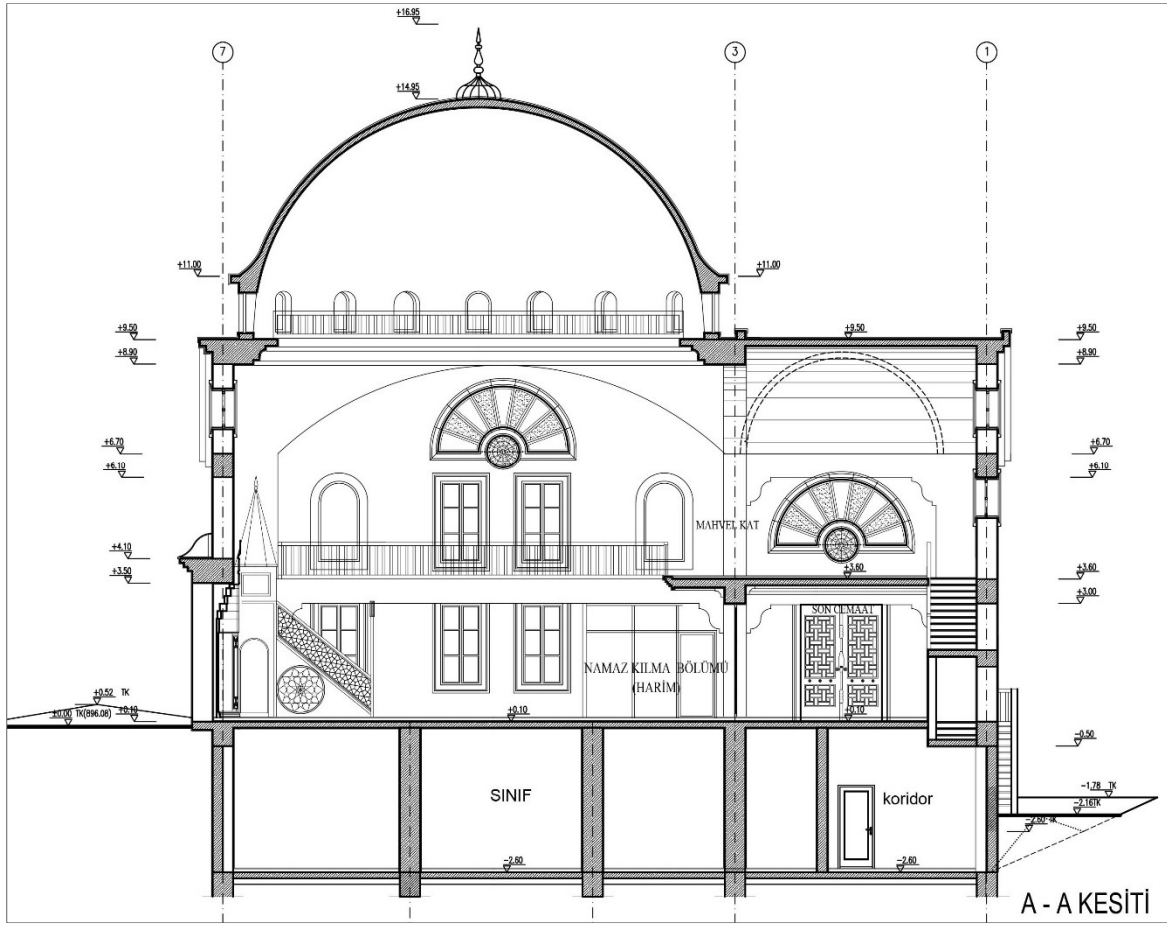
Şekil 5.26. Zeynep Saleh Alp Camii bodrum kat planı

Şekil 5.27. Zeynep Saleh Alp Camii zemin kat planı

Şekil 5.28. Zeynep Saleh Alp Camii mahfil kat planı

Şekil 5.29. Zeynep Saleh Alp Camii A-A kesiti

Zeynep Saleh Alp Camii kullanıcı görüşleri

Din görevlilerinden bir kişi, cemaatten yedi kişi ile görüşülerek cami deneyimlerini paylaşımları istenmiştir. Görüşmeler Şubat-Mart 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Din görevlileri tarafından lojmanın yeterli büyüklükte olmaması ve rutubetli olması başlıca sorun olarak belirtilmiştir. Cami girişinin yol kotundan bir iki basamakla çıkılarak ulaşılması kullanıcılar tarafından camiye ulaşımında kolaylık olarak değerlendirilmiştir. Camide namaz vakitleri dışında sosyal ya da dini etkinlik düzenlenmemekle birlikte, cami avlusunda namaz sonrası özellikle yaşlı ve emekli cemaatin uzun süre sohbet edebileceği bakımlı peyzajı bulunmaktadır. Şadırvanının olmaması kullanıcılar tarafından eksik olarak görülmüştür.

Cami civarı daha çok konut yoğunluklu olduğundan vakit namazlarında çok fazla kadın cemaat bulunmamakla birlikte camide kadın cemaat açısından pek çok eksik bulunmaktadır.

Kadın cemaatin camiye en sık geldiği dönem Ramazan ayında teravih namazlarıdır ve cemaat profili daha çok orta yaşlı ve üstündeki yaş grubuna dahildir. Abdesthane ve tuvaletlerin genellikle kilitli tutulması, kadınlara sadece mahfilde yer ayrılmış olması özellikle yaşlıların zorluk yaşamasına neden olmaktadır. Engelli tuvaleti bulunmasına rağmen Resim 5.23'te görüldüğü üzere tuvalet girişinde eşik bulunduğundan engelli kullanımına uygun değildir.

Resim 5.23. Zeynep Saleh Alp Camii bayan tuvalet/abdesthane girişı

Cami büyüklüğünün özellikle Cuma günleri yetersiz gelmesi ve avluya taşabilecek alan olmaması, soğuk günlerde yeterince ısınmaması, abdesthanenin abdest almaya yeterince uygun olmayıp tabureler arası dar olduğu pek çok kullanıcı tarafından caminin eksik olduğu konular olarak bildirilmiştir.

Çizelge 5.11. Zeynep Saleh Alp Camii katılımcı gruplarına göre yorumlar

Din Görevlileri (1 kişi)	•(-) Görevli odası bulunmaması •(-) Lojmanın küçük ve kullanışsız olması
Dernek Yöneticileri	• Dernek yöneticilerine ulaşılammıştır
Cemaat (7 kişi)	•(+) Camiye ulaşımın kolay olması •(+) Peyzajın namaz sonrası vakit geçirmek için uygun olması •(-) Islak hacimlerin kadın ve engelli kullanımına uygun/açık olmaması •(-) Mahfile çıkışın yalnızca merdivenle sağlanması
Proje Müellifi (1 kişi)	•Sorun bildirmemiştir.
Gözlemci/Yazar (1 kişi)	•(-) Ayakkabılık/son cemaat yerinin yetersiz havalandırılması

5.2.6. İşçi Blokları Merkez Camii

1983 yılında ibadete açılan caminin mimarının kim olduğu bilinmemektedir. Arazisi hemen yanında bulunan okulu da yaptıran Ülkü AKIN tarafından bağışlanmış, cami civarda bulunan cemaat tarafından yaptırılmıştır. 1525. Sokak'ta bulunan caminin çevresinde yoğunlukla konut ve ticari alan yer alır.

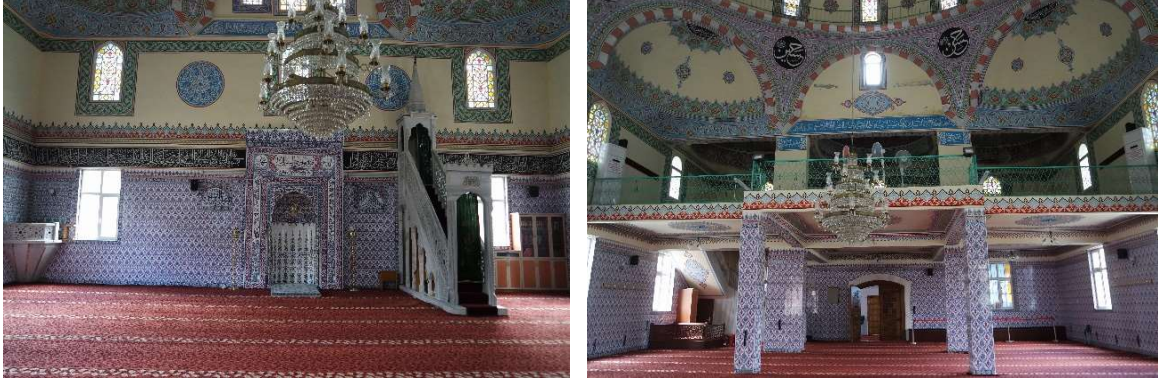

Resim 5.24. İşçi Blokları Merkez Camii

Klasik formda olan kubbeli camide, bir minare bulunur. Son cemaat yeri daha sonradan kapatılıp önüne bir ilave yapılmıştır. Ayakkabılık ve son cemaat olarak kullanılan bu ilavenin hangi tarihte yapıldığı bilinmemektedir. Caminin zemin katında kışın vakit namazlarının kılındığı küçük bir mescit, ve din görevlileri lojmanı bulunur. Harim, son cemaat yeri ve ayakkabılık bir üst kattadır, çok basamaklı merdiven ile ulaşılır. Mahfile çıkış kapısı Cuma ve teravih namazları dışında kilitli tutulmaktadır. Vakit namazlarına gelen kadın cemaat için son cemaat yerinin bir kısmı bölünmüştür.

Caminin toplam kapasitesi yaklaşık 600 kişidir. Vakit namazlarında en kalabalık cemaat yaklaşık 100 kişi ile öğle namazı, en az cemaat ise yaklaşık 20 kişi bulunan sabah ve akşam namazlarındadır. Diğer vakitlerde de 40-50 kişi cemaat olmaktadır. Cuma namazlarında tamamı dolan cami çoğu zaman yetersiz kalmaktadır.

Cami içinde yoğun süsleme bulunmaktadır. Duvarlar mahfil kat hizasına kadar çini kaplama üst kısımlar kalem işi süslemelidir. İkinci sırada yer alan ve kubbe kasnağındaki pencereler müzeyyen penceredir. Mihrap çini, Minber ve vaaz kürsüsü mermer, müezzin mahfili ahşaptır.

Resim 5.25. İşçi Blokları Merkez Camii, harim

a

b

Resim 5.26. İşçi Blokları Merkez Camii, a) tuvalet/abdesthane girişi, b) tuvalet ve abdesthane

Camide ısıtma doğalgazlı yerden ısıtma sistemi ile, soğutma tekil klimalarla yapılmaktadır. Cami içinde ve dışında güvenlik kamerası bulunmaktadır. Camide sıcak su tesisatı bulunmamaktadır.

Cami ihtiyaçları ile cami derneği ilgilenmektedir. Düzenli geliri olmayan derneğin para toplama konusunda sıkıntıları olduğu buna bağlı olarak temizlik ve bakımlarının düzenli yapılamadığı görülmüştür. Cami temizliği Cuma günleri cemaat tarafından, birkaç ayda bir de Çankaya Belediyesi ve ABB tarafından yapılmaktadır. Tuvaletler arada cemaat tarafından temizlenmektedir.

Yapının yapıldığı dönemde ruhsatı alınmadığı, ruhsatsız olarak varlığını sürdürdüğü dernek görevlileri tarafından belirtilmiştir. 2018 yılında çıkan İmar affı kapsamında ruhsat almak

istediklerini ancak derneğin maddi olarak gerekli işlemlerin ve ödemelerin yapılması için gücünün yetmediğini belirtmişlerdir.

Çizelge 5.12. İşçi Blokları Merkez Camii Künyesi

Cami adı	İşçi Blokları Merkez Camii
İbadete açılış tarihi	1983
Mimarı	Bilinmiyor
Yaptıranı (Banisi)	Cami derneği
Üst örtü sistemi ve kaplaması	Kubbe
Minare sayısı	1
Kişi/m ² (proje üzerinden hesaplanan)	-
Kapasitesi (beyan edilen)	600
Çıkış kapısı sayısı	2
Engelli erişimi olan mahaller	Zemin kat
Abdest yeri sayısı	Bay: 3, Şadırvan:8
Kişi/Abdest yeri	600/11=55 kişiye bir abdest yeri
Tuvalet sayısı	Bay: 2,
Kişi/Tuvalet	600/2=300 kişiye 1 tuvalet düşmektedir.
Isıtma sistemi	Doğalgazlı yerden ısıtma
Soğutma sistemi	Salon tipi klima
Gelir getiren unsurlar	Bağışlar
Aylık ortalama gelir	Düzenli geliri bulunmuyor
Aylık ortalama gider	Kış:3500₺, yaz:1000₺
Cami temizlenme sıklığı	Haftada 1
Abdesthane-tuvalet temizlenme sıklığı	İhtiyaç oldukça
Temizlik kim tarafından yapılıyor	Belediye ekipleri ve cemaat

İşçi Blokları Merkez Camii kullanıcı görüşleri

Dernek görevlilerinden iki, din görevlilerinden iki ve cemaatten yedi kişi ile Şubat-Mart 2019 tarihleri arasında görüşülmüştür. Cami çevresi incelenen diğer camilere göre daha eski binalardan oluşmaktadır. Caminin mimari projesi bulunmamakla birlikte ilk yapımından bugüne pek çok değişiklik ve ek yapıldığı dernek yöneticileri tarafından belirtilmiştir.

Caminin eski olmasından kaynaklı sorunlar mevcuttur. Cami zemin katı lojman ve kurs olarak kullanıldığından harime çıkan merdivenler vakit namazlarına devam eden cemaatin şikayetçi olduğu konuların başında gelmektedir. Tuvalet son derece bakımsız ve eskidir.

Din görevlileri cami altında bulunan lojmanları kullanmakla birlikte evlerin rutubetli ve planının kullanışsız olduğunu belirtmiştir.

Çizelge 5.13. İşçi Blokları Merkez Camii katılımcı gruplarına göre yorumlar

Din Görevlileri (2 kişi)	•(-) Görevli odası bulunmaması •(-) Lojmanın yetersiz ve niteliksiz olması
Dernek Yöneticileri (2 kişi)	•(-) Yetersiz maddi kaynak olması •(-) İlgili kurumların cami eksikleri ile ilgilenmiyor oluşu •(-) Din görevlilerinin sürekli değişiyor olması
Cemaat (7 kişi)	•(-) Temizlik ve bakımların düzenli yapılmıyor olması •(-) Tuvalet ve abdesthanelerin yetersiz ve eski olması
Proje Müellifi	•Proje müellifi bulunmamaktadır
Gözlemci/Yazar (1 kişi)	•(+) Aydınlık iç mekan •(-) Eklerin gelişigüzel yapılmış olması

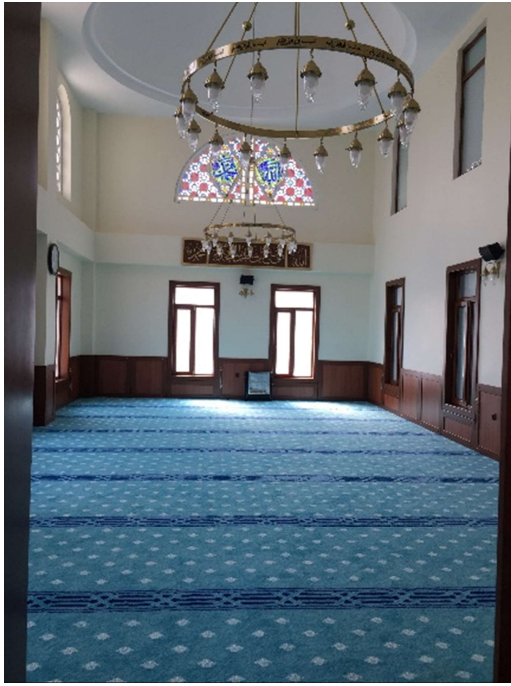
5.2.7. Mahmut Torun Camii

2017 yılında ibadete açılan Mahmut Torun Camii Torun ailesi tarafından yaptırılmıştır. Yapının mimarı Ercan TIRAŞ ve Erol USTA'dır. 1501. ve 1506. Sokaklar arasında bulunmaktadır. Çevresinde daha çok konut ve bazı kamu kurumları bulunmaktadır.

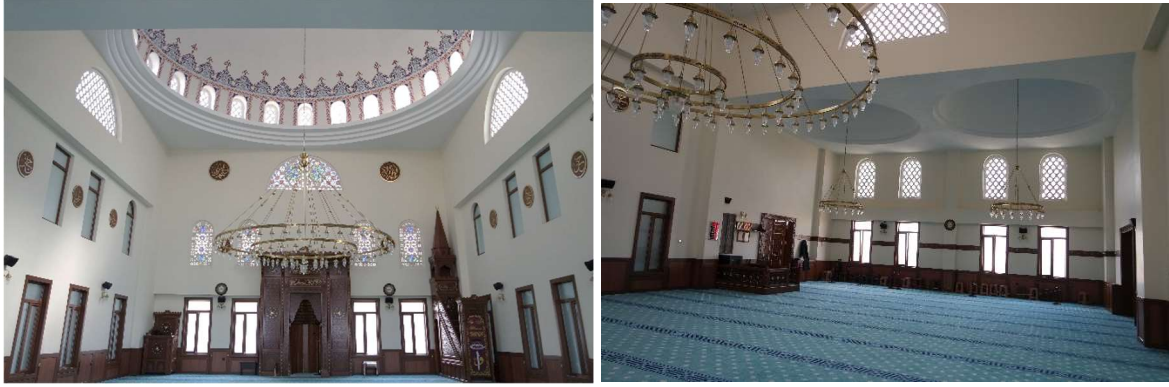
Resim 5.27. Mahmut Torun Camii

Klasik Osmanlı üslubunda merkezi kubbeli olan yapının 1 adet minaresi bulunur. Yapıya kibleye dik olarak karşılıklı iki kapıdan girilmektedir. Bu kapılar ayakkabılık bölümüne açılır. Ayakkabılığa bakan 2 çift kanatlı ahşap kapı bulunmaktadır. Bu kapıların biri esas harim kısmına açılırken diğer kapı harime paralel daha küçük bir alana açılır. Simetrik olarak iki tarafta da bu küçük harim bölümü bulunmaktadır. Bu alanlardan kiblenin solunda kalan kısım hanımlara ayrılmış bölümdür. Diğer taraf erkek cemaate hizmet etmektedir. Kışın vakit namazlarında ana harim ısıtılmazken, bu küçük harim kullanılmaktadır.

Resim 5.28. Mahmut Torun Camii kadınlar bölümü

Oldukça eğimli bir arazide yer alan camide mahfil kat bulunmazken iki bodrum kat bulunur. Cami girişi üst kottan olup, Kur'an kursu ve lojman girişi alt kottandır. Alt kotta yeşil alan ve kameriye yer alır, üst kottaki girişte yeşil alan bulunmaz, yaklaşık 20 araçlık otopark mevcuttur. Alt ve üst kot merdiven ve asansörle bağlanmıştır. Bodrum katlarda Kùltürler Arası Eğitim ve Dostluk Derneği (KADDER)'ne ait bir kat, bayan Kur'an kursu, 4-6 yaş çocuk yuvası, din görevlileri için 2 adet lojmanı, tuvalet ve abdesthaneler yer alır. Erkekler için 8 tuvalet, 8 abdest yeri, kadınlar için 2 tuvalet bulunmaktadır. Tuvalet ve abdesthaneler harim alanı altında yer almaktadır. Kadınlar için abdest yeri bulunmamaktadır, ıslak hacimler engelli kullanımına uygun değildir.

Resim 5.29. Mahmut Torun Camii, harim

a

b

Resim 5.30. Mahmut Torun Camii, a) abdesthane, b) tuvaletler

Cami toplam kapasitesi 550-600 kişiliktir, kadın bölümü yaklaşık 100 kişi kapasitelidir. Cuma günleri caminin tamamı erkeklere açılmakta, Cuma namazına katılmak isteyen kadın cemaat Kur'an kursunda bulunan mescitte hoparlör ile yapılan yayınla cemaate uyarak Cuma namazını kılabilmektedir. Vakit namazlarında yaklaşık 20-30 kişi arası cemaat olmakta, Cuma namazlarında caminin tamamı dolmakta, teravih namazlarında ilk günlerde yarıdan fazlası doluyken normal günlerde yaklaşık 150 kişilik cemaat bulunmaktadır.

Camide kubbe içlerinde kalem işi süslemeler-, mihrap duvarında kabartma hat levhalar ve müzeyyen pencereler bulunur. Mihrap, minber ve müezzin mahfili ile cami giriş kapıları ahşaptır. Aydınlatma kubbe içlerinde sarkan avizelerle kullanılmıştır.

Camide ısıtma doğalgazlı yerden ısıtma sistemi ile yapılmaktadır. Caminin sıcak günlerde soğutmaya ihtiyaç olmadığından klima ya da herhangi bir soğutma sistemi bulunmadığı cami

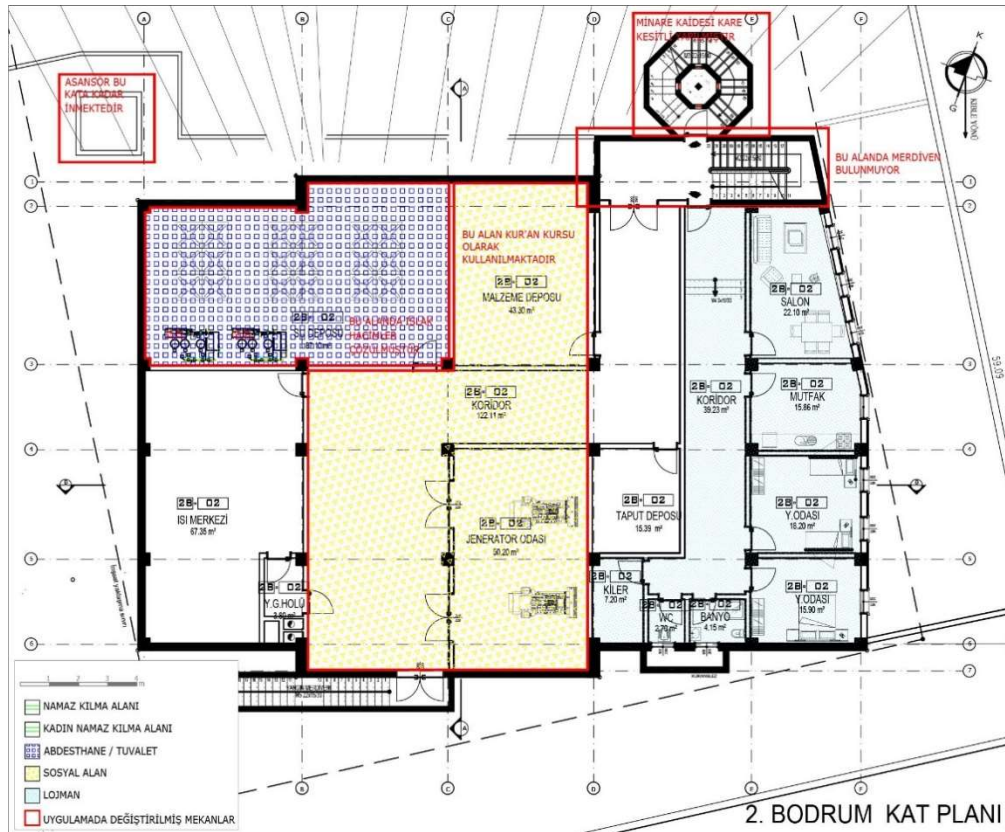
görevlisi tarafından belirtilmiştir. Camide sıcak su sistemi bulunmakla birlikte her zaman aktif olmadığı görülmüştür. Cami içinde ve dışında güvenlik kamerası bulunmaktadır.

Cami bakım ve ihtiyaçları ile cami derneği ilgilenmektedir. Cami haftalık, ıslak hacimler günlük olarak temizlenmektedir. Caminin kış aylarında ortalama gideri yaklaşık 2500 ₺, yaz aylarında 800₺ olup, düzenli bir geliri bulunmamaktadır, giderleri ve bakımları ile camiye yaptıran aile ilgilenmektedir.

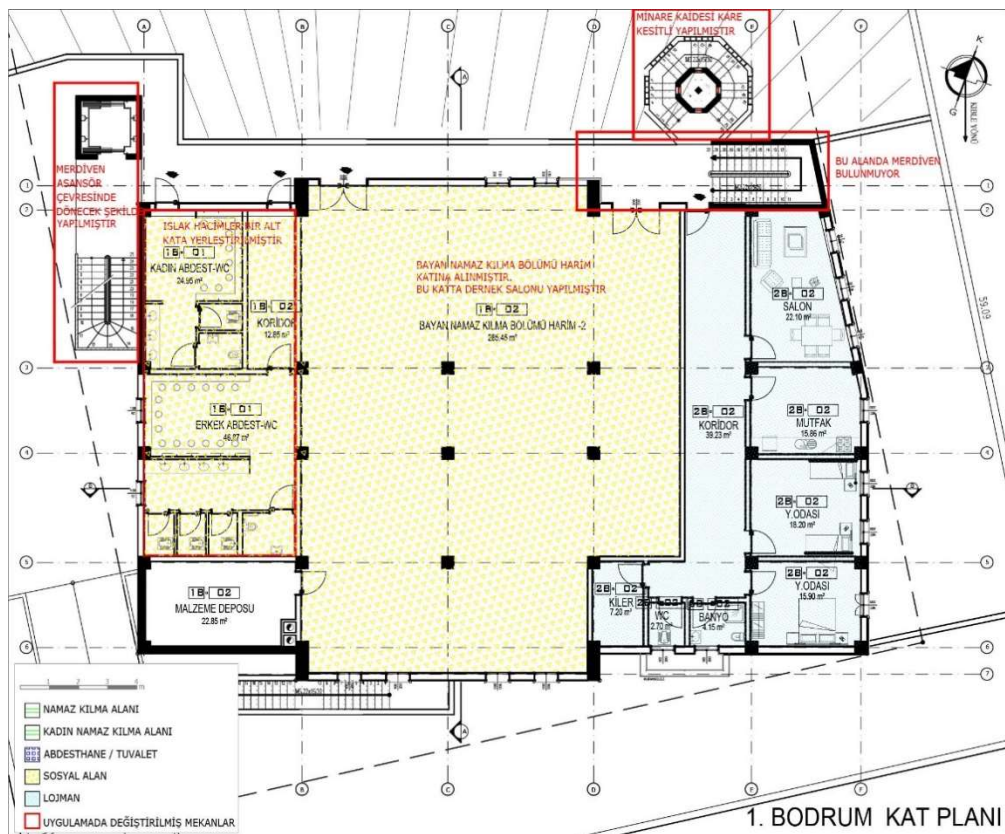
Caminin mimari projesi incelendiğinde proje ile uygulama arasında bazı değişiklikler yapıldığı gözlenmektedir. Projede minare kaidesi altıgen iken kare kesitli olarak inşa edilmiştir. Merdivenlerin yerinde ve şeklinde değişiklik yapıldığı, kadınlar bölümü 1. bodrum katta planlanmışken zemin kata alındığı yerine dernek salonu yapıldığı görülmüştür.

Çizelge 5.14. Mahmut Torun Camii künyesi

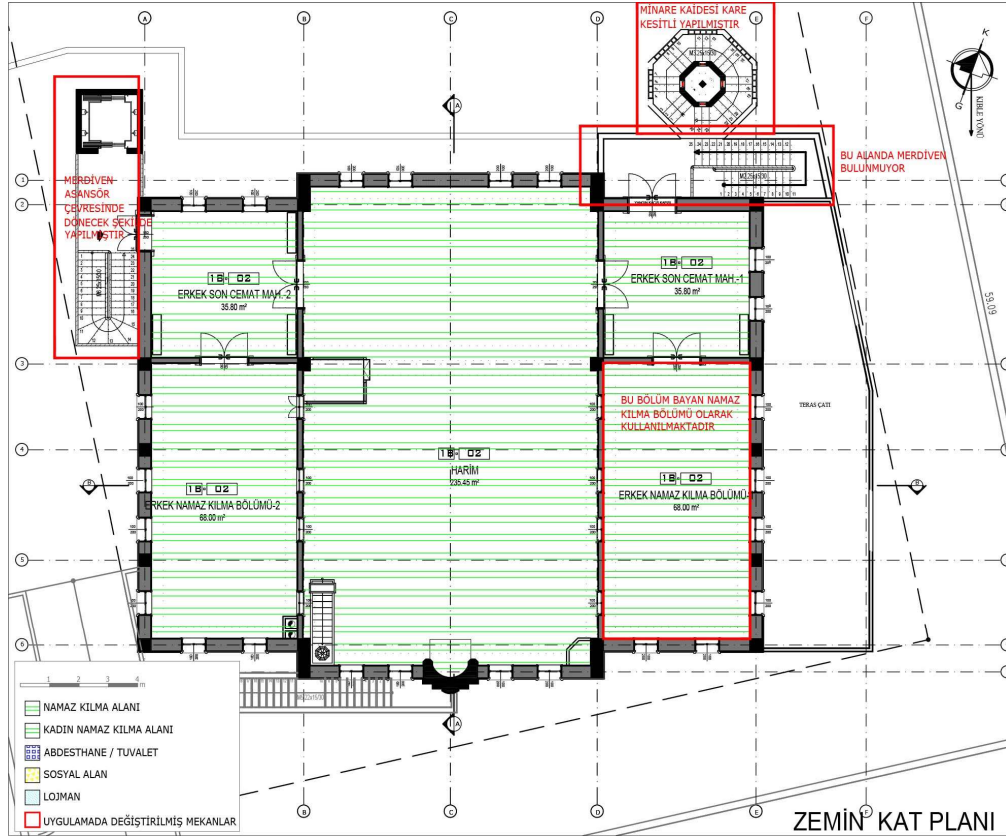
Cami adı	Mahmut Torun Camii
İbadete açılış tarihi	2017
Mimarı	Ercan TIRAŞ, Erol USTA
Yaptıranı (Banisi)	Torun Ailesi
Üst örtü sistemi ve kaplaması	Kubbe
Minare sayısı	1
M ²	Harim (Bay):339 m ² , Harim (Bayan):104m ² , TOPLAM:443m ²
Kişi/m ² (proje üzerinden hesaplanan)	443/0,66=671 kişi
Kapasitesi (beyan edilen)	600
Çıkış kapısı sayısı	2
Engelli erişimi olan mahaller	Zemin kat
Abdest yeri sayısı	Bay: 8, Bayan: -
Kişi/Abdest yeri	600/2=300 kişiye 1 abdest yeri düşmektedir.
Tuvalet sayısı	Bay: 8, Bayan: 2
Kişi/Tuvalet	671/10=67 kişiye 1 tuvalet düşmektedir.
Isıtma sistemi	Doğalgazlı yerden ısıtma
Soğutma sistemi	Soğutma sistemi bulunmamaktadır.
Gelir getiren unsurlar	Bağışlar
Aylık ortalama gelir	1000₺
Aylık ortalama gider	Kış:2500₺, yaz:800₺
Cami temizlenme sıklığı	Haftada 1
Abdesthane-tuvalet temizlenme sıklığı	Günlük
Temizlik kim tarafından yapılıyor	Dernek tarafından görevlendirilen personel

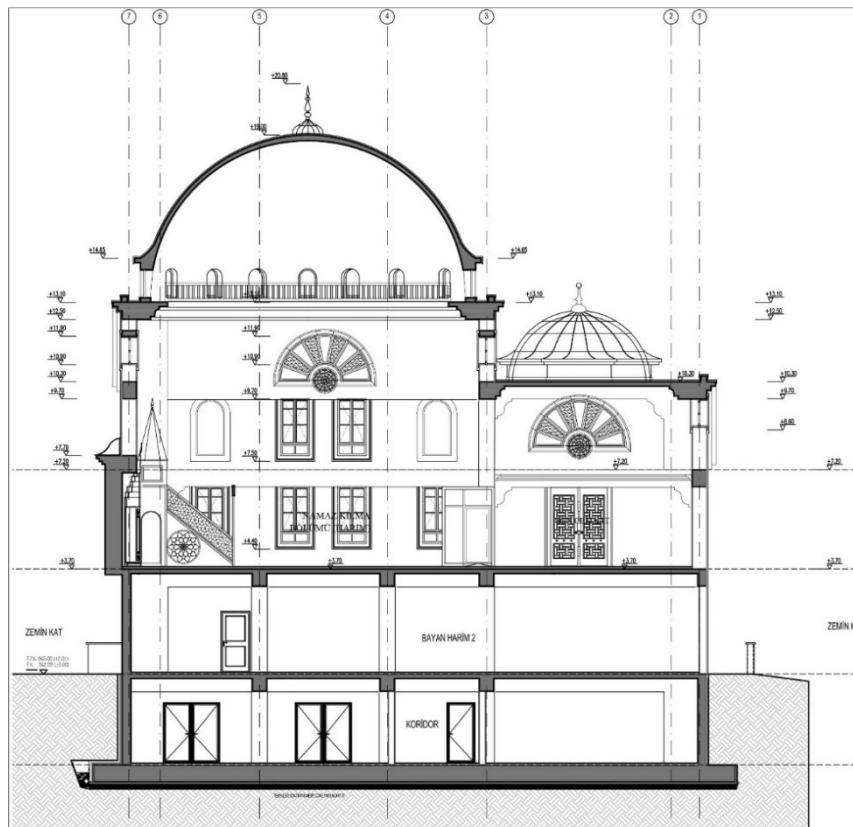
Şekil 5.31. Mahmut Torun Camii 2. bodrum kat planı

Şekil 5.32. Mahmut Torun Camii 1. bodrum kat planı

Şekil 5.33. Mahmut Torun Camii zemin kat planı

Şekil 5.34. Mahmut Torun Camii A-A kesiti

Mahmut Torun Camii kullanıcı görüşleri

Din görevlilerinden bir kişi, cemaatten sekiz kişi, cami derneğinden bir kişi ile görüşülerek cami deneyimlerini paylaşmaları istenmiştir. Görüşmeler Şubat-Mart 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Caminin yeni olması, gider, bakım ve eksikleri ile yaptırımların ilgilenmesinden dolayı kullanıcılar cami ile ilgili olumsuz görüş bildirmemiştir. Asansör bulunmakla birlikte arıza durumunda 1506. sokak tarafından gelen özellikle yaşlı cemaat yaklaşık üç kat çıkılıyor olmasının kendilerini zorladığını dile getirmiştir.

Çizelge 5.15. Mahmut Torun Camii katılımcı gruplarına göre yorumlar

Din Görevlileri (1 kişi)	•(+) Görevli odası ve lojman bulunması •(+) Cami banisinin cami bakım ve eksikleri ile ilgileniyor olması
Dernek Yöneticileri (1 kişi)	• Sorun bildirmemiştir
Cemaat (8 kişi)	•(-) Caminin tüm bölümlerinin temiz ve bakımlı olması •(-) Asansör çalışmadığı durumlarda arka taraftan girişin çok merdivenli olması
Proje Müellifi (1 kişi)	•(-) Uygulama sırasında projenin değiştirilmiş olması
Gözlemci/Yazar (1 kişi)	•(+) Aydınlık iç mekan

5.2.8 Safa Camii

Klasik Osmanlı üslubunda merkezi kubbeli olarak tasarlanmıştır. Yapının mimarı Mustafa ŞAHİN'dir. 2009 yılında dernek tarafından yapımına başlanan cami inşaatı 10 yıldır devam etmektedir. Caminin zemin katı kaba inşaat tamamlandıktan sonra ibadete açılmış, kadınlar için Kur'an kursu hizmete girmiştir.

Fakat bir yandan şantiye ortamının devam ediyor olması son derece niteliksiz ve tehlikeli bir ortam oluşturmuştur. Dernek yöneticileri ile 25/02/2019 tarihinde yapılan görüşmede caminin Ramazan ayına yetiştirmeyi hedeflediklerini belirtmiştir, fakat cemaat ve çevre sakinleri uzun yıllardadır bitmediğini bu Ramazan ayına yetişmesinin gerçekçi bir hedef olmadığı dile getirmişlerdir. 24/02/2019 tarihinde cami tekrar incelenmiş ve Ramazan ayı geçmesine rağmen tamamlanmadığı görülmüştür.

Cami 1. bodrum kat dışındaki katlara inşaat devam ettiğinden girilememiş, cami künyesine mimari projesi ile birlikte 1. bodrum kattaki namaz kılma bölümü fotoğrafı eklenmiştir.

a

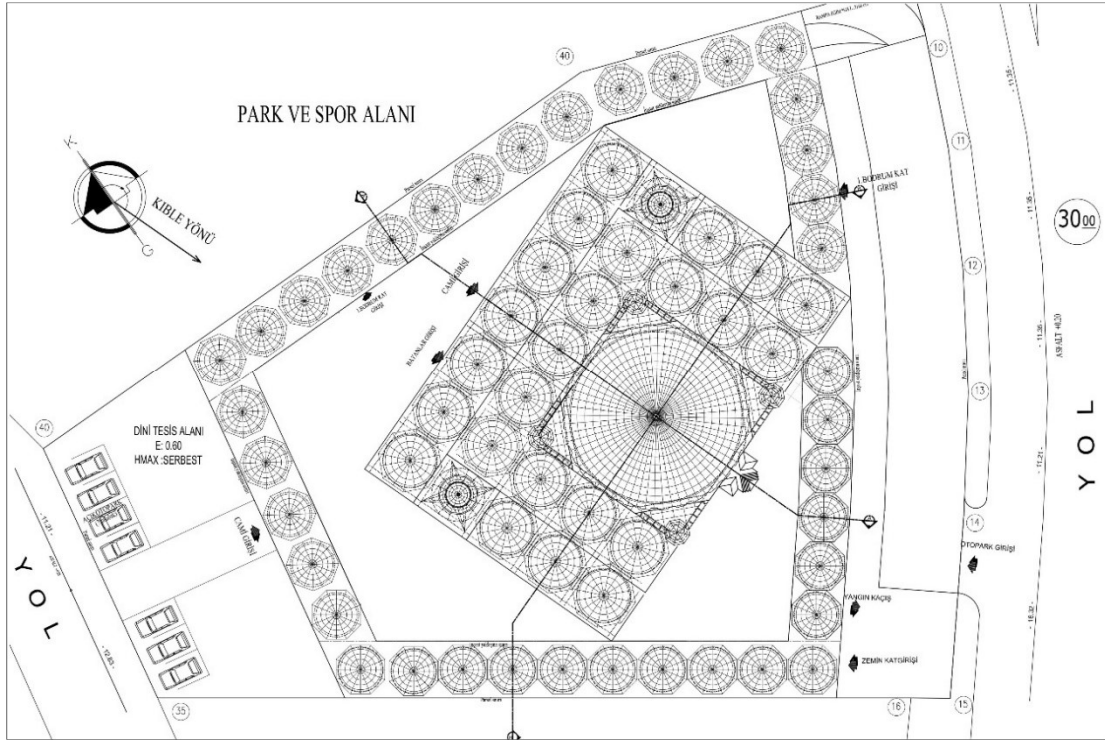
b

Resim 5.31. Safa Camii, a) 1. bodrum kat geçici ibadet alanı girişi, b) 1. bodrum kat geçici ibadet alanı

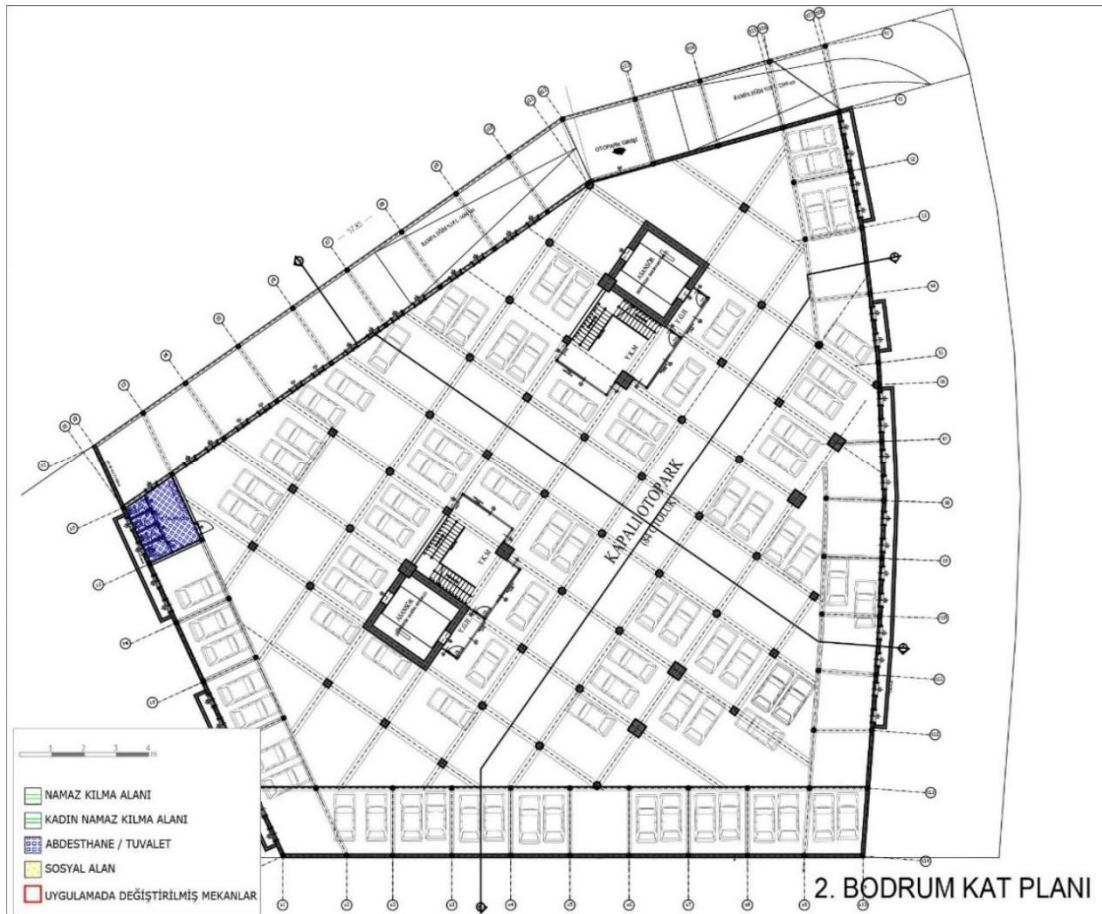
Safa Camii, kullanıma açılmış olsa da yapının bütünü tamamlanmadığından, hizmet veren bölümleri de geçici çözüm sunduğundan dolayı kullanıcı görüşleri alınmamış, çalışmanın değerlendirme kısmına dahil edilmemiştir.

Çizelge 5.16. Safa Camii künyesi

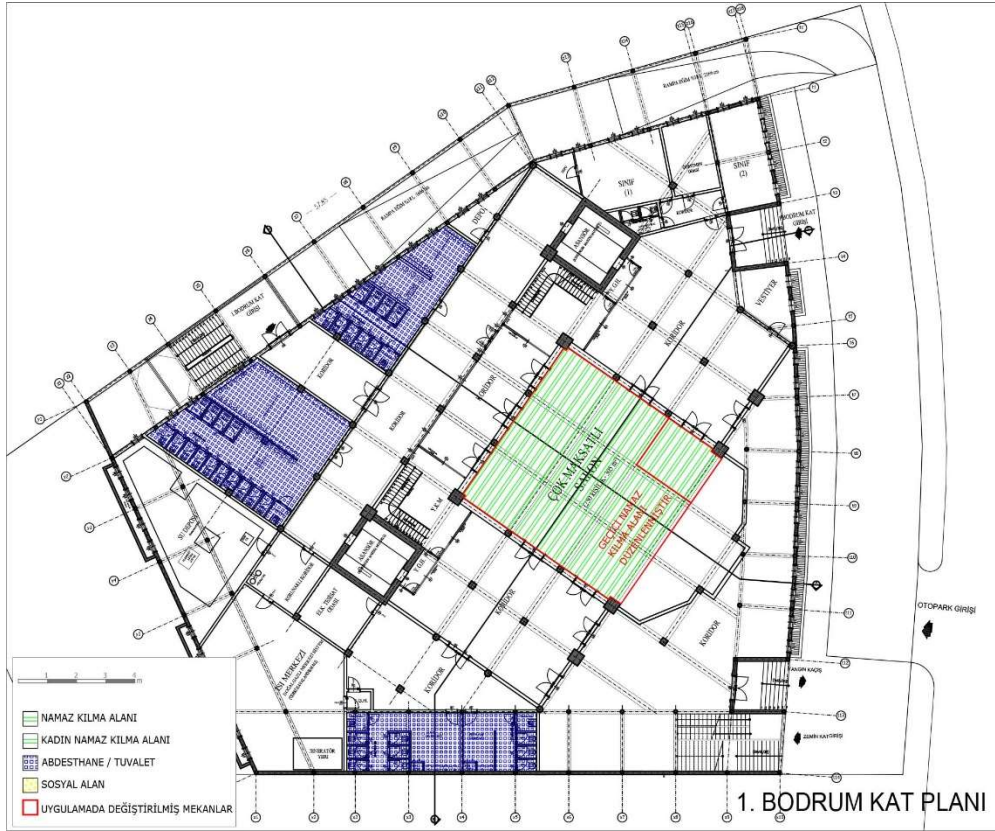
Cami adı	Safa Camii
İbadete açılış tarihi	Yapımı devam ediyor
Mimarı	Mustafa ŞAHİN
Yaptıranı (Banisi)	Cami derneği
Üst örtü sistemi ve kaplaması	Kubbe
Minare sayısı	2
M ²	Harim (Bay):490 m ² , Mahfil:260m ² , TOPLAM:750m ²
Kişi/m ² (proje üzerinden hesaplanan)	750/0,66=1135 kişi

Şekil 5.35. Safa Camii vaziyet planı

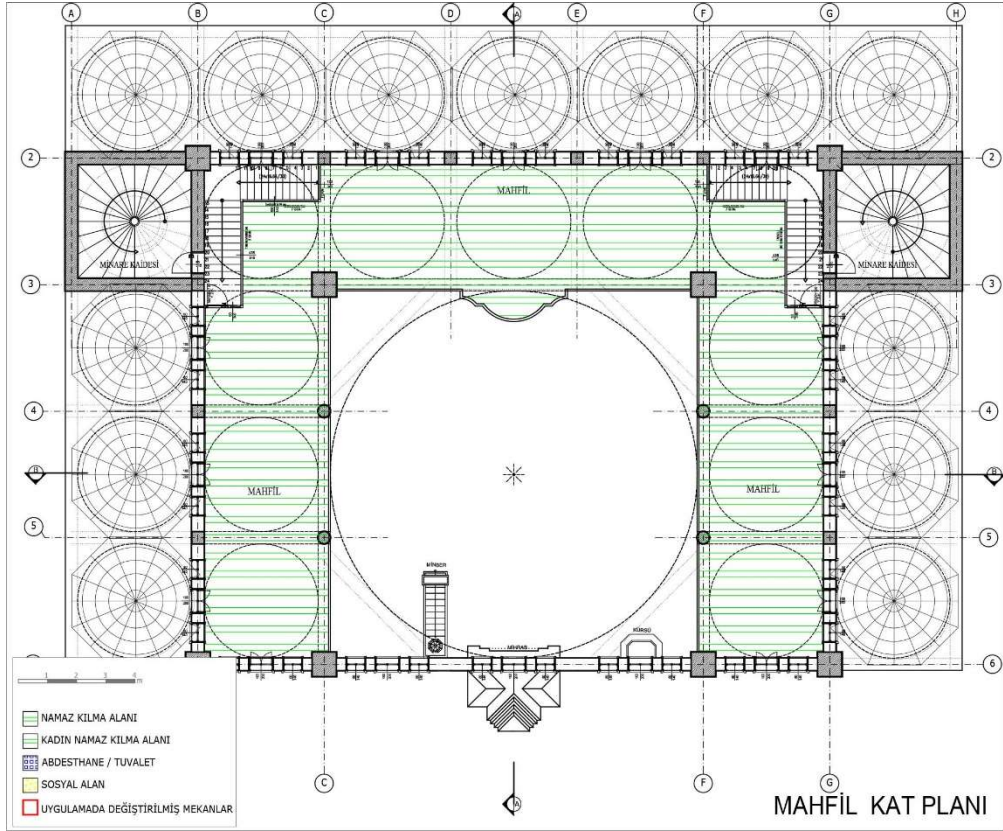
Şekil 5.36. Safa Camii 2. bodrum kat planı

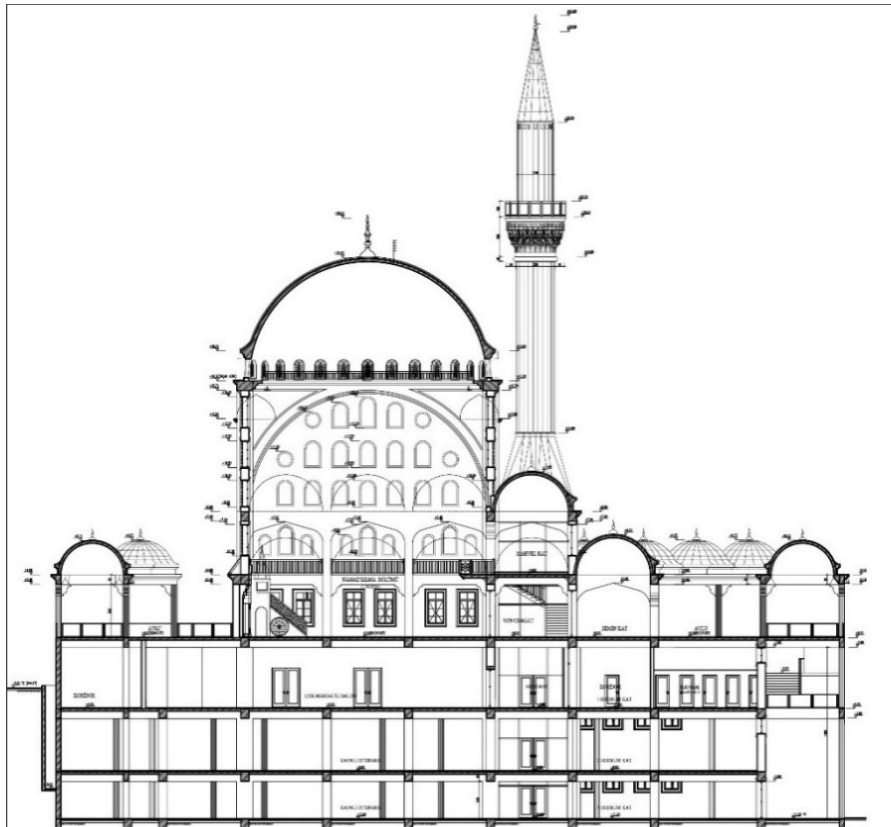
Şekil 5.37. Safa Camii 1. bodrum kat planı

Şekil 5.38. Safa Camii zemin kat planı

Şekil 5.39. Safa Camii mahfil kat planı

Şekil 5.40. Safa Camii A-A kesiti

6. DEĞERLENDİRME

Çalışmada Çukurambar, Kızılırmak ve İşçi Blokları mahallelerinde bulunan sekiz caminin her birine farklı zamanlarda ortalama yedi kez gidilerek yerinde incelenmiştir. İncelemelerde cemaat, dernek yöneticileri ve din görevlileri ile görüşülmüş, cami künyeleri oluşturulmuş ve fotoğraflanmıştır. Camilerin namaz kılma alanları ve kapasiteleri mimari projeleri üzerinden ölçülere, cemaat kapasiteleri ise hesaplanan alanlar üzerinden bir kişinin 0,66m² alan kaplayacağı (seccade boyu) esas alınarak hesaplanmıştır. Çizelge 6.1 camilerden elde edilen bazı bilgiler özetlenmiş, Çizelge 6.2’de camilerin toplam namaz kılınan alanları, kadınlara ayrılan namaz kılma alanları ile kapasiteleri verilmiş, Çizelge 6.3’te camilerin farklı namaz vakitlerinde yoğunluk verilmiş, Çizelge 6.4’te ise incelenen camilerin cephe ve iç mekan fotoğrafları toplu olarak verilmiştir. Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii’nde cephe ve iç mekanda diğer camilerden farklılaşmakla birlikte incelenen örneklerin benzerlikleri görülmektedir. Safa Camii’nde bodrum katlarda otopark ve sosyal alanlar konularak, Mahmut Torun Camii’nde görevli lojmanları ve sosyal alanların konulmasıyla arazi eğiminin de etkisiyle çok katlı bir görünüm (apartman-cami) olduğu görülmektedir.

Çizelge 6.1. İncelenen camilerin özet künyesi

	<u>Açılış Tarihi</u>	<u>Yaptıranı</u>	<u>Mimarı</u>	<u>Üst Örtü</u>	<u>Harim h_{max} (m)</u>	<u>Minare Sayısı</u>	<u>Çıkış kapısı sayısı</u>
1.Gülbüz Opşin Kızılırmak Camii	2016	Gülbüz OPŞİN	Ali Osman ÖZTÜRK	Kırma çatı	7 m	1	2
2.Firdevs Camii	2009	Gözüm İnşaat / Bedir İnşaat	Mustafa ŞAHİN	Kubbe	19.7 m	2	2
3.Sebahattin Yıldız Camii	2011	Yıldız Holding	Mustafa ŞAHİN	Kubbe	18.6 m	2	2
4.Zeynep Saleh Alp Camii	2012	Sıtkı ALP	Mustafa ŞAHİN	Kubbe, tonoz	15 m	1	2
5.Çukura. Mrk. Tuğba Altınok Camii	2009	Tuğba Altınok Ailesi	Mustafa ŞAHİN	Kubbe	14.2 m	1	2
6.İşçi Blokları Merkez Camii	1983	Cami Derneği	Bilinmiyor	Kubbe	~15 m	1	2
7.Mahmut Torun Camii	2017	Torun Ailesi	Ercan TIRAŞ, Erol USTA	Kubbe	15 m	1	2
8. Safa Camii	-	Cami Derneği	Mustafa ŞAHİN	Kubbe	15 m	2	4 (projede belirtilen)

Çizelge 6.2. İncelenen camilerin kapasite karşılaştırmaları (Proje üzerinden ölçülen kapasiteler esas alınmıştır-İşçi Blokları Merkez Camii hariç)

	<u>Namaz</u> <u>kılma</u> <u>alanı</u> <u>(m²)</u>	<u>Toplam</u> <u>Kapasite</u> <u>(Beyan</u> <u>edilen)</u>	<u>Toplam</u> <u>Kapasitesi</u> <u>(Hesaplana</u> <u>n)</u>	<u>Kadın</u> <u>Cemaat</u> <u>alanı (m²)</u>	<u>Kadın</u> <u>Cemaat Kp.</u> <u>(Hesaplanan)</u>	<u>Kadın</u> <u>cemaat %</u>
1.Gülbüz Opşin Kızılırmak Camii	1235	2500	1870	210	318	%17
2.Firdevs Camii	707	1600	1071	126	190	%17,74
3.Sebahattin Yıldız Camii	660	1000	1000	160	242	%24,2
4.Zeynep Saleh Alp Camii	605	600	917	230	348	%37,9
5.Çukura. Mrk. Tuğba Altınok Camii	445	750	675	170	200	%26,5
6.İşçi Blokları Merkez Camii	-	600	600	-	150	%25
7.Mahmut Torun Camii	443	600	671	104	157	%23,4
8.Safa Camii	750	-	1135	260	395	%34,8

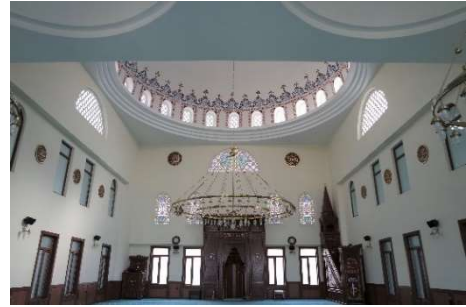
Çizelge 6.3. İncelenen camilerin farklı namazlarda cemaat yoğunlukları (Din görevlisi tarafından beyan edilen cemaat yoğunluklarına göre)

	<u>Toplam</u> <u>Kapasite</u> <u>(Hesaplanan)</u>	<u>Sabah</u>	<u>Öğle</u>	<u>İkindi</u>	<u>Akşam</u>	<u>Yatsı</u>	<u>Cuma</u>	<u>Teravih</u>
1.Gülbüz Opşin Kızılırmak Camii	1870	15-20 %1,06	50-60 %3,2	30-35 %1,87	15-20 %1,06	20-25 %1,33	Tam dolu %100+	150-200 %10,69
2.Firdevs Camii	1071	100 %9,33	150 %14	100 %9,33	100 %9,33	100 %9,33	Tam dolu %100+	500-600 %56,02
3.Sebahattin Yıldız Camii	1000	20-25 %2,5	100 %10	100 %10	100 %10	100 %10	Tam dolu %100	150-200 %20
4.Zeynep Saleh Alp Camii	917	30-40 %4,36	50-60 %6,54	50 %5,45	40 %4,36	50 %5,45	Tam dolu %100	250-300 %32,71
5.Çukura. Mrk. Tuğba Altınok Camii	675	20-25 %3,7	40-50 %7,4	35-40 %5,92	30-35 %5,18	25-30 %4,44	Tam dolu %100+	250-300 %44,44
6.İşçi Blokları Merkez Camii	600	20-25 %4,16	100-110 %18,33	30-40 %6,66	20-25 %4,17	50-60 %10	Tam dolu %100+	100-150 %25
7.Mahmut Torun Camii	671	20 %2,98	25-30 %4,47	20-25 %3,72	20-25 %3,72	20-25 %3,72	Tam dolu %100	150-200 %29,8

Çizelge 6.4. İncelenen camilerin dış cephe ve harim fotoğrafları

	Dış Cephe	Harim
1.Gülbüz Opşin Kızılırmak Camii		
2.Firdevs Camii		
3.Sebahattin Yıldız Camii		
4.Zeynep Saleh Alp Camii		
5.Çukura. Mrk. Tuğba Altınok Camii		

Çizelge 6.5. İncelenen camilerin dış cephe ve harim fotoğrafları – devamı

	Dış Cephe	Harim
6.İşçi Blokları Merkez Camii		
7.Mahmut Torun Camii		

Çalışmada din görevlileri, cemaat, dernek yöneticileri, yapıların mimarları gibi farklı profillerden kullanıcıların görüşleri alınmaya çalışılmıştır. Cemaatin büyük bölümü görüş bildirmeye yanaşmamış, ya da herhangi bir sorun yaşamadığını belirtmiştir. Çalışmaya katkı sağlayabilecek, az sayıda kullanıcıyla görüşmeler yapılmıştır. İncelenen camilerde aşağıda sıralanan kullanıcı profili, mimari tasarım, sosyal birimler, teknik donanım ve yapım-bakım-işletme başlıkları altında ortak olan bazı tespit ve değerlendirmeler yapılmıştır;

Kullanıcı profili

- Cami derneği yöneticileri camiye devam eden ve cemaat tarafından tanınan, genellikle cami yapımında da emek harcamış olan orta yaşlı ve üstü (40-60 yaş aralığı) yaş grubundan kimselerden oluşmaktadır.
- Vakit namazlarına devam eden cemaat genellikle cami civarında ikamet eden emekli insanlardır. Düzenli devam etmese de civarda bulunan işyerlerinde çalışan, ticari alanın yoğun olduğu çarşı gibi yerlerde de esnaf ile alışverişe gelen bay ve bayan cemaatin vakit namazlarına katıldığı gözlenmiştir.
- Kadın cemaat, vakit namazlarında cemaatle ya da vakit aralarında ortalama bir sayıda olmasa da gelmektedir. Camilerde teravih namazları dışında kadın kullanıcı sayısı son derece azdır. Toplumsal olarak kadınların vakit namazlarında camide cemaatle kılmak

alışkanlığı olmadığı gözlenmiştir. Cuma namazlarında genellikle cami kapasitesi erkek cemaati ancak karşıladığı için kadın cemaat varsa Kur'an kursuna yönlendirilmekte ya da camiye alınmamaktadır. Bu durumun camileri erkek egemen mekanlara dönüştürdüğü görülmüştür.

Mimari tasarım

- Katılımcılar genellikle değerlendirdikleri camileri mimari olarak güzel ve huzur verici bulduklarını belirtmiştir. Gürbüz Opşin Camii incelenen diğer camilere göre modern olarak değerlendirilmekle birlikte diğerleri gibi huzur verici bulunmuştur. Kubbesinin olmaması modern bir üslupla ya da Selçuklu tarzında tasarlanmış olarak algılanmakla birlikte minaresinin klasik formda olmasının cemaatin kendini camiye yakın hissetmesinde etkili olduğu gözlenmiştir. Cemaatten ve din görevlilerinden mimari biçim olarak daha farklı ya da modern bir cami isteği gelmemiştir.
- Bir caminin güzel olarak değerlendirilmesinde ve kullanıcı sayısının fazla olmasında, caminin mimari özellikleri kadar din görevlilerinin mesleki olarak yeterli olması, cemaatin beklentilerini karşılamasının temizlik ve bakımların düzenli yapılıyor olmasının etkili olduğu gözlenmiştir.
- Ayakkabı giyip çıkarmak için yeterli alan ve oturma elemanı olmamasının sorun olduğu, özellikle Cuma namazlarında yaşlı ve kadın cemaatin sıkıntı yaşadığı görülmektedir.
- Kadınlar için ayrılmış ıslak hacimler sayıca yetersiz olmamakla birlikte fiziki olarak erkeklere ayrılan ıslak hacimlere göre daha bakımsız olduğu gözlenmiştir. Bu durumun oluşmasında kadın cemaatin az olması ve ıslak hacimlerin de az kullanılmasından dolayı temizlik kontrollerinin erkek ıslak hacimleri kadar sık yapılmaması ve temizlik görevlilerinin erkek olmasından dolayı kadın ıslak hacimlerine girişlerinin bazen aksıyor olmasından kaynaklanmaktadır.
- Caminin ana mekanına ulaşsa bile kadınlar bölümüne ve abdesthane tuvalet mekanlarına engelli erişimi genellikle bulunmamaktadır. Engelli tuvaletlerinin genellikle depo olarak kullanıldığı gözlenmiştir.
- Engelli erişiminin ve engelli kişilere uygun mekanların tasarlanmamasının nedeni olarak kullanıcılar engelli cemaatin nadiren gelmesi ve yanında refakat eden bir kimsenin olmasından dolayı gerek olmadığını belirtmiş, boş yere masraf etmek olarak değerlendirdikleri görülmüştür.

- Abdesthane ve tuvaletlerin yerleşiminde fıkhi konular olan tuvaletin kible yönünde olmaması ve harim alanının altında tuvalet bulunmaması ölçütlerinin her camide dikkate alınmadığı gözlenmiştir.
- Yaşlılar için sabit oturma elemanı yapılmış olsa bile cemaat içinde yer almak istemelerinden dolayı plastik tabure ve sandalyeler her camide bulunmaktadır, camilerin tam dolu olmadığı durumlarda cemaatle kılınan namazlarda sabit oturma elemanlarının kullanılmadığı gözlenmiştir.
- Din görevlileri ve kullanıcılar camilerin çıkış kapı sayı ve büyüklüğünün yeterli olduğu belirtmişlerdir. Fakat uluslararası yönetmeliklerde toplanma amaçlı binalarda tahliye süresinin 2,5 dakika olması, camilerde ise bu sürenin aşıldığı, çıkışlarda ayakkabı giymek için de yığılma olmasından kaynaklı toplanma amaçlı binalardan daha da uzun sürede tahliye edildiği gözlenmiştir. Bu anlamda gözlemler Topraklı ve Sedihemaiti'nin (2018) sonuçları ile benzerlik göstermektedir.
- İncelenen camilerin 5/8 (%37,5)'inde cami ile birlikte planlanmış din görevlisi odası bulunmaktadır. Diğer camilerde sonradan caminin bir kısmı cam bölme ile din görevlisi odası olarak bölünmüştür. Mevcut din görevlisi odaları genellikle iki din görevlisine çalışma imkanı sağlayacak büyüklükte değildir.
- Din görevlileri için lojman ihtiyacı, eğer cami projesi yapılırken planlanmamış ise büyük bir sorun oluşturduğu görülmektedir. Ankara'da emlak fiyatlarının en yüksek olduğu semtlerden olan Çukurambar'da din görevlilerinin civardan ev kiralayamadıkları, dernek vasıtasıyla toplanan bağışlarla lojman kiralınmasının da cemaat tarafından her zaman hoşgörü ile karşılanmadığı gözlenmiştir. Cami yanında ya da çevresinde yapılan lojmanların da küçük ya da bakımsız olmasından dolayı her zaman tercih edilmemektedir.
- İncelenen sekiz camiden beşinin (Firdevs Camii, Sebahattin Yıldız Camii, Zeynep Saleh Alp Camii, Çukurambar Merkez Tuğba Altınok Camii, Safa Camii) mimari projesi Şahin Mimarlık ofisi tarafından, Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii A Tasarım Mimarlık ve Mahmut Torun Camii Renktaş Mimarlık tarafından hazırlanmıştır. İşçi Blokları Merkez Camii'nin mimari projesi bulunmamaktadır.
- İncelenen cami projelerinin %62,5'inin aynı mimarlık ofisi (Şahin Mimarlık) tarafından hazırlanması dikkat çekicidir. Proje müellifi Mustafa Şahin ile görüşülmüş, şirketlerinin ağırlıklı olarak cami projesi hazırladığını, yurt içi ve yurt dışında çok cami projesi olduğunu, çalışma kapsamında incelenen projelerin de yaptıran kişi ya da derneklerin müftülöklere ve daha önceden cami projesi hazırladığı derneklere danışması sonucunda

kendisine yönlendirdiğini belirtmiştir. Diğer camilerin projesini hazırlayan mimarlık ofisleri incelendiğinde yapılan işleri içinde cami projelerinin ciddi bir yer kaplamadığı, nadiren cami projesi hazırladıkları görülmüştür. Birçok mimarlık ofisi cami tasarım işine hiç girmezken, ağırlıklı olarak cami tasarlayan, yoğunlaştığı alan bu olan az sayıda mimarlık ofisi olduğu bilinmektedir. Yoğun olarak cami üzerine iş yapan mimarlık ofisleri de genellikle klasik üslupta projeler hazırlamaktadır. Bunun nedeni daha önce de bahsedildiği gibi talebin bu yönde olması ve klasik camilerde kullanılan detayların çağdaş yapılardan farklı ve bazen de daha karmaşık olmasından dolayı daha önceden hazırlanan detayların pek çok projede kullanılmasının zaman ve maliyet tasarrufu sağlıyor olmasından kaynaklanmasıdır. Özellikle klasik tipteki cami projelerinde herhangi bir projeden farklı, özelleşmiş detay ve yapı elemanları kullanılıyor olması bu imalatların üretimini yapan firmaları bir araya getiren fuar ihtiyacı doğurmuş olmalı ki cami sektöründe iş yapan firmaları, mimarları, müteahhitleri ve dernekleri yılda en az bir kez buluşturan cami yapı ekipmanları fuarı düzenlenmektedir.

- Camilerin projeleri incelendiğinde Gürbüz Opşin Kızılırmak Camii dışındaki camilerde uygulama sırasında ciddi değişiklikler yapıldığı görülmüştür. En çok değişiklik bodrum katlarda yapılmış, projede ön görülen işlevler değiştirilmiştir. Yapılan değişikliklerle daha fazla cemaat alacak düzenlemelerin en sık yapılan değişiklik olduğu söylenebilir. Cemaat sayısının projede ön görülen sayının üzerine çıkması da kişi başına düşen abdest yeri ve tuvalet sayısını düşürürken, ayakkabılık sayısının yetersiz kalmasına ve acil durumlarda tahliyenin daha da uzun sürede olması gibi pek çok probleme neden olmaktadır. Ayrıca proje aşamasında düşünülmeyen ya da izin alınamadığı için projede gösterilmeyen ticari birimlerin uygulama sırasında eklendiği görülmüştür.

Sosyal birimler

- Camilerde en çok görülen sosyal birim kadınlara yönelik Kur'an kurslarıdır. İncelenen iki camide 4-6 yaş çocuk yuvası bulunmaktadır.
- Kütüphane, sohbet odası gibi birimler bazı camilerde yer alsa da faal şekilde kullanılmadığı görülmüştür. Bunun sebebi olarak Oral'ın (1993) bahsettiği gibi uzun süre çok işlevli olarak varlığını sürdüren camilerin cumhuriyet döneminde tek işlevli bir eleman olarak varlığını sürdürmesinden kaynaklı olabileceği düşünülmektedir. Geleneksel olarak varlığını sürdürmekle birlikte pratikte önemini yitirmiş ya da bu işlevler de bağımsız birimlere dönüşmüştür.

- Camilerde namaz dışında dini ve sosyal etkinlikler son derece kısıtlıdır ve yapılan etkinliklere katılım genellikle çok yüksek değildir. Bunun nedeni olarak din görevlileri cemaatin bu tür etkinlikler için istekli olmadığını belirtmiştir.

Teknik donanım

- Camilerde su giderleri belediyeler tarafından, aydınlatma giderleri DİB'ye camiler için ayrılan bütçe ile devlet tarafından, diğer elektrik giderleri ve ısıtma gideri cami dernekleri tarafından karşılanmaktadır. Suyun belediyeler tarafından karşılanıyor olmasından dolayı su sayıcı bulunmamaktadır. Ücreti ödenmiyor olsa da kayıt altına alınması için su sayacı bulundurulmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Elektrik için aydınlatma ve diğer tesisatın bağlı olduğu iki ayrı sayaç bulunmaktadır.
- İncelenen camilerde ısıtma sistemi olarak doğalgazlı yerden ısıtma sistemi kullanılmaktadır. Kullanıcılar genellikle camilerin kışın yeterince ısıtılamadığını, dernek yöneticileri ısıtma giderlerinin yüksek olmasından dolayı her zaman en iyi şekilde ısıtamadıklarını belirtmişlerdir. Camilerin kubbeli olması da (Gülbüz Opşin Kızılırmak Camii hariç) hacmi artırdığından kubbesiz bir yapıya göre daha fazla ısıtılma ihtiyacı oluşturmaktadır. Bazı camilerde vakit namazlarında küçük bir bölüm ısıtılsa da Cuma namazı gibi caminin tamamının ısıtıldığı vakitlerde sürekli ısıtılmıyor olmasından dolayı yeterince ısınmamaktadır.
- Gülbüz Opşin Kızılırmak Camii'nde merkezi klima sistemi bulunurken diğer camilerde projeye entegre edilmiş soğutma sistemi bulunmamakta, soğutma iç mekana yerleştirilen salon tipi klimalarla sağlanmaktadır. Mahmut Torun Camii'nde soğutma sistemine ihtiyaç duyulmadığı için bulunmadığı belirtilmiştir.
- Camilerin namaz kılma alanlarında havalandırma genellikle yeterli görülürken ıslak hacimlerde ve ayakkabılık bölümlerinin yeterince havalandırılmadığı görülmüştür.
- Abdesthanelerde sıcak su tesisatı bulunsu bile çoğunlukla sadece Cuma namazı için açıldığı ve genellikle cemaatin istifade etmediği görülmektedir.

Yapım – bakım – işletme

- İncelenen bölgede cami ihtiyacının büyük ölçüde bir bani tarafından yaptırılan camilerle karşılandığı görülmüştür. Banilerin bir kısmı caminin varlığını optimum şekilde

sürdürebilmesi için halen yaptırdıkları camiye sık sık ziyaret ettiği, eksikleri ve ihtiyaçları ile ilgilendiği ve cemaati de camiye sahiplenmeye, yaşatmaya teşvik ettiği gözlenmiştir.

- Cami dernekleri ile cami görevlileri arasında zaman zaman hiyerarşi yarışı olduğu gözlenmiştir. Dernek yöneticileri cami ihtiyaçları ve bakım giderlerinin karşılanmasında müftülüklerin kendilerine yardımcı olmadığını, camide düzeni ve bakımı kendilerinin sağladığını belirtmektedir.
- Din görevlileri ise camiler kamuya ait iken zamanla bazı dernek yöneticilerinin kendilerini caminin sahibi olarak gördüğünü ve cami ile ilgili her konuya müdahil olmak istediklerini hatta kimi dernek yöneticilerinin vaazların içeriğine kadar kendilerinin belirlemek istediklerini belirtmektedir. Her camide olmasa da dernek ile din görevlileri arasında bu tür anlaşmazlıklar sık yaşandığı pek çok kullanıcı tarafından dile getirilmiştir. Bazı camilerde temizlik ve bakım konularının gerektiği gibi yapılamaması, yeterli bağış toplanamamasının nedeni olarak da bu gerilen ortamdan kaynaklı güvensizlik olması muhtemeldir.
- Camilerde en kalabalık cemaatin geldiği Cuma namazları öncesi ve sonrasında yardım toplanmaktadır. DİB talimatı ile camilerde ayda bir sefer toplanan yardım, camiye ayrılma izni bulunmakta diğer haftalarda genellikle müftülüklerce belirlenen cami ve Kur'an kursları inşaatları için yardım toplanabilmektedir. İncelenen mahallelerde gelir seviyesinin yüksek olmasından dolayı, cami gelirinin yetersiz kaldığı durumda cemaatten bir kimse genellikle gönüllü olarak karşılamaktadır. Ancak yapılan harcamalara ve derneğe güven konusunda şüphe duyulduğunda kişilerin hayır yapmak için başka seçenekler bulduğu gözlenmiştir. Safa Camii'nin uzun süredir tamamlanamamasının nedeni de cami derneğine karşı bir şekilde oluşan güvensizlik olduğu anlaşılmıştır.
- Belediyeler ve İŞKUR-Toplum Yararına Çalışma Programı tarafından (incelenen camilerde İŞKUR tarafından temizlik yapılmamakla birlikte pek çok camide uygulanmaktadır) zaman zaman camilere ücretsiz temizlik hizmeti vermektedir. Fakat dernek yöneticileri belediye ekiplerince yapılan temizliğin düzenli aralıklarla olmayıp, yüzeysel olarak yapıldığını ve yalnızca cami içini (harim alanını) kapsadığını belirtmişlerdir. İşçi Blokları Merkez Camii dışındaki camilerde sabit ya da düzenli aralıklarla gelen temizlik görevlisi bulundurulmaktadır. Daha önce yapılan çalışmalarda da (Yıldız ve Topraklı, 2018) camilerde bakım ve yönetim konularında benzer sorunlar olduğu bazı camilerde temizlik işini çoğunlukla din görevlilerinin üstlendiği görülmüştür.

Çizelge 6.5’te farklı kullanıcı gruplarının gözünden camilerde görülen eksik ve yetersizlikler verilmiştir.

Çizelge 6.6. Katılımcı gruplarına göre camilerde görülen genel eksikler

<u>Katılımcı Grubu</u>	<u>Görüşleri</u>
Din Görevlileri	- Lojman eksikliği, - Din görevlisi odası eksikliği, - Dernek yönetimleri ile uyumsuzluklar,
Dernek Yöneticileri	- Maddi kaynakların yetersiz ve düzensiz oluşu, - Bağış toplanmasında müftülüklerce belirlenen kısıtlamalar, - Isıtma giderlerinin yüksek maliyet getirmesi,
Cemaat	- Çok basamaklı cami girişleri, - Isınma problemleri - Tuvalet ve abdesthanelerde malzeme eksiklikleri, - Cuma namazlarında avluya taşan cemaat için özellikle yağışlı havalarda gerekli düzenin sağlanamaması,
Ortak Sorunlar	- Isıtma-soğutma-iklimlendirme problemleri, - Ayakkabılık sayısının yetersizliği, - Ayakkabılık bölümlerinin yeterli havalandırılmaması, - Sürekli bağış toplanıyor olması,
Proje Müellifi Görüşleri	- Uygulamada sırasında herhangi bir denetim olmaması neticesinde mimari projeye ile uygulamanın uyumsuz olması, - Proje yaptıran kişi ya da derneklerin zihinlerinde belli bir cami isteği ile gelip, yenilik ve önerilere kapalı olmaları, - Proje bedellerinin düşük tutulması ya da ‘hayır’ olarak yaptırılmak istenmesi,
Gözlemcinin Görüşleri	- Karanlık iç mekanlar, - Mimari projeye ile entegre olamamış iç mekan süslemeleri, - Engelli erişiminin kısıtlı olması, - Kadınlara ayrılmış mekanların yetersiz ve niteliksiz olması, - Özellikle mahfil katının çocuklar için güvensiz olması, - Kolay tahliye edilememe sorunu, - Atıl binalar olması.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Müslüman toplumlar için önemli yapılardan olan camiler, geçmişten günümüze biçim ve işlevlerinde çeşitli değişiklikler olmuştur. Bugün ibadet etmek için mekan oluşturma işlevi ağırlıklı kullanılarak varlığını sürdürmektedir. Biçimsel olarak zaman zaman yeni formlar denenmekle birlikte klasik Osmanlı tipi camilerin en çok beğenilen ve talep edilen form olduğu bilinmektedir.

Yapılan çalışma ile seçilen camiler İskan Sürecinde Değerlendirme süreç modellerinden Gösterici İSD süreç modeli kapsamında araştırılmıştır. Kullanılmakta olan camilerin yeterlilikleri ve kullanıcıların değerlendirmeleri incelenmiş, benzer ve farklı sorunlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda Mevlana, Dumlupınar ve 1071 Malazgirt bulvarları arasında kalan bölgedeki camiler, yapım tarihleri, büyüklükleri ve mimari üslupları benzer olduğundan araştırma için uygun bulunmuştur. Seçilen örneklerde din görevlisi, dernek yöneticisi, cemaat ve projelerin müelliflerine ulaşılmaya çalışılmış, hizmet aldıkları / hizmet verdikleri / tasarladıkları yapı ile ilgili gözlem ve değerlendirmeleri alınmıştır. Her yapı için kullanıcı yorumlarının yanı sıra mimari proje ve fotoğraflarla mevcut durum belgelenmeye çalışılmıştır.

Camilerin gün içinde vakit namazları dışında genellikle boş kalırken Cuma namazlarında kapasitelerinin yetersiz kaldığı görülmüştür. Gün içinde yoğun kullanılmıyorken dahi tüm gün boyunca ısıtılıp soğutulduğu dolayısıyla giderlerin boş yere arttığı gözlenmiştir. Bu durumun önlemek adına sabit sınırları olan mekanlar yerine esnek mekan çözümleri denemelerinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Cuma namazları dışında atıl yapılar olduğu gözlenen camiler için Cansever'in (1997) bahsettiği 'kale cami' yapma isteğinin halen devam ettiğini söylemek mümkündür. Camilerin varlığı ve şehir içinde görünürlüğü yaptırımlar ve halk tarafından istenirken, bu isteğin altını dolduracak fonksiyonlar yüklenmediği görülmüştür.

Din görevlileri açısından eksikliği en çok vurgulanan birim lojmandır. İncelenen büyüklükteki camilerde iki din görevlisi bulunmaktadır. Din görevlileri mümkünse cami avlusunda, değilse camiye yakın bir yerden ortalama bir ailenin yaşayabileceği büyüklük ve nitelikte iki lojman planlanmasının gerekliliğini vurgulamışlardır. Ancak lojmanın cami

avlusunda bulunması din görevlileri tarafından olumlu karşılanıyor olsa da ailelerin toplumdan izole şekilde kent içinde bağımsız bir konutta, cami müstemilatında yaşıyor olmasının sosyolojik ve psikolojik etkileri üzerinde çalışılması gereken konulardır.

Din görevlisi odası bulunmayan camileri din görevlileri olumsuz olarak değerlendirmiştir. Namaz vakitleri aralarında dinlenmek ve cemaatle görüşme yapabilmek için gerekli olmakla birlikte din görevlisinin camide daha çok vakit geçirmesine belki de camilerin daha aktif kullanılabilen yapılar olmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Camilerin namaz kılmak dışında dini dersler ve sohbetler ile az sayıda sosyal etkinlik düzenlenmekte olduğu görülmüştür. Din görevlileri namaz dışında dini ya da sosyal etkinlikler yapılsa da katılımın düşük olduğunu belirtmişlerdir. Camilere eklenecek birimlerde bu durum göz önüne alınmalıdır.

Tuvalet ve abdesthaneler namaza hazırlık bölümleridir. Erkek tuvalet ve abdesthaneleri bayan ve engellilere ayrılmış bölümlere göre nispeten nitelikli ve yeterlidir. Kadın ve engelli cemaat sayısının az olmasından dolayı bu şekilde olsa da bu bireylerin de her zaman camiye gelebileceği düşünülmeli ve imkan sağlanmalıdır. Engelli bir bireyin abdest alması için gerekli düzenlemelerin yapılmamış olup, engelli tuvaleti olarak belirlenen tuvaletlerinde kilitli tutulduğu ya da genellikle engelli kullanımına uygun olmadığı gözlenmiştir.

‘Temizlik imanın yarısıdır’ anlayışı benimseyen bir dinin dini yapıları için temizlik son derece önemli bir konudur. Temizlik ve bakım hizmetlerinin zaman zaman belediye ve çeşitli kurumlar tarafından yapılıyor olsa da en azından her gün kullanılan mahallerde günlük temizlik kontrolü yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. İncelenen camilerde temizliğin cemaatin talebi ve derneklerin inisiyatifinde olduğu görülmüştür.

Çalışma sonucunda yaklaşık 600 kişilik bir mahalle camisinin yalnızca toplanan bağışlarla işletilemeyeceği görülmektedir. Camileri en iyi şekilde işletilebilmesi, açıldıktan sonraki düzenini uzun yıllar sürdürebilmesi için düzenli gelirin olması kaçınılmaz bir gerekliliktir. Cami Planlama ve Tasarımı Projesinde de ele alınan bu konu proje tamamlandıktan sonra gerekli çözüm önerileri ile hayata geçirilmesi beklenmektedir.

Mevcut camiler incelenerek artı ve eksi yönleri analiz edildiğinde mimari olarak çok iyi planlanmış olsa bile iyi yönetilemeyen/işletilemeyen camilerde zamanla değişik sorunların olduğu gözlenmiştir. Camilerle ilgili planlama eksikleri düşünülürken sürdürülebilir bir işletme modeli de oluşturulması gerektiği düşünülmektedir. Camiler planlanırken kime hizmet edeceği giderlerin kim tarafından karşılanacağı göz önüne alınarak tasarım yapılması, caminin uzun süre iyi hizmet verebilmesi için önemlidir. Camilerde en önemli gider kalemleri elektrik ve yakıt masrafları olduğu görülmüştür. İncelenen camilerin klasik kubbeli tipte olması hacmi artırdığından ısıtma ve soğutma giderleri de yüksek maliyetli olmaktadır.

Camilerin ruhsat ve mülkiyet sorunları ile ilgili sorunun İşçi Blokları Merkez Camii'ne mahsus olmayıp, yapılan araştırmalar ve gözlemler sonucunda Türkiye'de pek çok camide cami mülkiyeti ve dernek giderleri ile ilgili benzer sorunların yaşandığı görülmüştür.

Çalışmada klasik Osmanlı tipinde cami isteğinin biçimsel ve algısal istekler dışında fonksiyonel olarak avantajları olduğu gözlenmemiştir. Camileri hızlı inşa etme isteği ve fonksiyonlar üzerine biçim kadar düşünülüyor oluşunun da bu durum üzerine etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

Cami konusunda biçimsel, imgesel, teknik (akustik, termal konfor, taşıyıcı sistem) ve işletmeye yönelik olarak daha önce çok sayıda çalışma yapıldığı literatür özetinde de verilmiştir. Bu çalışma ile cami fonksiyonları ve işletme konularında incelemelerde bulunulup, saptamalar yapılmıştır. Cami konusunda çok sayıda çalışma yapılmış olmakla birlikte hala incelenmesi gereken noktalar bulunmaktadır. Esnek mekan çözümleri üretilerek camiler daha fonksiyonel hale getirildiğinde, işletme gelir ve giderlerinin de daha verimli hale geleceği düşünülmektedir. Islak hacimlerin özellikle kadınlar ve engelliler için de daha ergonomik olmasına çözüm aranması, cami lojmanları için uygun çözümler geliştirilmesi ve yukarıda bahsedildiği üzere psikolojik etkilerinin araştırılması camilerde incelenmeyi bekleyen konular olarak sayılabilir. Camilerin işletmesi üzerine daha detaylı çalışmalar yapıp etkin bir yönetim modeli oluşturulması son derece önemlidir. Camilerin daha nitelikli yapılar olabilmesi için öncelikle yapımdan bakıma belli standartlarının olması kaçınılmaz bir gerekliliktir. Bu anlamda Cami Planlama ve Tasarımı Projesi'nin tamamlanıp bağlayıcı hale gelmesinin cami mimarisine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Gelecekte yapılacak

akademik çalışmalarla eksik konular araştırılarak yapılacak yeni projeler için kaynakların geliştirilmesi daha nitelikli cami üretimine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Abdou, A. A., (2003). *Comparison Of The Acoustical Performance Of Mosque Geometry Using Computer Model Studies*. Eight International IBPSA Conference, Eindhoven, Netherlands.
- Ahmad, T., Thaheem, M. J., Anwar, A., Din, Z., (2016). Implications of Stereotype Mosque Architecture on Sustainability. *Procedia Engineering*, (145), 96-103.
- Akar, Z., (2004). *Cumhuriyet Dönemi Camilerinin Mekan Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Akbulut, N., (2017). *Türkiye'de çağdaş cami mimarisi tasarımında yenilikçi yaklaşımlar*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Aydın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Arslantürk, M., Z., (2016). *Uygulamalı Sosyal Araştırma Kavramlar-Metotlar-Teknikler-Bilgisayar Uygulamaları* (Dördüncü Baskı). İstanbul: Çamlıca Yayınları, 87, 122.
- Ataköy, S., (2018). *Camilerde günışığı aydınlığı ve örnek incelemeler*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Atlı, M., (2010). *90'lerden Günümüze Türkiye'de Cami Mimarlığı Tartışmalarına Mimarların Katılımı*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Atmaca, A. B., Zorer Gedik, G., (2017). *Dini yapıların ısı konfor ve enerji tüketimi açısından incelenmesi ve değerlendirilmesi: Marmara İlahiyat Cami ve Hz. Ali Cami örnekleri*. 13. Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi, 1253-1262.
- Blackwell, W. (2014). *Code of Practice for Project Management for Construction and Development* (Fifth Edition). West Sussex: The Chartered Institute of Building, 5, 313.
- Cansever, T. (1997). *Kubbeyi Yere Koymamak* (Yedinci Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları, 196.
- Civelek, Y., (2014). Mescid ve Mimari. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, (25), 249-282.
- Cooper, I., (2001). Post-Occupancy Evaluation-Where Are You?. *Building Research and Information*, 29(2), 158-163.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, (2014). *Türkiye'de Dini Hayat Araştırması*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, (2013). *Hadislerle İslam*. (Cilt 2). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 187, 287.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, (2006). *Cami Projeleri İstişare Toplantısı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Dural, M., (2017). *Çağdaş Cami Mimarisinde Kubbe Ögesinin Algısal Etkisinin Mimari Eğitim Seviyesine Göre Farklılaşması*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 77-84.
- Durmaz, B., (2014). *Evaluating Success Criteria of Urban Regeneration in Terms Of Gentrification And Sustainability: Cases of Çukurambar and Kızılırmak Neighborhoods*. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 3, 92
- Duysak, N., (2000). *20. yy Türkiye 'sinde Cami Tasarımı ve Geleneksel Cami*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Esmer, Y. (2012). *Türkiye Değerler Atlası*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.
- Etyemez Çıplak, L., (2017). *Understanding The Construction Technique of Mimar Sinan's Buildings: The Case of Lüleburgaz Sokullu Mehmed Pasa Mosque*. Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Eyice, S., (1993). Cami, *İslâm Ansiklopedisi*, (Cilt 7). İstanbul: TDV Yayınları, 56-90.
- Haseki, S., (2006). *20. Yüzyıl Çağdaş Cami Mimarisine Ankara Örnekleri Üzerinden Bir Yaklaşım*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 198-202.
- Işıkıldız, T., (2000). *Contemporary Mosque Architecture in Turkey*. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- İnternet: Diyanet İşleri Başkanlığı, Kuruluş ve Tarihi Gelişim. URL: <https://www.diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay//1/diyanet-isleri-baskanligi-kurulus-ve-tarihcesi> Son Erişim Tarihi: 05.04.2019.
- İnternet: Kur'an-ı Kerim, Ali İmran Suresi, 96. Ayet tefsiri. URL: <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/%C3%821-i%20%C4%B0mr%C3%A2n-suresi/389/96-ayet-tefsiri>. Son Erişim Tarihi: 13.03.2019.
- İnternet: Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi, 144. Ayet tefsiri. URL: <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/151/144-ayet-tefsiri>. Son Erişim Tarihi: 13.03.2019.
- İnternet: Mescit, Genel Türkçe Sözlük, TDK. URL: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cd946e372c795.03323779. Son Erişim Tarihi: 10.03.2019.
- İnternet: Numan Cebeci: "Dini yapılar denince şehirdeki bütün çirkinlikler gözümü takılıyor, ama söz konusu 'sivil mimari' olunca kendimizi avutuyoruz". URL: http://www.mimarizm.com/makale/numan-cebeci-dini-yapilar-denince-sehirdeki-butun-cirkinlikler-gozumuze-takiliyor-ama-soz-konusu-sivil-mimari-olunca-kendimizi-avutuyoruz_113511. Son Erişim Tarihi: 05.04.2019.

- Gül, Z. S., Çalışkan, M., (2013). Impact of Design Decisions on Acoustical Comfort Parameters: Case Study of Doğramacızade Ali Paşa Mosque. *Applied Acoustics*, (74) 834-844.
- Gülen, M., (2015). *Van ve cami: Bir anlamlandırma denemesi*. Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mardin.
- Kahera, A., Abdulmalik, L., Anz, C., (2009). *Design Criteria For Mosques and Islamic Centers* (First Edition). Oxford: Architectural Press.
- Karaelmas, E., (2014). *Mosques Of Ankara: Objects Of Ideological Representation Since The 1950's*. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 123-135.
- Karaman, H., (1993). Cuma, *İslâm Ansiklopedisi*, (Cilt 8). İstanbul: TDV Yayınları, 85-89.
- Karasar, N., (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemi (YirmiBeşinci Baskı)*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 82.
- Kazmaoğlu, M, Tanyeli, U. (1986). 1980'li Yılların Türk Mimarlık Dünyasına Bir Bakış. *Mimarlık Dergisi*, (221), 29-30.
- Kayılı, M., (2015). Acoustic Solutions in Classic Ottoman Architecture. *Foundation for Science Technology and Civilisation*, Publication ID: 4087.
- Khadjri, K., Crozier, C., (2008). Post-Occupancy Evaluation: Purpose, Benefits and Barries. *Facilities*, 27, 1(2), 21-33.
- Kırkıl, T., (2008). *Adana Kent Merkezinde Cami Mimarisinin Geçmişten Günümüze Gelişimi*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Kocaer, R., (2018). *Kılıç Ali Paşa Camii Akustik Mirası Değerlendirmesi & Modern Bir Cami İle Akustik Performans Karşılaştırması*. Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Köse, B., (2013). Ankara Yüzüncüyl İşçi Blokları, *Docomomo-Tr, Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları IX Bildiri Kitapçığı*, Antalya.
- Mohamed, I. S., Aziz, N. H., Masrek, N., Daud, N. M., (2014). Mosque Fund Management: Issues on Accountability and Internal Controls. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, (145) 189-194.
- Odabaşı, M., (2018). *Türkiye'de anonim mekan üretimi örneği olarak Beykoz ilçesi mahalle camilerinin mimari ve iç mekansal analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Onay, A. (2007). Türkiye'de Camilerin Gruplandırılması, Sınıflandırılması Ve Görevli İhtiyaçlarının Belirlenmesine Yönelik Bir Çalışma. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (16), 77-121.

- Onay, A. (2008). *Türkiye'nin Cami Profili* (Birinci Baskı). İstanbul: Dem Yayınları, 25-29, 41.
- Onay, A. (2009). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Camilerin Finansmanı. *Değerler Eğitimi Dergisi*, (18), 43-79.
- Oral, M. (2006). *Günümüz Cami Mimarisinde Kimlik ve Nitelik Sorunları*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya, 183-187.
- Oral, M., (1993). *Gelişim Süreci İçinde Cumhuriyet Dönemi Cami Mimarisinin İrdelenmesi – Konya Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya, 174-194.
- Othman, A. R., Harith, M., Ibrahim, N., Ahmad, S., (2016). The Importance of Acoustic Design in the Mosques Towards the Worshipers' Comfort. *Procedia – Social and Behavioral Science*, (234) 45-54.
- Önköl, A., Bozkurt, N., (1993). Cami, *İslâm Ansiklopedisi*, (Cilt 7). İstanbul: TDV Yayınları, 46-56.
- Özel, M. K., (2013). İstanbul'da Mimarsız Cami Mimarlığı. *İstanbul Araştırmaları Yıllığı*, (2), 297-310.
- Preiser, W. (1994). Built Environment Evaluation: Conceptual Basis, Benefits And Uses. *Journal of Architectural and Planning Research*, 11(2), 91-107.
- Royal Institue of British Architects, (1965). *Handbook of Architectural Practice and Management*. London: RIBA Publications, 39.
- Royal Institue of British Architects, (1991). A Research Report for Architectural Profession. Duffy, F. W. (editör). *Architectural Knowledge: The Idea of a Profession*. London: E. &F.N. Spon, 34-40.
- Sedihemaiti, S., Topraklı, A. Y., (2018). Selimiye Camii'nin Acil Durum Tahliyesi Üzerine Bir Benzetim Çalışması. *Asos Journal*, (66), 571-585.
- Sarihan, F. Z., (2015). *Türk Mimarisinde Cami İmajı algısı (Biçim-Form Üzerinden Bir Yaklaşım)*. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 55-57.
- Şahin Çelik, E., (2013). *Çağdaş Cami Tasarımlarına Yönelik Kullanıcı Algısı*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 99-102.
- Taher, M. R., (2018). *A Comparative Analytical Study of The Form of Minaret in Contemporary Mosque Architecture*. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Taşar, E. S., (2015). *Aslında Neyi Konuşuyoruz: Türkiye'de Cami Tartışmalarına (2009-2013) Yönelik Bir Söylem Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mardin, 99-107.

- Topaktaş, L. (2003). *Acoustical properties of classical Ottoman mosques simulation and measurements*. Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Topraklı, A. Y., (2011). *A Service Quality Performance Evaluation Model Proposal For Architectural Praxis of Turkey; Public Institutions Instance*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Topraklı, A. Y. (Editör), (2019a). *Cami Planlama ve Tasarımı Projesi 1. Çalıştay*. Basılmamış kitap, 8.
- Topraklı, A. Y. (Editör), (2019b). *Cami Panlama ve Tasarımı Projesi Cilt 1 – Planlama*. Basılmamış kitap, 17.
- Tüfekçioğlu, A. E., (2003). *Güncel Cami Yapılaşmasının Kullanıcıları Açısından Biçimsel ve İşlevsel Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Uysal, E., (2015). *Camilerde Mimari Akustik Tasarım Kriterleri ve Bir Örnek Çalışma: Hasan Tanık Camii*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uzun, Ç., (2010). *Günümüz Cami Mimarisinin İşlev – Biçim ve Teknoloji İlişkisi Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 113-117.
- Ürey, Ö., (2010). *Use Of Traditional Elements in Contemporary Mosque Architecture in Turkey*. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yazıcıoğlu, Y., Erdoğan, S., (2004). *Spss Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık, 50.
- Yıldırım, E., (2003). *Yeni Cami'nin Akustik Açidan Performans Değerlendirmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Yıldırım, M. K., Yıldırım, M., (2012). *Cami mimarisinde Kurumsal ve Yasal Çerçeve*. 1. Ulusal Cami Mimarisi Sempozyumu, İstanbul, 52-78.
- Yıldız, S., Topraklı, A. Y., (2018). Ankara Camilerinin Bakım Kolaylığı Algısının Cami Görevlileri Açısından İlçelere Göre Analizi. *Asos Journal*, (67), 483-492.
- Yiğit, İ. H., (2017). *Klasik Dönem Osmanlı Cami Mimarisinin Akustik Yönden İncelenmesine Bir Örnek*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

EKLER

EK-2. Cami inceleme fişi

CAMİ İNCELEME FİŞİ

1. CAMİNİN ADI:
2. YAPIM YILI:
3. MİMARİ:
4. KİM TARAFINDAN YAPTIRILMIŞTIR?
5. AVLUSU/BAHÇESİ VAR MI?
6. CAMİ ÇIKIŞ KAPISI SAYISI:
7. BAYAN GİRİŞİ AYRI MI?
8. KAPASİTESİ (TOPLAM):
9. BAYAN CEMAAT YERİ VE KAPASİTESİ:
10. ENGELLİ ERİŞİMİ VAR MI?
11. VAKİT NAMAZLARINDA YOĞUNLUK
SABAH: ÖĞLE: İKİNDİ: AKŞAM: YATSI:
- BAY:
- BAYAN:
12. CUMA NAMAZLARINDA YOĞUNLUK
13. TERAVİH NAMAZLARINDA YOĞUNLUK
14. TUVALET BULUNUYOR MU?
- ☐ Bay..... ☐ Bayan..... ☐ Engelli.....
15. ABDESTHANE BULUNUYOR MU?
- ☐ Bay..... ☐ Bayan..... ☐ Şadırvan.....
16. ABDESTHANEDE SICAK SU TESİSATI BULUNUYOR MU?
17. BULUNDURDUĞU BİRİMLER
.....
18. AYAKKABILIK SAYISI:
19. SÜSLEME UNSURLARI NELERDİR:
20. AVİZE BULUNUYOR MU?
21. İÇ MEKANDAKİ SABİT TEFRİŞLER NELERDİR?
22. ISITMA SİSTEMİ:
23. SOĞUTMA SİSTEMİ:
24. GÜVENLİK KAMERASI BULUNUYOR MU?
25. ÜST ÖRTÜ SİSTEMİ (KUBBE-ÇATI-TERAS)?
26. MİNARE BULUNUYOR MU? SAYISI?
27. PEYZAJIN DURUMU:
28. DERNEK YA DA VAKIF BULUNUYOR MU?
29. GELİR GETİREN AKARI VAR MI, AYLIK ORTALAMA GELİRİ NEDİR?
30. AYLIK ORTALAMA GİDERİ NEDİR? (YAZ/KIŞ)
31. DİN GÖREVLİSİ DIŞINDA YÖNETİM PERSONELİ VAR MI?
32. CAMİ NE SIKLIKLA TEMİZLENİYOR?
33. ABDESTHANE VE TUVALETLER NE SIKLIKLA TEMİZLENİYOR?

EK-3. Cemaate uygulanan görüşme soruları

Değerli katılımcı,

Gazi Üniversitesi Mimarlık bölümünde, Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman Yağmur TOPRAKLI danışmanlığında Sariye YILDIZ tarafından hazırlanmakta olan yüksek lisans tezi kapsamında bulunduğunuz cami ile ilgili görüşlerinize başvurulmaktadır.

Tez kapsamında camilerde mekan kalitesini artırmak, günümüz ihtiyaçlarını karşılayan daha işlevsel yapılar olmalarını sağlamak amacıyla mevcut camilerin mekan profilleri kullanıcı görüşleri alınarak incelenecektir.

Verilen bilgiler araştırmacı tarafından korunup, sadece akademik çalışma kapsamında kullanılacaktır, sorulara bulunduğunuz camiyi değerlendirerek cevap vermeniz beklenmektedir.

Çalışmadan sağlıklı sonuçlar elde edilebilmesi için soruların samimiyetle cevaplanması büyük önem arz etmektedir.

Katkılarınız ve zaman ayırdığınız için teşekkür ederiz.

A-KULLANICI PROFİLİ

A01. Cinsiyetinizi belirtiniz.

☐ Bay ☐ Bayan

A02. Yaş aralığınızı belirtiniz.

☐ 10-20 ☐ 21-30 ☐ 31-40 ☐ 41-50 ☐ 51-60 ☐ 61-70 ☐ 70 yaş üzeri

A03. Eğitim durumunuzu belirtiniz.

☐ İlkokul-Ortaokul ☐ Lise ve dengi ☐ Ön Lisans ☐ Lisans ☐ Yüksek Lisans ☐ Doktora

B-CAMİ DEĞERLENDİRMESİ

B01. Bulunduğunuz camiye gelme sıklığınızı belirtiniz.

☐ İlk kez geliyorum ☐ Günde birkaç defa geliyorum ☐ Haftada birkaç defa geliyorum
☐ Sadece Cuma namazlarına geliyorum ☐ Ayda birkaç defa geliyorum ☐ Yılda birkaç defa geliyorum

B02. Bulunduğunuz camiyi seçme nedeniniz nedir?

☐ Evime yakın ☐ İşyerime yakın ☐ Okuluma yakın ☐ Merkezi konumda ☐ İmamı beğeniyorum
☐ Huzur verici ☐ Mimarisini beğeniyorum ☐ Diğer

B03. Bulunduğunuz camiyi hangi amaçlarla ziyaret ediyorsunuz?

☐ Sadece namaz için ☐ Arkadaşlarımla buluşmak için ☐ Sosyal faaliyetlere katılmak için
☐ Dini eğitim ve faaliyetlere katılmak için ☐ Diğer.....

B04. Bulunduğunuz camiye gelirken hangi ulaşım şeklini tercih ediyorsunuz.

☐ Kendi aracım ile ☐ Toplu taşıma ile ☐ Yaya olarak ☐ Diğer.....

B05. Belirtilen sıfatlardan bulunduğunuz camiyi tanımlar derecelendirmeyi işaretleyiniz.

	++	+	±	-	--	
Klasik						Modern
Ferah						Kasvetli
Büyük						Küçük
Aydınlık						Karanlık
Sıcak						Soğuk
Temiz						Kirli

Lütfen arka sayfaya geçiniz

EK-3 (devam). Cemaate uygulanan görüşme soruları

B06. Bulunduğunuz cami ile ilgili değerlendirmelerden size uygun derecelendirmeyi işaretleyiniz.

		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
ESTETİK	Cami mimari olarak güzeldir.					
	Camide iç mekan süslemeleri güzeldir					
	Camide süsleme unsurlarının bulunması gereklidir					
MİMARİ TASARIM	Cami girişi kolay bulunabilir.					
	Cami büyüklüğü yeterlidir					
	Cami girişinde ayakkabı giyip çıkarmak için yeterli alan vardır					
	Ayakkabılıklar sayıca yeterlidir					
	Tuvalet ve abdesthane uygun bir yerdedir					
	Tuvalet sayısı yeterlidir.					
	Yeterli abdest alma yeri vardır					
	Abdesthane rahat abdest almak için uygundur					
	Camide yeterli çıkış kapısı vardır					
	Bulduğum cami namaz kılmak dışında sosyalleşmek ihtiyacımı da karşılar					
	Bulduğum cami toplu namaz kılmak dışındaki dini ihtiyaçları (dini sohbet/vaaz, din eğitimi, vb.) karşılar					
ÇEVRESEL	Cami mimari olarak bulunduğu çevre ile uyumludur.					
	Bulduğum cami manevi huzur verir					
	Cami peyzajında yeterli yeşil alan bulunur					
	Cami peyzajı yeterlidir					
TEKNİK	Cami soğuk günlerde yeterince ısınır					
	Cami sıcak günlerde yeterince soğur					
	Abdesthanede su sıcaklığı abdest almak için uygundur					
	Cami yeterince temizdir					
	Abdesthane yeterince temizdir					
	Cami genel olarak bakımlıdır					

Bulduğunuz cami ile ilgili eklemek istediğiniz diğer konuları belirtebilirsiniz,

.....

.....

.....

.....

.....

EK-4. Din görevlilerine uygulanan görüşme soruları

..... **CAMİİ**

A01. Yaş aralığınızı belirtiniz.
☐ 21-30 ☐ 31-40 ☐ 41-50 ☐ 51-60 ☐ 61-70

A02. Eğitim durumunuzu belirtiniz.
☐ Lise ve dengi ☐ Ön Lisans ☐ Lisans ☐ Yüksek Lisans / Doktora

A03. Göreviniz nedir?
☐ İmam Hatip ☐ Müezzin Kayyım

A04. Kaç yıldır bulunduğunuz görevdesiniz?
☐ 1-5 ☐ 6-10 ☐ 11-15 ☐ 16-20 ☐ 21-25 ☐ 25 ve üzeri

A05. Kaç yıldır bulunduğunuz camide görev yapıyorsunuz.
☐ 1-5 ☐ 6-10 ☐ 11-15 ☐ 16-20 ☐ 21-25 ☐ 25 ve üzeri

A06. Evinizden görev yaptığınız camiye ne şekilde ulaşım sağlıyorsunuz?
☐ Yaya olarak ☐ Kendi aracım ile ☐ Bir başkasının aracı ile ☐ Toplu taşıma ile ☐ Diğer.....

B00. Cami lojmanı bulunuyor mu?

B00. Camide din görevlisi odası bulunuyor mu? Namaz vakitleri dışında camide bulunuyor musunuz?

B01. Harim alanının kapasitesi ve cami toplam kapasitesi nedir?

B02. Mahfil alanının kapasitesi nedir?

B03. Vakit namazlarında devam eden cemaat kimlerden oluşur (emekli, devlet memuru, serbest çalışan, öğrenci)?

B04. Cuma namazlarına devam eden cemaat kimlerden oluşur (emekli, devlet memuru, serbest çalışan, öğrenci)?

B05. Caminize engelli cemaat geliyor mu?

B06. Cami kuran kursuna devam eden öğrenci sayısı?

B07. Caminizle ilgili (bir bina olarak) sorun olarak gördüğünüz, iyileştirilmesini düşündüğünüz konular nelerdir?

B08. Diğer camilere göre caminizde bulunmasının avantaj olduğunu düşündüğünüz konular nelerdir?

B09. Cami gelirleri giderleri karşılamadığı durumlarda finansmanı ne şekilde sağlıyorsunuz?

B10. Cami gelirleri giderlerden fazla olması durumunda biriken para ne şekilde kullanılıyor?

B11. Cami temizliği ve bakımı ile ilgili sorun yaşıyor musunuz? Nelerdir?

B12. Cami temizliği ile ilgilenen sabit bir görevli ya da gönüllü var mı, temizlik kim tarafından yapılıyor?

EK-4 (devam). Din görevlilerine uygulanan görüşme soruları

B13. Abdesthane ve tuvalette sabun, tuvalet kağıdı, kağıt havlu/kurutucu bulunuyor mu? Eksikler düzenli kontrol ediliyor mu?

.....

B14. Cami eksikleri ve ihtiyaçlarını kim kontrol ediyor?

.....

B15. Cemaatten size cami ile ilgili talep ya da şikayetler gelir mi? Nelerdir?

.....

B16. Görev yaptığınız camide uzun süre çalışmak ister misiniz?

.....

B17. Görev yaptığınız camide namaz dışında düzenli dini etkinlikler (sohbet, dini dersler) yapıyor mu?

.....

B18. Görev yaptığınız camide herhangi bir sosyal etkinlik yapıyor mu?

.....

Ekleme istediğiniz diğer konular

.....

.....

.....

EK-4 (devam). Din görevlilerine uygulanan görüşme soruları

B0. Görev yaptığınız cami ile ilgili değerlendirmelerden size uygun derecelendirmeyi işaretleyiniz.

		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
ESTETİK	Cami mimari olarak güzeldir.					
	Camide iç mekan süslemeleri güzeldir					
	Camide süsleme unsurlarının bulunması gereklidir					
MİMARİ TASARIM	Cami girişi kolay bulunabilir.					
	Cami büyüklüğü yeterlidir					
	Cami girişinde ayakkabı giyip çıkarmak için yeterli alan vardır					
	Ayakkabılıklar sayıca yeterlidir					
	Tuvalet ve abdesthane uygun bir yerdedir					
	Tuvalet sayısı yeterlidir.					
	Yeterli abdest alma yeri vardır					
	Abdesthane rahat abdest almaya uygundur					
	Camide yeterli çıkış kapısı vardır					
ÇEVRESEL	Cami mimari olarak bulunduğu çevre ile uyumludur.					
	Bulduğum cami manevi huzur verir					
	Cami peyzajında yeterli yeşil alan bulunur					
	Cami peyzajı yeterlidir					
TEKNİK	Cami soğuk günlerde yeterince ısınır					
	Cami sıcak günlerde yeterince soğur					
	Abdesthanede su sıcaklığı abdest almak için uygundur					
	Cami yeterince temizdir					
	Abdesthane yeterince temizdir					
	Cami genel olarak bakımlıdır					

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : YILDIZ, Sariye
 Uyruğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 03.12.1992, Karaman
 Medeni hali : Bekar
 Telefon : 0 (535) 529 3111
 e-mail : yldzsariye@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi / Mimarlık	Devam ediyor
Lisans	Bozok Üniversitesi / Mimarlık	2015
Lise	Sokullu Mehmet Paşa Lisesi/Ankara	2010

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2018-2019	NKY Architects & Engineers	Mimar
2017-2018	Mesart Mimarlık	Mimar
2015-2017	UFV Mimarlık	Mimar

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

Yıldız, S., Topraklı, A. Y., (2018). Ankara Camilerinin Bakım Kolaylığı Algısının Cami Görevlileri Açısından İlçelere Göre Analizi. *Asos Journal*, (67), 483-492.

Hobiler

Seyahat, Fotoğrafçılık, Yemek kültürü, Geometrik desenler.

GAZİ GELECEKTİR..